

1915 წ. სამეცნიერო-პედაგოგიური და სალიტერ. ჟურნალი

თბილისის
ბიბლიოთეკა

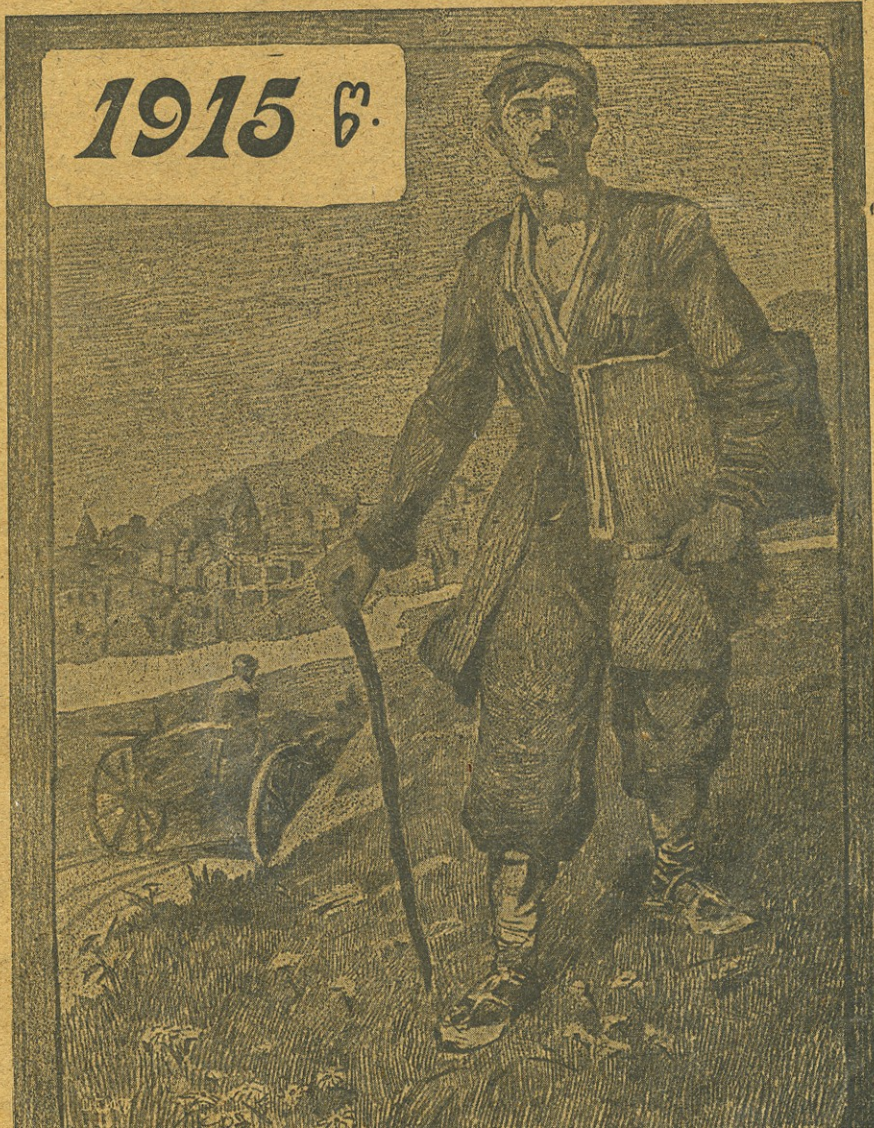

III

მ ა რ ტ ი

III

1915 წ.

შინაარსი: 1) ფსისოლოგია ზედაგოგათვის (ოტტო ლიშმანი) **ლ. ბოცვაძე.**
 2) ბუნება და სამკურნალო მეცნიერება, ჭიგეინა (წერილი მეშვიდე—**ილია ალხაზიშვილი.** 3) მინერალი ქიმიკა—**ნ. ჯანაშია.** 4) შექმენების საზღვართა საკითხი (თარგმანი მას ფერფინიდან)—**დ. ქადაგიძე.** 5) სიტუვა აკაკის გარდაცვალების ორმოცის თავზე—**ეპისკოპოსი ლეონიდი.** 6) სიტუვა აკაკის გარდაცვალების გამო წარმოქმნილი მანაშიდის წინ ქ. გეორგიევსკში—**მღვდლის გ. ხაუომიას მიერ.** 7) აკაკის ხსოვნის—**ლადო ბზვანელი.** 8) საქართველოს მუსიკა...—**ს. ტაიფუნი.** 9) ჯადინი—**კიკნა ფშაველა.** 10) შირის ძახილი—**გელა.** 11) დაკარგულ ვარსკვლავს—**ილ. გოგია.** 12. ზღვის სუნთქვა—**ფასკუნჯი.** 13) მე—**ა. ფანცულაია.** 14) ზამთრის შელოდია—**გ. ლეონიძე.** 15) არ ვუერჩებით, არ ვუერჩებით (სადა ლექსი)—**დ. თურდოსპირელი.** 16) ვარდი ჭევადა (სასკანს-კეიოსი)—**ლ. ძიძიგური.** 17) მეც ჭევათინებ.—**დ. თურდოსპირელი.** 18) მადგაღინელი—**მიხ. ბოჭორიშვილი.** 19) „ის მსაკე“—**მიწიშვილი.** 20) ცხორების პირველ საფეხურზე (ფსისოლოგიური ეტუდი)—**კ. ხევისუბნელი.** 21) თავ. გრიგელ ორბელიანი და მისი პოეზია (ცხორების აღწერა)—**ილ. ფერაძე.** 22) ერის სულის ჯაფარები—**ია ნარძიძე.** 23) „შადრევანის“ რედაქცია და ბ-ნი მ. ჯაფარიძე (ხასუხის ხასუხი)—**ლ. ბოცვაძე.** 24) ქართული ენა და სამეცნიერო ტერმინოლოგია—**ილ. ალხაზიშვილი.** 25) წერილი რედაქციის მიმართ. 26) განცხ.

დამატება: 1) ოქმი ქარ. შირის წინაგით გამავრცელებული საზოგადოების წევრთა წლიური კრების, ნომბრის 30 და დეკემბრის 7, 1914 წ. (დასასრული). 2) ქ. შ. წ.-კ. გამ. საზოგადოების 1915 წლის შემოსავალ-გასვლის საგანაულო ანგარიში.

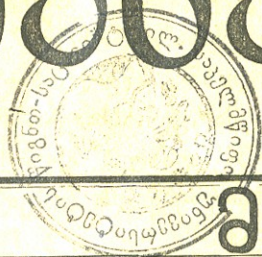
რედაქციას ჭეაგს აგენტები შეძლეც ადგილებში:

კავკაზში—ქართული სკოლა გრ. მაჭავარიანი. **ბაქოში**—ალ. ერას. გვარამაძისა, მეთ. კაკაბაძე და ილია გოგია. **ბანდაში**—ესტატე მონიავა. **თელავში**—ნინო გოგნიაშვილისა და წერა-კითხვის წიგნის მაღაზიაში. **გორში**—ნინო ანტ. ლომოურის ასული, **ყვირილაში**—სიმონ ორჯონიკიძე. **ჭიათურაში**—ი. გომელაური, **ქუთაისში**—ისიდორე კვიციანიძე, ლადო ბზვანელი და ლაზ. ხმალიძე. **სამტრედიასში**—წ. კ. საზ. კიოსკი. მინა კობალეიშვილი. **ხონში**—ვლადიმერ ნადარეიშვილი. **ახალ-სენაკში**—სპ. ენუქიძე. **აბაშაში**—ვასილ ქობულია, **ძველ-სენაკში**—პოლ. ლორთქიფანიძე და გ. ბოკერია, **ფოთში**—მდ. ლ. წულაძე და იასონ ალექსიშვილი. **ბათომში**—წიგნის მაღაზია „განთიადი“ გ. მახარაძე და ტრიტინასარიძე, **ლანჩხუთში**—პლატონ იმნაძე და კალინიკე ჟღენტე. **ახალციხეში**—კოტე. გვარამაძე. **სიღნაღში**—წერა-კით. საზ. განყ. წიგნის მაღაზიაში—ი. კრაფაშვილი და „კახეთის ხმის“ რედაქციაში—კ. ტყავაძე. **ოზურგეთში**—პარმენ თოთიბაძე. **სოხუმში**—ნიკო ჯანაშია. **ჩოხატაურში**—ს. თავათრქილაძე და ბართლომე მეგრელიძე (ხიდისთავში). **ონში**—რანისა ჯაფარიძე, **განჯაში**—ლუკა ხარაძე, **ზუგდიდში**—უფასო სამკითხველოში. **როსტოვში**—სტ. სვ. ელიაძე. **ხაშურში**—გ. ნ. იოსელიანი. **ზაქათალაში**—გრ. ჟღენტე, **ნაოღალევში**—არჩილ სულავეა და ურვან რევა, **სადმელში**—ვარ. ბახთაძე, **გაგრაში**—იოილ მისიურაძე.

საჭიროა აგენტები სხვა ადგილებშიც. რედაქცია სთხოვს ყველას ვინც იკისრებს ამ საქმეს და დაგვეხმარება ჟურნალის გავრცელებაში დროზე გამოაზიანოს ხელის-მომწერთა სია და თხოვი.

მანათლება

(წელიწადი მერვე)

III მ ა რ ტ ი 1915 წ.

ჟურნალი წლიურად ღირს 4 მან.
ნახევარი წლით . . . 3 მან.
სახალხო სკოლების მასწავლებლებს
ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად
3 მან.

ცალკე ნომ-
რის ფასი

40 კაპ.

ხელის მოწერა მიიღება **თბილისში** „წერა-
კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში“ და
„ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და
ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ აღ-
რესით: **Тифлисъ, Дворянская Грузинская
Гимназия Л. Г. Боцвадзе.**

ოტტო ლიპმანი

ფსიხოლოგია პედაგოგთათვის

III

მეხსიერების მოცულობა და ძალდატანება. ტენდენცია ხელახლად წარმოებისადმი. კონკრეტული წარმოდგენა. თავისი თავის წარმოდგენა. ასსოციაციის კანონი. მიმდევრობანი. შეუგნებელი შეგონებანი. იდეოუზიები. მოლოდინის ჭეშნარნი. მიმდევრობათა სტრუქტურა (შენიშვნა). ფანტასტიური წარმოდგენანი. მწყობრების პედაგოგია. ასსოციაცია მსგავსებით. ცნების მიღება. ბავშვის ცნებანი. ცნების გახეხვის პედაგოგია. აზროვნების პედაგოგია.

წინა წერილებში ჩვენი სულიერი მოვრების საინტელექტუალო ელემენტები ზერელე გავიცანით, ახლა ვნახოთ თუ, როგორ შეიქმნება ამ ელემენტებისაგან სულის სიცოცხლის საინტელექტუალო ნაწილი ე. ი. ა) რა კანონები უძევს საფუძვლად ამ შენობას, ან რა ფუნქციები ასრულებენ პირველ ხარისხიან როლს, ბ) და ამ ფუნქციების საშუალებით რად აღიქმებიან ეს ელემენტები.

იმ ნიქს, რომელიც შეგონებისაგან წარმოშობს წარმოდგენათ და შეგონობას ცოტა თუ ბევრი ხნის განცდის გავლის შემდეგაც, თუნდ შეცვლილი სახით (წარმოდგენით) სასარგებლოდა ჰქმნის, ჰქვიან **მეხსიერება**. (იმ ნიქის შესახებ, რომელსაც ცოტა განსხვავება აქვს და „მეხსიერებადვე“ იწოდება, შემდეგ გვექნება მსჯელობა). ამ ნიქის ფარგლებში, ამ მეხსიერებაში, არკვევენ ესრედ წოდებ-

119.

ბუღალს დამოუკიდებელს მესხიერებას, რომელსაც ჰქვია მოვლენათა გამორჩევი ნიჭი და დამოკიდებულს მესხიერებას. დახსოვნების ნიჭად იმას გულისხმობენ, რომ შეიძლება აღადგინონ ის შეგრძნობანი, რომელნიც დამოუკიდებლად განუცდია ვისმე, მაგ. შეუძლია ნათქვამი სიტყვის გამეორება; დამოკიდებულ მესხიერებად, ანუ საზოგადოდ მესხიერად გულისხმობენ, პირიქით, ისეთს ნიჭს, რომლის საშუალებითაც მოიგონებენ ისეთს შემთხვევებს, რომელთა შემდეგ გაუვლია მრავალსხვა მოვლენებს, ან დიდს ხანს. შეიძლება პირველისა და მეორე მესხიერების ძალის გაზომვა, ამისთვის გამოსაცდელად ამიანს წარმოაშობინებენ გალიზიანებას, მაგალითად ამღერებენ იმავე ხმას, ან მოაძებნინებენ მრავალ გალიზიანებათა შორის, მაგ. განსაზღვრული ხმის მოძებნა კლავიატურაზე (გალიზიანებათა პოვნის მეთოდი), ან მოაძებნინებენ დამოკიდებულებას ახალ გალიზიანებასა და წინანდელს შორის, შეფარდებით, მაგ. ერთნაირი ხმებია, თუ ერთი მაღალია და მეორე დაბალი (პოვნის მეთოდი მსჯელობის საშუალებით). ამ მეთოდის საშუალებით დამტკიცდა, რომ შეგრძნობანი სულში უცვლელად არ ინახებიან, პირიქით დროს განმავლობაში ისინი უფრო და უფრო იცვლებიან; რომ გავყვეთ ამ ცვლილებათა დაწვრილებით დახასიათებას, ძლიერ შორს წავალთ.

საზოგადოდ მესხიერების მუშაობის შესახებ უნდა ვსთქვათ, რომ წარმოდგენათა განახლება (და ცნობაც) ყველაზე უფრო კარგად, ცხადად განცდის შემდეგ მაშინვე ჩნდება, ცოტა ხნის შემდეგ ეს ნიჭი თავდაპირველად სწრაფად უვარგისდება, შემდეგ-კი ნელ-ნელა.

იმის მოცულობა, თუ დამოუკიდებლად რა შეიძლება შენიშნული იქნას, ბავშვს ნაკლები აქვს, ვიდრე მოზრდილს. აქედან დასკვნა ასეთია—ბავშვისთვის დასმული კითხვები მოკლე უნდა იყვეს, კარნახის დროსაც ერთბაშად მხოლოდ მოკლე ნარკვევები უნდა უკარნახონ. წლოვანობისა და ვარჯიშის წყალობით იმისი მოცულობაც მატულობს, რაც შეინიშნება ან სხვანაირად დამოკიდებულად შეინარჩუნებს მესხიერება და აგრეთვე დახსოვნების ნიჭიც.

მეორე ფუნქცია ინტელექტისა, რომელსაც ახლა განვიხილავთ **ასსოციაციაა**, რომელიც აკავშირებს ცალკე ელემენტებს და გახდის ერთ მთლიანად. როცა ვამბობთ ერთი წარმოდგენა მეორეს უერთდებაო, ეს იმას ნიშნავს; რომ თუ რომელიმე წარმოდგენა ამ ჟამად შეგნებაში როლს ასრულებს, ჩნდება ტენდენცია მეორე წარმოდგენის აღდგენისა, ე. ი. მისი შეგნებისა. რამდენადაც ორი წარმოდგენა ერთმანეთს უფრო მტკიცედ უკავშირდება, მით უფრო ძლიერია ეს ტენდენცია, რომელიც ამ სახით ცნობილი მაშტაბია ასოციაციათა სიმტკიცისა.

უფრო მტკიცედ ისეთი წარმოდგენანი უკავშირდებიან ერთმანეთს, რომელთა შორისაც განხორციელებულია ერთისა და იმავე საგნის, ობიექტის სხვა და სხვა თვისებანი, მაგ. ვარდის ფერი და მისი სუნი. უკეთ რომ ვსთქვათ, პირიქით, რომელიმე ობიექტის წარმოდგენა, **ნივთის წარმოდგენა**, სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ცალკე წარმოდგენანი, რომელნიც გამოწვეულია შესაბამე შეგრძნობით **ერთად და ერთ დროს**, ისე მტკიცედ უკავშირდებიან ერთმანეთს, რომ უერთმანეთოდ წარმოუდგენელია, ცალკე მათი წარმოდგენა შეუძლებელია.

მაშასადამე ნივთთა წარმოდგენას ისე უნდა ვუყურებდეთ, როგორც ცალკე წარმოდგენათა კომპლექსს, რომელიც ისეთი მტკიცეა, რომ კომპლექსის შთაბეჭდილებას ვერ გვაგრძნობინებს. რასაც ჩვენ ვარდის წარმოდგენას ვეძახით, მას შევიგნებთ არა როგორც კერძო წარმოდგენათა კომპლექსს. ჩვენ იქამდის მივიღვართ, რომ ვარდს ვაკუთვნებთ იმ თვისებათ, რომელნიც უკვე ნაწილობრივ ჰქმნიან „ვარდის“ წარმოდგენას. ჩვენ ვიგონებთ სუბსტანციას, რომელშიაც აღვნიშნავთ კერძო თვისებებს, მაშინ როცა სუბსტანცია წარმოადგენს ჩვენი გამოჩენის ჯამს (Modi). მხოლოდ იმიტომ რომ ყველას ერთად ვერ ვიგნებთ, შეგვიძლიან ასეთი წინადადება წარმოვსთქვათ: „ვარდს სუნი აქვს“. ამ მომენტში სუნი ჩვენ ისე უნდა წარმოვიდგინოთ, როგორც არა მარტო ვარდის კუთვნილი. ამასთან მხოლოდ ყურადღება უნდა მივაქციოთ, რომ აქაც, როგორც ყოველს ფსიხიურს ცხოვრებაში, კომპლექსი ისე არ უნდა გვესმოდეს, როგორც კერძო წარმოდგენათა უბრალო ჯამი, არამედ როგორც მჭიდრო ასოციაციით ამას ემატება კიდევ რაღაც თვისებებით ახალი რამ, რომელიც ანალიზის დროს შეუმჩნეველი რჩება. ეს ეხება იმ კომპლექსსაც, რომელიც, უეჭველია, ძლიერ საჭიროა ჩვენს სულიერს ცხოვრებაში, თავის თავზე წარმოდგენისათვის (Ichvorstellung), რომელსაც ერთის მხრით ისე გავიგებთ, როგორც აწინდელსა და წარსულში განცდათა ჯამს და მათს ასოციაციურს კავშირებს, და მეორეს მხრით, თვისებით-კი სრულიად შეუღარებელია სხვა ამგვარ კომპლექსებთან.

ერთ კომპლექსიურ წარმოდგენაში თავს იყრიან არა მარტო ის კერძო წარმოდგენანი, რომელნიც თავისთავად რომლისამე

ობიექტის თვისებას შეიცავენ, არამედ კერძო თვისებანიც, მაგ. რომელისმე სურათის, ისტორიის, რომლისამე რთული პროცესისა წარმოგვიდგებიან როგორც მთელი რამ ე. ი. ისე მტკიცედ არიან ერთმანეთთან დაკავშირებულნი, რომ თვითოეული ისეთის მაღალის ღირსების ტენდეციით არის აღჭურვილი, რომ ერთი თვისება აუცილებლად მეორეს იწვევს.

ამ ტენდენციის ძალას წარმოებისადმი, ანუ წარმოდგენათა შორის მტკიცე ასოციაციის ხარისხს, მაგ. ორი წარმოდგენისას ა და ბ ასე ზომავენ:

1. სიხშირით, რომლითაც ა-ს მოჰყვება ბ-ს წარმოშობა, 2. ამ წარმოშობის სისწრაფით, ესრედ წოდებულ სარებროდუქციო ან საასოციაციო დროთი.

თუ ორი წარმოდგენა ა და ბ (მაგ., „მამა“ და „დედა“) ერთმანეთს უკავშირდებოდა, მაშინ რებროდუქცია ბ (წარმოდგენა „დედა“) შეიძლება გამოწვეული იქმნას არა მხოლოდ წარმოდგენით ა (წარმოდგენა „მამა“), არამედ შეგრძნობითაც, რომელიც ამ წარმოდგენას შესაბამება (თვითონ მამა) და შემდეგ ა-ს მსგავსი წარმოდგენითაც და ასეთისავე შეგრძნობით (მამის სურათი).

მაშასადამე საზოგადოთ ასოციაციის კანონი შეიძლება ასე გამოვხატოთ: თუ ორი შეგრძნობა ა და ბ ერთს დროს გაჩნდა, ან გაჩენით დროთი ერთმანეთს უახლოვდებიან, მაშინ შეგრძნობა ა და ყოველგვარი მისი მსგავსი შეგრძნობა და აგრეთვე მისი შესაბამი წარმოდგენა და ამ უკანასკნელის მსგავსი წარმოდგენაც იმ ტენდენციით არის მოცული, რომ შეგნებაში შეგრძნობა ბ-ს შესაბამი წარმოდგენა გამოიწვიოს.

მაშასადამე, ვუჭვრეტ ვარდს ე. ი. ვი-
ლებ ფერის ცნობილს შეგრძნობათა, რომ-
მელნიც განსაზღვრულის სახით განფენი-
ლია სივრცეში, მაშინ ამ შეგრძნობათ
მტკიცედ უკავშირდება სიტყვა „ვარდი“,
ყნოსვითი და შეხებითი წარმოდგენა ვარ-
დისა, რომ ისინი მაშინვე ჩნდებიან. ამის-
თანა კომპლექსს, შეგრძნობისა და წარ-
მოდგენისაგან შედგენილს, მათ მიერ და-
მოუკიდებლად წარმოშობილს, ჰქვიათ
მიმღეობა (Wahrnehmung). ამით აიხსნება,
რომ შეგრძნობა, როგორც ასეთი, არასო-
დეს არ ჩნდება ჩვენს შეგნებაში, რომ
წმინდა შეგრძნობანი საზოგადოთ მხოლოდ
ფსიხოლოგიათათვის არსებობენ, რომელნიც
შეგნების პროცესებს ანალიზს უკეთებენ.
რაც მართლა ჩნდება ჩვენს შეგნებაში
გარეგან გაღიზიანებით, — ყოველთვის მიმ-
ღეობაა.

აქ ჩაუვმატებთ ორიოდ სიტყვას შეუ-
გნებელ ფსიხიურ ცხოვრების შესახებ.
ყოველს ეჭვს გარეშეა, რომ ისეთი შეგრ-
ძნობანი, რომელნიც მიმღეობად ვერ
შეიქმნებიან და რომელნიც მაშასადამე
შეუგნებლად რჩებიან, მაინც კვალსა
სტოვებენ ფსიხიურს სფეროში. ასეთი
აზრიც გამოუთქვამს — ფსიხიური პროცე-
სის ეფექტისათვის სულ ერთია შეგნებუ-
ლია, თუ არა. ასეთი ცდაც მოახდინეს
(das Bewustwerden) რომლისამე მოვლენ-
ის ასახსნელად, რომ იგი მე-კომპლექსის
(Ichkomplex) სფეროში მოჰყვება და მას
უერთდება. ასეთი ასოციაცია შეიძლება
სრულიად შემთხვევით გამოჩნდეს ბოლოს
და ამის წყალობით მივიღებთ შეგნებულს
მოგონებას შეგრძნობის შესახებ, რომელ-
ნიც წინად ვერ შეგვიგნია, მაგრამ წარ-
მოდგენითაც შეუგნებელნი დარჩენილან
და შეუძლიათ, თუ შემთხვევამ მოიტანა,
ჩვენს სულიერს ცხოვრებაში ესა თუ ის

როლი ასრულონ, ან შეაჩერონ სხვა
ასოციაციური პროცესები, ან ენა თუ ის
მიმართულება მისცენ (konstellierend), მაგ.
შუამავალი ასოციაცია შეუგნებელ შუა
წევრთან, მაგ., ასოციაცია: ბავშვი — [სკო-
ლა] — სასწავლებლის სათათბირო.

ამ სახით ჩვენ დავინახეთ, რომ შეგრ-
ძნობანი, რომელნიც გამოიწვევენ იმ წარ-
მოდგენათ, რაც უკვე გვაქვს, შეგნებულ-
ნი, მიღებულნი შეიქმნებიან. მაგრამ ასე-
თი შეგრძნობათა დამატება წარმოდგენე-
ბით ყოველთვის სწორი არ არის. მაგა-
ლითად ბინდისასა ვხედავ რაღაც მუქს,
1¹/₂ მეტრის სიმაღლისას, ამ შეგრძნობას
უმატებ წარმოდგენებს, რომელიც კაცის
შესახებ უკვე მაქვს, მაგრამ ეს „რაღაც“
ნადვილად-კი ხე არის, ე. ი. ჩემს შეგრ-
ძნობას შეუფერებელი დამატება მოჰყვა-
ასეთს დამატებას ნამდვილ არსებულ შეგ-
ძნობისადმი **ილლიუზია** ჰქვიათ.

ამგვარი ილლიუზიები, აგრეთვე გალიუ-
ცინაციის მსგავსი მოტყუება გრძნობათა
შეიძლება შთაგონებითაც იქმნეს გამოწვე-
ული; უფრო დიდს როლს ასრულებს მო-
ლოდინით შექმნილი შთაგონება. თუ
რისამე შემთხვევის დაწყებას ველი, ვს-
თქვით, გულისყურის მიპყრობით ველი
სუსტ ხმაურობას, მაშინ ისე მივიქცევი
გონებით ამ შემთხვევის დაწყებისაკენ,
რომ ხშირად მგონია შევიგენი კიდევ,
თუმცა ობიექტიურად არ დაწყებულა; ან
იმ სახით მივიღე და შევიგენი, როგორც
მოლოდინიც მქონდა, მაშინ როცა ობი-
ექტიურად ეს შემთხვევა მოხდება რავდენ-
ნადმე სხვანაირად.

შეგრძნობათა დამატებად ბუნებრივად
ისეთი წარმოდგენები იხმარებიან, რომელ-
თაც უფრო მტკიცე კავშირი აქვთ შესა-
ბამ შეგრძნობასთან. ამიტომაც ხშირად
შეცდომა მოგვდის ხოლმე, როცა უცნობ

საგნებს შეცდომით უკავშირებთ მიჩვეულს წარმოდგენებს.

შეგრძნობათა ასეთს თვისებას—მხოლოდ მაშინ ხელახლად გამოიწვიოს წარმოდგენათა ნაწარმოები, როცა მიღებული უნდა იქნეს თვისებათა შესაბამი შეერთება, მოჰყვება არა მარტო გამდიდრება ჩვენი შემეცნებისა. პირიქით, სწორედ ამ თვისებისა გამო მრავალნი გაღიზიანებანი, რომელნიც ჩვენზე მოქმედებენ, უკვლოდ რჩებიან ჩვენი შემეცნებისათვის, სახელდობ ყველა ისინი, რომელთაც **იმ წუთში** არავითარი დამოკიდებულება აქვსთ ჩვენი შემეცნების შინაარსთან, მაშასადამე იმ წარმოდგენებთან, რომელთაც ჩვენ ამ ჟამად ვუფლობთ. ეს დამზადებული წარმოდგენები სხვა და სხვა გვარია არამც თუ პიროვნების, ინდივიდუუმის მიხედვით, არამედ დამოკიდებულია გარემოებაზედაც, მაგ იმ ცნობის გვარობაზე, რაც აქამდის დამოუკიდებლად მიგვიღია; ამიტომ ბავშვიც ზოგი სხვახარად ითვისებს, როგორც მზრდილი. მაშასადამე შეგრძნობანი, რომელთა შინაარსი საკმაოდ მტკიცეთ არ დაკავშირებია შესაფერ წარმოდგენათ, ძლიერ ხშირად შეუგნებელი რჩებიან. შეგრძნობათა **კომპლექსშიც** იმავე მიზეზით ცნობილი სხვაობა თითქმის ყოველთვის შეუმჩნეველი რჩება.

ზოგიერთს შემთხვევაში ჩვენი მიმღებობის ესრეთი სხვაობა მეტად მიზანშეწონილია, გამოწვეულ წარმოდგენათა გამო შეგრძნობათა კომპლექსი უფრო მოწესრიგებულია და გარკვეული (gegliedeter), ამასთან უფრო საინტერესო კერძო თვისებანი, სახელდობრ, ისინი, რომელნიც ასოციაციაციით გაერთიანებულია მრავალ წარმოდგენასთან,—უფრო მკვეთრად იჩენენ თავს სხვებთან შედარებით, რომელნიც, ცოტად თუ ბევრად, შეუმჩნეველნი

რჩებიან, და მთელი კომპლექსი მაგალითად რომელსამე სიტყვის წარმოდგენის გამოწვევით, გარდაქმნილს მალალს მთლიანს წარმოდგენს. მეორეს მხრით, იმაზედაც უნდა ვიფიქროთ, რომ ყოველს მიმღებობის დროს, როგორც ზემოთა ვსთქვით, კერძო თვისებანი გვებარებიან, ჰქვებიან; ამ სახით ყოველს მიმღებობაში აუარებელი შეცდომის წყაროა. მით უფრო რომ არ კმარა და შემცდარია მიმღებობის შესაფერი სურათის მოგონება და მისი აღწერა.

იმ კომპლექსებში, რომელთაც ასოციაცია ჰქვინს, ჩვენ გავიცანით ჯერჯერობით მიმღებობანი და წარმოდგენათა მარტივი კომპლექსები. როგორც განსაკუთრებული სახე წარმოდგენათა კომპლექსებისა უნდა მოვიხსენოთ კიდევ **ფანტასტიური წარმოდგენანი**. წინად ვსთქვით, რომ წარმოდგენათა არსებობა უსათუოდ გულისხმობს, რომ მანამდის განუცდიათ შინაარსით მსგავსი შეგრძნობა; მაგრამ ეს წარმოდგენათა კომპლექს განსაზღვრით ეხება: მაგ. ვერა დროს და ვერას გზით ვერ წარმოვიდგენდი „წითელს“, თუ წინად არ მქონოდა წითლის შეგრძნობა, მაგრამ სრულად შემძლია წითელ ტანისამოსში წარმოვიდგინო ის, ვინც წინად ყოველთვის ლურჯს სამოსელში მინახავს; ეს იმას ნიშნავს, რომ შემეცნებას ცალკე წარმოდგენათა გაერთიანებაში დიდი თავისუფლება აქვს. შემეცნების ესრეთი ნიჭი კომბინაციებისა საფუძველია, როგორც ბავშვის, ისე ხელოვანის ფანტაზიისა. როცა მაგალითად ზღაპრებში მოლაპარაკედ ცხოველები გამოდიან, ბავშვი მართლაც ისე წარმოიდგენს ამ ცხოველებს. ბავშვს, უეჭველია, არაოდეს არ განუცდია მთლიანი მიმღებო-

ბის სახით, მაგრამ თვითეული კერძო შემადგენელი ნაწილი ოდესმე ადრე განცდილი უნდა იქმნეს. იმ კაცს, ვისაც ნიჭი აქვს თავის კერძო წარმოდგენანი ახალ უცნობ, ან შეუძლებელ კომპლექსებად აქციოს, მდიდარი ფანტაზია აქვს. ფანტასტიური წარმოდგენანი ბავშვის სულიერ ცხოვრებაში დიდს როლს ასრულებენ, გაცილებით მეტს, ვიდრე მოზრდილთა სულიერს ცხოვრებაში და ეს იმ თვისების გამო, რომელიც წარმოდგენათ დასაწყისშივე თანდაყოლილი აქვსთ და რომელიც მხოლოდ ამა თუ იმ ინდივიდუუმის ცხოვრებაში მსვლელობასთან ჰქრება. ეს თვისება იმაში მდგომარეობს, რომ ყველა წარმოსადგენი რეალურად წარმოიდგინება. ბავშვმა ჯერ კიდევ არ იცის საზღვარი და გარჩევა რეალურ ქვეყნისა და თავის წარმოდგენათა ქვეყნის შორის, მოსაგობელ და ფანტასტიურ წარმოდგენათა შორის. ამ გარჩევას იგი მხოლოდ მძიმე გამოცდილებით შეიგნებს. დროს განმავლობაში ეჩვევა ბავშვი თავის წარმოდგენათა კრიტიკულად გარჩევას, ე. ი. შეძენილ ცოდნათა საშუალებით ასწონ-დასწონის, არკვევს და ამ სახით ითვისებს ამ განსხვავებას. მასწავლებელმა ხელი უნდა შეუწყოს ამ პროცესის განვითარებას და დაეხმაროს ამაში. მან არ უნდა მოუსპოს ბავშვს ეს ძვირფასი ნიჭი, მისი ფანტაზია, არ უნდა დაფუშოს ბავშვის საიდეალო ქვეყანა და, ნუ უშლის თამაშს, მაგრამ მეორე მხრით მასწავლებელმა არ უნდა გაუღვიძოს ბავშვს ფანტაზიის ძლიერი მუშაობა, უფრო არ უნდა შეჰქმნას საშიში წარმოდგენები მჩვენებათა შესახების ამბებით. და სხ. ამასთან საჭიროა შეაჩვიონ ბავშვი თავის ფანტაზიისა და რეალურ ქვეყნის გარჩევას: როცა ბავშვი თამაშობს, ან ოცნებობს,

უნდა იცოდეს რას თამაშობს ან ოცნებობს, რამდენადაც ადრე მიეჩვევა ბავშვი სინამდვილისა და მოჩვენების გარჩევას, მით უფრო უზრუნველ ყოფილი იქნება იგი მწარე სიცრუისაგან, მოტყუებისაგან. როგორც მოჩვენებასა და სინამდვილეს შორის არის გარჩევა, ისე შეგვიძლია გავარჩიოთ ცოდნა და რწმენა, ამ გამოკვევიდან გამომდინარეობს აღმზრდელის მომავალი დანიშნულება. საჭიროა სასტიკად გაყოფილი იქმნას ცოდნისა და რწმენის ფარგალი: ა) არ კმარა ვიწამოთ მხოლოდ ის, რის ცოდნაც შეიძლება. რამდენადაც შესაძლებელი იქნება მასწავლებელმა არ უნდა მოითხოვოს მოწაფეთაგან, რომ მათ ავტორიტეტის ძალით სწამდეთ ესა თუ ის სამეცნიერო ჭეშმარიტება, არამედ სადაც კი შესაძლებელი იქნება დაუმტკიცოს კიდევ. ბ) არ შეიძლება იმისი დაჯერება, რაც მეცნიერების მიერ უარყოფილია. ამ ფარგალში მოჰყვება ბევრი რამ, რაც შეცდომით რელიგიის საგნად ითვლება. იმის რწმენას, რაც მეცნიერების თვალსაზრისით საეჭვოა, ცრუმორწმუნოებას ვუწოდებთ. გ) არ შეიძლება მეცნიერულად განსჯა და დადგენილების გამოტანა იმის შესახებ, რაც პრინციპიალურად შემეცნების საზღვარს გარეშეა და ეხება განსაკუთრებით სარწმუნოების სფეროს, მაშასადამე უფრო ნამდვილ რელიგიოზურ ღირებულებას და იდეალებს, რომელიც, რასაკვირველია, გარჩეულ უნდა იქმნეს ზემოხსენებულ ხშირად რწმენა-აღსარების ფერით შეფერადებულის „დოღმებისაგან!..

წარმოდგენათა კომპლექსები განსხვავდებიან კიდევ ზოგიერთ დამახასიათებელ თვისებებით. საზოგადოთ წარმოდგენათა კომპლექსში ჩვენ არ შეგვიძლია იმდენი

სხვა და სხვაობა გავარჩიოთ, რამდენიც შეგარძნობათა კომპლექსშია: თუ ვისმე ეუბნებიან წარმოიდგინე სახლიო და მასთანვე ეკითხებიან, რამდენი ფანჯარა აქვს ამ წარმოდგენილ სახლს, რა ფერისა იგი და სხვა, ხშირად პასუხის მიცემა ამ გვარს კითხვებზე ადვილი არ არის.—ის ფაქტი, რომ ჩვენს წარმოდგენებს აქვს ხარვეზები, მით უფრო საგულისხმოა, რომ იგი ყველაზე ჰქმნის ცოტა თუ ბევრად შთაგონების საჭიროებას, ე. ი. არსებობს დახმარების შეძლებულობა, რომელსაც ერთი მეორეს უწევს წარმოდგენათა კომპლექსების ხარვეზების შევსებაში. იმ კაცმა, რომელმაც წამოიდგინა თავის გონებაში სახლი, როგორც ვსთქვით, არ იცის წარმოდგენილი საგანის ორი-სამი თუ მრავალსართულიანია, მაგრამ თუ ჰკითხვენ: „სახლი ორ სართულიანი არაა?“, მაშინვე წარმოუდგება ორსართულიანი სახლი და მიუგებს „დიალ“.

შთაგონების შესაძლებლობა მსუბუქდება კიდევ წარმოდგენათა შემდეგის თვისებით.

თუ ჩვენ ხანგრძლივ წარმოვიდგენთ რასმე, ამ წარმოდგენათა კომპლექსის შინაარსი უცვლელი არ რჩება; მისი შინაარსი ნაწილ-ნაწილად იცვლება. თუ წარმოვიდგენ მაგალითად ხეს, შემოძლია წარმოვიდგინო მუხა, ცაცხვი, ან ის ხე, რომელიც გუშინ ან ერთი წლის წინად მინახავს, წარმოვიდგინო ხე შვეიცარიაში, იტალიაში (თუ რომელს მივცემ უპირატესობას ამ წუთში, დამოკიდებულია შეგნების იმ შინაარსზედაც, რომელიც წინ მიდგას ამ წუთს და ან დამოუკიდებლად წინ მიუძღოდა მას). ამაშივეა, როგორც ვსთქვით, შთაგონების პირობა. თუ რავდენიმე ხნით წარმოვიდგენ სახლს,

შეიძლება სართულთა რიცხვი განსაზღვრული არ იქნეს, როგორც ზემოთ ითქვა, მაგრამ მგონია ორი, სამი თუ მრავალი სართული აქვს. ახლა თუ მკითხვენ ორ სართულიანი სახლი არ წარმოიდგინო, მაშინ სხვა და სხვა წარმოდგენათა შორის სახლის შესახებ, რაც მქონდა, მტკიცდება წარმოდგენა ორ სართულიან სახლზე; იგი ჩრდილავს სხვა წარმოდგენებს სახლის შესახებ და წმინდის გულით ვუპასუხებ „დიალ“-მეთქი.

თითქმის ხელოვნური კითხვებიც კი ვერ აძლიერებს ვერც ერთს ადრრულს წარმოდგენას, ვერ ავსებს ნაკლს და ვერც უჩვენებს თუ, როგორ აქვს თვით მკითხველს საგანი წარმოდგენილი. ამ კითხვებს თან მიჰყვება სახის თაღლითად შეკეთების ტენდენცია, იმ სახისა, რომელიც მეხსიერებაში იმდენად შენახულა, რამდენადაც მისი ხარვეზი ან გაუგებრობა მკითხველის ყურადღებას იპყრობს და ცდილობს რითიმე შეავსოს, ან მოაშოროს და უპირატესობა რომელსამე ერთ წარმოდგენას დაუთმოს. ხშირად ეს იმაში გამოიხატება, რომ წარმოსადგენ საგანს მიაწერენ თვისებას, რომელიც საზოგადოთ აქვსთ ამგვარ საგნებს. თუ ვისმე უჩვენებენ ლურჯად შეღებილს კოჭინას და შემდეგ ოდესმე წინადადებას მისცემენ წარმოიდგინოს კოჭინა და დაასახელოს მისი ფერიც, უეჭველია პასუხად მიიღებს „მიხაკის ფერს“, ანუ „ყვითელს“, იმიტომ რომ საზოგადოთ ასეთის ავეჯისათვის ამისთანა საღებავებს ხმარობენ. ეს არ მოხდება, თუ შთაბეჭდილების მიღების დროს ფერი ვისმე ძლიერ ეჩხირება თვალში; მაგრამ ასეთი შემთხვევა იშვიათია, რადგანაც როგორც ცდამ გვიჩვენა, ფერი ძლიერ იშვიათად

იზიდავს ყურადღებას. სრულიად ბუნებრივია, რომ ჩვენ მით უფრო მეტი შთაგონების გავლენის ქვეშ ვიმყოფებით იმ პირისაგან, რომლის ცოდნის უაღრესობაში დარწმუნებული ვართ და რომლისგანაც შთაგონება გამოიმდინარეობს. სხვანაირად რომ ვსთქვათ ჩვენი საკუთარი ცოდნა სხვის ცოდნასთან შედარებით ნაკლებ გვეჯერა. ამიტომ ერთის მხრით გაუნათლებელი ხალხი უფრო მიჰყვება შთაგონებას, ვიდრე განათლებული, ბავშვებიც უფრო, ვიდრე მოზრდილები, და მეორე მხრით „ავტორიტეტებს“ მეტი ძალა აქვსთ შთაგონებისათვის, ვიდრე უბრალო მომაკვდავებს.

რასაკვირველია, შესაძლებელია შთაგონება არამც თუ იმის, რაც სწორი და მართალია, არამედ—რაც შემცდარია, ამიტომ საზოგადოდ ისეთი მოთხრობები და ჩვენებანი, რომელნიც ერთი მეორეს მიჰყვებიან და ცხადად გვიხატავენ წარმოსადგენ საგანს, მეტი რწმენის ღირსია, ვიდრე ისეთები, რომლებიც, იძულებითია და გამოწვეული მისახვედრ კითხვების საშუალებით.

დასახელებულ მიზეზებთან ერთად რომ წლოვანების მიხედვით შთაგონებაც მცირდება, უნდა დავსახელოთ კიდევ ერთი მიზეზი, რომლის შესახებ წინადაც ვამბობდით, სახელდობრ: ბავშვში ფანტასტიური წარმოდგენანი დიდს როლს ასრულებენ, ვიდრე მოზრდილებში, ბავშვის წარმოდგენას საზოგადოთ რეალური ხასიათი აქვს. აღეძრება თუ არა ბავშვს წარმოდგენანი ფანტაზიის სახით თავის ნებით, თუ გარედან შთაგონების სახით, ორთავე შემთხვევაში ბავშვი კრიტიკულად ვერ შეხედავს მას და ყველაფერი ნამდვილად მიაჩნია.

რაც შეიძლება დაბეჯითებით უნდა მოეთითოთ პედაგოგს, რომ ყველაფერი უსწორ-მასწოროდ ნათქვამი, ტყუილი არ არის. ცნება სუცრუე უსათუოდ დაკავშირებულია მოტყუილების სურვილთან. ამიტომ სიცრუე არ იქნება, თუ ა) ტყუილი ჩვენება შემცდარი მიმღებობისა ან უსწორ-მასწორო მოგონებათაგან წარმომდინარეობს, რომელთაც მივიღებთ, მაგალითად ლოდინისა ამ მისახვედრ კითხვებისაგან. ასეთი უსწორ-მასწორო ჩვენება მეტად ხშირია ყველა ადამიანში და მომეტებულად ბავშვებში;

ბ) თუ ტყუილი ჩვენება მიღებულია უსწორ-მასწორო გამოთქმით, ე. ი. თუ მაგალითად ბავშვმა არ იცის როგორი სწორი სახელი უწოდოს ამა თუ იმ შემთხვევას და ხმარობს შეუფერებელს გამოთქმას.

გ) თუ უსწორ-მასწორო ჩვენებას იძლევიან უიმისოდ, რომ მასში საზოგადოთ საკუთარი შეგნება იღებს მონაწილეობას. ბავშვები ხშირად ყველა კითხვებზე სრულიად მექანიკურად მოგიგებენ „დიად“; სხვა შემთხვევებში ბავშვები, დასმული კითხვების კილოს თუ სხვა ნიშნების მიხედვით, ისეთს პასუხს იძლევიან, რომელსაც, მათის აზრით, მკითხველი მოელოს მათგან.

მაგრამ ის ჩვენებანიც-კი, რომელნიც არა უცოდინრობის გამოა გამოწვეული, ყოველთვის „სიცრუეს“ არ წარმოადგენს. საჭიროა იმათი შემოფარგვლა, რომელთაც შეუქმნიათ ფანტასტიური სახეები და რომელნიც, მაშასადამე, რაოდენამდე თამაშობას წარმოადგენენ. ბოლოს ისეთს ჩვენებებშიაც-კი, რომლიდანაც რამე სარგებლობას მოელოან, ყოველთვის არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ მოტყუების სურვილი; ხშირად ერთს სურვილს შეუძლია

შესცვალოს მიმღეობა ანუ მოგონება, — იგი აზრის მშობლიად გახდება. თუ ბავშვი სწორ პასუხს არ იძლევა შეკითხვაზე — ჩუმად პირი ხომ არ ჩაგიტკბარუნებია ტკბილეულობითაო, ეს უსათუოდ ტყუილი არ იქნება. მისი „არა“, შეიძლება არ ნიშნავდეს „მე პირი არ ჩამიტკბარუნებიაო“, არამედ „ძლიერ მინდოდა არ ჩამეტკბარუნებიაო“. სწორედ ასეა, როცა ბავშვი სეირნობიდან შინ ბრუნდება და ამბობს: „ხელმწიფე ვნახეო!“ აქ უეჭველია ნახვის სურვილი და დრომ იმოქმედა ტყუილ მოგონებაზე და შინ დაბრუნებისას სთქვა, ვნახეო. მიზეზი, თუ რატომ მართებს პედაგოგს სიფრთხილე, რომ ბავშვს ტყუილის თქმა არ დასწამოს და თვითონაც არ იცრუოს, ის გახლავთ, რომ საზოგადოთ მიღებული სიცრუე ბავშვისთვის გაუგებარია, იგი თავისთავად ვერ მივა, ან გვიან მიაღწევს იქამდის, რომ სიცრუით შეიძლება სარგებლობა. მაგრამ თუკი ბავშვმა ერთხელ შეიგნო სიცრუის სარგებლობა, შემდეგ გადაჩვევა ძნელია; ეთიური მოტივები ბავშვისთვის გაუგებარია, დასჯას-კი პედაგოგი უნდა ერიდებოდეს. გაფრთხილება ყოველთვის სჯობიან სასტიკ ზომებს.

ჩვენებებში შეცდომებიც თხოულობს და საბაბს იძლევა პედაგოგიურად ზემოქმედებისას. როცა ბავშვის ყურადღებას აქცევენ მიმღეობისა თუ მოგონების მხრით შეცდომებს და უჩვენებენ ამა თუ იმ გზას გასასწორებლად, იგი კრიტიკულად შეხედავს თავის მიმღეობას და მოგონებას და ყოველს წარმოსადგენს რეალურად არ დასახავს. ბავშვი შეგნებულად დაუწყებს ცქერას თავის მიმღეობის ხარვეზებს და შეატყობს, რომ მათი შევსება თავის ნებით არ შეიძლება და მაშინ მიმღეობის

დროს კერძო თვისებებს, რომელიც ჩვეულებრივად უხსლტება, მეტს ყურადღებას მიაქცევს. სპეციალი „სწავლება მოგონებისა“ შეიძლება ხერხიანად დაუკავშიროთ თვალსაჩინო სწავლებას და საბუნების მეტყველო საგნების შესწავლას. თუ შემთხვევა მოიტანს, აღმზრდელობითი ზომები, რომელიც შეეხება მოგონების სინამდვილით გადმოცემას, შეიძლება გამოიყენონ სამშობლოს შესწავლის გაკვეთილებზედაც.

წარმოდგენათა და შეგრძნობათა კომპლექსებს, რომელთა შესახებაც ამდენ ხანს ვმსჯელობდით, საფუძვლად აქვსთ **მომიჯნაობის კანონი** ე. ი. კანონი, რომლითაც შეგრძნობანი (და წარმოდგენანი), მწყრივად მდგარნი დროსა ან სივრცეში ერთმანეთს უკავშირდებიან; მეორე კანონი ასოციაციისა არის **კანონი მსგავსებისა**, ერთსახეობისა. ბევრი ფსიხოლოგები ცდილობდნენ (და წარმატებითაც) მსგავსების კანონი მომიჯნაობის კანონზე ჩამოეყვანათ; ყოველ შემთხვევაში ჩვენ სულიერ ცხოვრებაში მსგავსების კანონი ისეთს დიდს როლს ასრულებს, რომ იგი ღირსია ცალკე განხილვისა. რასაკვირველია მსგავსნი წარმოდგენანი ძლიერ ხშირად უკავშირდებიან ერთმანეთს, ასეც რომ არ ყოფილიყო ქვეყნიერება მხოლოდ ცალ-ცალკე დაუკავშირებელ მოვლენათა განუქვრეტელ ქაოსად მოგვეჩვენებოდა, ჩვენი აზროვნება და სიტყვა შეუძლებელი იქნებოდა. რომ ეს ასე არ არის, ეს მსგავსებით ასოციაციების საქმეა. ვსთქვათ მე მაქვს შეგრძნობა **a**, მაგალ, ვიძენ მიმღეობას „ძალი“, ჩემს შემეცნებაში მაშინვე აღორძინდება ამ მოვლენის სახელის წარმოდგენა, სიტყვა „ძალი“; ეს წარმოდგენა ისევ ასოციაციურად არის დაკავშირებული სხვა მსგავს მოვლენებთან

ა, ა — სხვა ძაღლებთან. საერთო თვისებანი ა, ა „ა“-თვის ცხადად იჩენენ თავს, ერთმანეთს ამაგრებენ და მასთან ერთად უფრო ვრძელს კვალსა სტოვებენ ჩემს შეგნებაში, მაშინ როცა არა ინდენტური თვისებანი ერთმანეთს ასწორებენ. მსგავს წარმოდგენათა ინდენტური შემადგენელი ნაწილები ბოლოს გადიკანძებიან ჩემს შემეცნებაში ერთ საზოგადო წარმოდგენილებად, **ცნებად**, და ამ დროდან ყოველი ახალი მსგავსი მიმღეობა მას უკავშირდება და ადვილად იკავებს ადგილს დიდს შეერთებულს ძთელში. ცნების შედგენა იმით ადვილდება, როგორც ზემოთ ნაჩვენებ მაგალითში, რომ ყველა მსგავსი წარმოდგენანი უკავშირდებიან ერთსა და იმავე სიტყვის წარმოდგენას და ამიტომაც ხშირად იმ შემთხვევაშიაც სწორი სიტყვა მიენაცვლება, როცა ჯერ კიდევ ცნება არ გაჩენილა, ცნების შეუდგენელად, მაშასადამე, მსგავსებით უასსოციაციოთ, აზროვნება შეუძლებელი იქნებოდა. მაგრამ არ შეიძლება ვსთქვათ, რომ აზროვნება **იგივეა, რაც ასსოციაცია**. აზროვნება უფრო ასსოციაციის ერთგვარი სახეა, სახელდობრ ისეთი, რომელშიაც ყველა წარმოდგენათ ერთგვარი ღირებულობა არ აქვსთ, მაგრამ ერთი „მთავარი წარმოდგენა“ ხანგრძლივობით უფლობს და ბატონობს დანარჩენ ასსოციაციებზე.

ამ სახით აზრი, თუმცა ასსოციაციის ემყარება, მაგრამ თვისებით რაღაც ახალს წარმოადგენს. ასსოციაციურ პროცესში, რომელსაც ჩვენ აღვნიშნავთ აზროვნებად, **ერთი** წარმოდგენა ინტენსივობით თუ სხვა რითმე გამოცალკევდება დანარჩენებიდან და იგი რჩება შემეცნების მხედველობის ქვეშ. აზროვნების პროცესი განიარჩევა ჩვეულებრივის ასსოციაციისაგან არა მარტო

რაოდენობით, არამედ პრინციპულად და თვისებითაც.

ბავშვის ცნება სულ სხვაა, ვიდრე მოზრდილისა, ეს განსხვავებაც ბუნებრივად მით უფრო დიდია, რაინდენადაც ბავშვი პატარაა. რადგანაც ბავშვს გაცილებით ნაკლები წარმოდგენა აქვს, ვიდრე მოზრდილს, ამის მიხედვით მას ცნებაც ნაკლები აქვს. მაგრამ ამ მცირე ცნებითაც ასე თუ ისე ბავშვი ცდილობს გამორკვევას ქვეყნიერებაში. ამას შეძლებისდაგვარად ასრულებს კიდევ, მხოლოდ მისი ცნებანი შინაარსით მეტად ღარიბია და ამიტომ წარმოდგენათა მეტს წრეს წვდება, ვიდრე მოზრდილთა ცნებანი. ამ სახით ბავშვს შეუძლიან იკმაროს მცირე ცნებანი და მაინც დაუმორჩილოს მათ ახალი ცნობები. ჰაერობლანს ბავშვი უმორჩილებს „ფრინველის“ ცნებას, წყალის ყოველ დაგუბებას — „ბანაობას“. ეს აზროვნების დაზოგვა, **ცნებათა სივრცე** დამახასიათებელი ნიშანია ბავშვების მიერ ცნებათა შექმნისა. მეორე იმაში მდგომარეობს, რომ ცნებანი შეიძინებიან პრაქტიკულის მოსაზრებით და მაშასადამე **ახალნი** ცნებანი ისე შეიქმნებიან, როგორც ეს ხდება **მოზრდილებში**. მაგალითად „Pipi“ ჩემი ორი წლის ვაჟისათვის ქალაქდაც ნიშნავს და ფანქარსაც, ე. ი. ყველაფერს, რაც საჭიროა წერისა თუ „ხატვისათვის“.

როცა ბავშვი წამოიზრდება, უფრო მეტს ცნებებს იძენს და გადაშინჯავს ძველს ცნებებს. ახალი ცნებათა მიღებისა და ძველთა დაყოფის მიხედვით ფართოვდება ბავშვის სოფლმხედველობა და ცოდნა. იგი ისეთს მოვლენებს შენიშნავს, რაც წინად არ შეუნიშნავს. ამ გვარ პროცესებს პედაგოგმა, რასაკვირველია, ხელი უნდა შეუწყოს და ეს შეადგენს დაკვირ-

ვებითი სწავლების არსებობის მხარეს. ახალი ობიექტები უკავშირდებიან სიტყვებს და ამნაირად ჩნდებიან ახალ-ახალნი ცნებანი, ცნებანი, რომელნიც შეადგენენ მოზრდილთა და არა ბავშვების თვისებას. უნდა დაუკავშიროთ ამა თუ იმ სიტყვას არათუ საგნის სურათები, არამედ **თვითონ საგნები**, რადგანაც ერთის მხრით სურათი, რომელიც მხოლოდ ორის მხრით გაიზომება, სრულად ვერ წარმოადგენს ობიექტს; მეორე მხრით შესაფერ სურათს უნდა დაუკავშირდეს და შესაფერ ცნებას უნდა დაემორჩილოს არა მარტო მხედველობის შთაბეჭდილება, არამედ შეხებითიც. შემდეგში უცხო ენათა შესწავლა სამსახურს უწევს ცნებათა გამდიდრებაში. ერთი ენის ყველა სიტყვებისათვის მთლად შესაფერისი სიტყვის პოვნა მეორე ენაში ყოველთვის არ შეიძლება; ცნებანი, რომელნიც შეუქმნიათ სხვა და სხვა ხალხთ, ხშირად შუაზე იკვეთებიან, ამასთან ერთი ხალხი უფრო წინ, პირველ რიგზე ერთს თვისებას აყენებს, მეორე—მეორეს, ასე რომ ზოგი სიტყვის გადათარგმნაც სხვა ენაზე შეუძლებელი ხდება.

გარდა ცნებათა შედგენისა ბავშვის აზროვნებაც განსხვავდება მოზრდილთა აზროვნებაში კიდევ სხვა თვისებითაც. მისი

მსჯელობანი და დასკვნანი უფრო ხშირად მარტივად მსგავსებაზე ანალოგიაზეა დამყარებული, ბავშვს ყოველთ უწინარეს აკლია მიზეზობრივი აზროვნების ნიჭი— მხოლოდ შემდეგში უფითარდება მას მოზრდილის თვისებრივი ხელოვნება ინდუქტიურისა და დედუქტიურის დასკვნისა. პედაგოგი, რომელსაც ჰსურს განუვითაროს ბავშვს აზროვნება, მუდამ თვალყურს უნდა ადევნებდეს, რომ ბავშვმა მსჯელობანი და დასკვნანი მექანიკურად არ აწარმოვოს; პირიქით ბავშვი უნდა მიაჩვიოს **დამოუკიდებელ** აზროვნებას, საკუთარის მსჯელობიდან დასკვნის გამოყვანას.

დასასრულ ორიოდ სიტყვით მინდა შევეხო იმ ნიჭს, რომლის შესახებაც ვამბობდით შესავალში და რომელსაც მეხსიერება ვუწოდეთ. როგორც ვსთქვით მეხსიერება არსებობს არა მარტო გრძობითი შთაბეჭდილებათათვის, არამედ ასოციაციებისთვისაც, ანუ უკეთ რომ ვსთქვათ: შეგრძნობათა და წარმოდგენათა მიერ ერთხელ შექმნილი კომბინაციები მეხსიერებაში, ცოტად თუ ბევრად, დიდხანს რჩებიან, ამ კომბინაციების სიმკვიდრის მიხედვით.

ლ. ბოცვაძე.

ბუნება და სამკურნალო მეცნიერება

ჰიპიენა

(წერილი მეშვიდე)

ადამიანის მკბენარნი, მჭამელი ზარბაზნები და მათთან ბრძოლა

2. მ უ ნ ი

„კაცმა ჭირი მალა
და ჭირმა თავი არ დამალა“—
(ხალხ. ანდაზა).

I

მეც ბევრჯერ გასიამოვნეთ ცისა და ვარსკვლავების აღწერით, ზღვა-ოკეანეთა წალკოტებშიაც ბევრი გასეირეთ, საქართველოს ბუნების მშვენიერებათა აღტაცებაც გაგიმტკიცებთ და ახლა-კი გთხოვთ ძირს დავიხედოთ, ჩვენს ბინძურობასაც ანგარიში გაუწიოთ, მეცნიერების შუქი მოვფინოთ, წყვდიადი გავანათოთ.

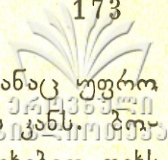
მუნი. Scabies არის კანის საშინელი სატკივარი, რომელსაც გამოიწვევს ხოლმე ერთ გვარი **თვალთ უხილავი** ცხოველი პარაზიტი. ამ ცხოველს ჰქვია **მუნის ტკიპა** (Sarcoptes hominis ანუ Acarum Scabies).

იცნობდნენ თუ არა უწინ ძველის ძველად ამ საძაგელ მწერს, ჯერ კარგად არ არის გამოკვლეული. პირველი აღწერა მუნისა ეკუთვნის არაბებს—მკურნალებს. ხოლო თვით პარაზიტი ცხოველი, **მუნის ტკიპი**, პირველად აღწერა მოლოზონმა **წმიდა ჰილდეჰარდმა**, რომელიც მე-XII საუკუნის ნახევარში იყო რუპერტუს-ბერგის დედათა მონასტრის წინამძღვარი. (იხ. მისი თხზულება Physica).—

„ერთი კაცი წყალში იხრჩობოდა და გულგახეთქილი სახარლად ყვიროდა „ღმერთო მიშველე! ღმერთო მიშველეო!... ღმერთმა გადმოიხედა და ბძანა: „შე ოჯახ-ქორო ე ხელები გაიქნიე, გაანძრიე და მეც გიშველიო“...“ (ხალხ. თქმულება).—

ჰო და წმიდანმა მოლოზონმა ჰილდეჰარდმა გულხელი კი არ დაიკრიფა და ღმერთო, ღმერთო არ იძახა. როცა მუნი დაერია მოლოზნებს და საშინლად იტანჯებოდნენ. მას წმიდანს კარგად ჰქონია შეგნებული რისთვისაც მიანიჭა ღმერთმა ჰკუა-გონება და ათი დახატული თითი— „იყავით მეცნიერ ვით მამა თქვენი ზეცი-საო“ აი რას თხოულობს ჩვენგან რჯული ქრისტესი (სახარება)...

მე-XVII საუკ. **ბონომოს** აქვს შესანიშნავად აწერილი **მუნის ტკიპა** და მისი დამოკიდებულება ადამიანის მუნთან. არის აგრეთვე ცნობები, რომ იმ ხანებში დახელოვნებული დედაბერები არჩენდნენ მუნიანებს იმ საშუალებით, რომ თვით ტკიპას პოულობდნენ ადამიანის კანში და ნემსით აშორებდნენ. მიუხედავად ამდენ მასალისა ჯერ მაინც სწავლულ ექიმებს არა სჯეროდათ, რომ **მუნი** პარაზიტისაგან წარმოსდგებო. — ჯერ მე-XIX საუკუნის დასაწყისშიაც მეცნიერნი უფრო იმ აზრს ემხრობოდნენ, რომ მუნი ჩნდება ადამიანის გაფუჭებულ სისხლის გამო. ამ გამოურკვევლობისა გამო **პარიზში**

1812 წ. დაუნისწეს დიდი ჯილდო-პრემია ვინც აღმოაჩენდა ნამდვილ მიზეზს მუნისას. ეს საჩუქარი მიიღო გალემ, რომელმაც მუნის ტკიპი აღმოაჩინა. მხოლოდ შემდეგ მეცნიერებმა დაამტკიცეს, რომ გალეს აღმოაჩენილი მწერი ყველის ტკიპა იყო და არა მუნისა.—

გაიარა ოციოდე წელიწადმაც და 1834 წ. კორსიკელმა მცხოვრებმა პარიზის სტუდენტმა ვინმე რენუციმ ასწავლა პარიზელ ექიმებს როგორც უნდა პოვნა მუნის ტკიპისა. მას აქეთაა შეუდგნენ ამ საძაგელ მწერის წესიერად შესწავლას და მასთან საბრძოლველ საშუალებათა ძიებას.

მოლად კაცობრიობა დიდად დავალებულია განთქმულ მეცნიერის ჰებრეს მიერ (ფერდინანდი Hebra (1816—1880) პროფესორი—მკურნალი დერმატოლოგი (კანის ავადმყოფობისა) რომელმაც ვენის უნივერსიტეტში დაარსა თავისი სკოლა კათედრა დერმატოლოგიისა).—

ჰებრამ 1884 წ. გამოაქყვენა თავისი შესანიშნავი მუშაობა და გამოკვლევანი. დღეს უკვე ვიცით, რომ მუნი შეიძლება გადაედოს ადამიანს თუ რომ განაყოფიერებული დედალი ტკიპას, ანუ რამდენიმე სხვა და სხვა სქესისას გადმოვსხამთ ადამიანის კანზე. ისიც შეიძლება, რომ რომელიმე ცხოველიდან ავიღოთ მუნი და ადამიანს გადავსდოთ. ცხოველთა შორის მუნი უსხედს ძაღლს, კატას, ცხენს, ცაცალს (კროლიკი), აქლემს და სხვ... მუნი შეიძლება გადავსდოთ ადამიანს ექსპერიმენტალურ გზით. აი როგორ გადაედება ხოლმე: განაყოფიერებული დედალი ტკიპა მუნისა დასვით ადამიანის ტანზე. ეს მწერი მსწრაფლ დაიწყებს ციბრუტივით ტრიალს, ხან კი გაჩერდება, ხან უკანვე ბრუნდება, თითქოს ეძებს მო-

ხერხებულ ადგილსაო, საიდანაც უფრო ადვილად შეატანს ადამიანის კანს, ცოცხლოს გაჩერდება, უკანა ფეხებით ფეხს მაგრად იკიდებს, მერე შესდგება კალხზე, ეძვრება პირით ადამიანის კანს, სჩხვლეტს და ჩადის კანში იმდენად ღრმად, რომ კანის ქვეშ-ქვეშ შეიტანოს გვირაბი— ირიბად იკვლევს, იკეთებს გზას. მუნის ტკიპას ეს გვირაბი პირველი მომასწავლებელია სატკივრისა. გვირაბის მიმართულება კანს გარედანაც ეტყობა მონაცრო ან მოშავო ხაზებივით. გვირაბის დასაწყისი კანზედვე დაჩნდება ხოლმე პაწია ბუშტის მაგვანად, რომელიც ადამიანს მერე უჩირქდება, ზედვე ახმება და როცა ჩამოვარდება (ფხანით ან სხვა გვარ) მაშინ პაწია ადგილი ნაყვავილარივით ეტყობა. სადაც გვირაბი თავდება, იქ ზის თვითონ ტკიპა. ვისაც თხელი ნაზი კანი აქვს კარგად რომ დავაკვირდეთ გარედანაც სჩანს ტკიპა მოთეთრო მარცვალივით. ამიტომ ადვილად შეგვიძლია ნემსით ამოვიღოთ, ამოვიყვანოთ. იქვე მუნის ტკიპას ნავალ-გვირაბში აწყვია 20 და ზოგჯერ მეტიც მომრგვალო კვერცხები.

მუნის ტკიპას ადამიანის ტანზე არჩეული აქვს თავისთვის სახერხო ადგილები, საიდანაც ადვილად შეატანს ხოლმე ადამიანის კანს. ეს ადვილებია: ხელის თითების გვერდები და თითებ შუა ჩაჭდულში თხელი კანი; მაჯის და იდაყვის მოსახრავში შიგნიდან; ილლიის ქვეშ; ჭიპის გარშემო; მამაკაცის სქესის ორგანოები—მასრა და ქისა; მუხლის ქვეშ მოსახრავში; ტერფის გული; დედაკაცის ძუძუს თავის და მის გარშემო კანი. ხოლო ვინც ჯდომელა მუშაობს, საჯდომის კანზედაც; ბავშვებს და აგრეთვე მოზრდილებსაც, ვისაც ნაზი კანი აქვს, ხელის გულიდანაც შეატანენ ხოლმე. შენიშნუ-

ლია, რომ პირისახე და თავი ძლიერ იშვიათად მუნთანდება.

როგორც ვსთქვით ტკიპი, შეატანს თუ არა კანს, თან გვირავს სთხრის, გზას იკვლევს და თან გზა და გზა კვერცხს სდებს, როცა კვერცხის დებას გაათავებს, თითონაც გვირავის სულ ბოლოში კვდება, ხოლო დედის ბაღლად ახალი თაობა იჩეკება.

დასაწყისი მუნისა იმით იცნობება, რომ ადამიანს საშინელი ქავილი აუტყდება ხოლმე ერთს რომელსამე ადგილას. ეს იმას ნიშნავს, რომ მუნის ტკიპა უკვე შეუდგა თავის მუშაობას და კარგი ინჟინერივით ოსტატურად გაჰყავს გვირავი. ღამე როცა კაცი ლოგინში თბილად წევს, მუშაობაც მაშინ უყვარს ტკიპას. აი ამ დროს ისეთი აუტანელი ქავილი აუტყდება ხოლმე კაცს, რომ მთელს ღამეს უძილოდ და მოუსვენრად ატარებს. დიდი მოთმინების პატრონი უნდა იყოს კაცი, რომ არ დაიფხანოს, დაიფხანოს კი არა ზოგჯერ სულ იკაწრის, იგლეჯს ტანს. ფრჩხილებით დაღადრული ადგილები წყლულებად გადაექცევა ხოლმე და უარესი დღე ადგება ავადმყოფს: ნაფხანი ადგილები წითლად იბურება (პაპული), უბუშტდება, უჩირქდება და ახლა ამ ახალ დარდს—**ეგზემას** უნდა მორჩენა. თუ დროზე უშველით წყლული ერთს ადგილს რჩება და თუ რო ყური წაუგდეთ, მაშინ შეიძლება მთელ ტანსაც მოეღვას.—

დედაკაცს თუ ძუძუზე გაუჩნდება მუნი და დროზე არ მოიძრინა, მუნის წყლულს შეუძლია გამოიწვიოს ძუძუს ყუნთის ანთება (მასტიტი).—

ზოგსაც იმდენად უგრძნობელი კანი აქვს, რომ მუნის ტკიპებმა რამდენიც უნდა იბუქნაონ იმის კანში, არც კი გრ-

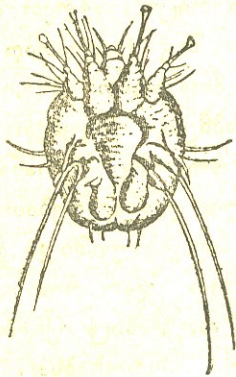
ძნობს, აინონში არ იგდებს, არ ეფხანება, ტკიპები ქეიფობენ, ფუთფუთობენ, პეპლაობენ, კვერცხებს სდებენ მრავლდებიან, თაობა თაობას ემატება და მუნის წყლული და ჩირქი ზედიზედ რამდენიმე სანტიმეტრის სიმაღლეთ სქლად ახმება ტანზე იმ ნაკბენ ადგილას. ამ სატკივარს მეცნიერმა **ბეკმა** დაანათლა **ნორვეგიული მუნი**, რომელნიც მან პირველად აღმოაჩინა ნორვეგიაში კეთროვან ავადმყოფზე.—

მუნი ყველას შეიძლება შეხვდეს—მდიდარსაც და ღატაკსაც, მაგრამ ისე უმიზეზოდ კი არა. ეს სატკივარი ადამიანს გადაედება თუ რომ მუნთანის ქვეშაგებში ჩაწეკი ან მასთან ერთად დაიძინე.— თუმცა იშვიათად, მაგრამ შეიძლება ხელის ჩამორთმევითაც გადაედოს. მუნი ხშირი სტუმარია მუშა ხალხში ღ გლეხთა ოჯახში. მიზეზი ის არის, რომ ვიწროდ სცხოვრობენ ერთს ანორ ოთ ახში და ჯალაბობა კი დიდია. ფაბრიკა-ქარხანებში მთელი გუნდი მუშებისა ერთად იძინებს. ჰო და ერთს მუნთანს შეუძლია მთელს ოჯახს და მთელს ფაბრიკის მუშებს გადასდოს. ბავშვებშიაც ადვილად ვრცელდება მუნი, რადგან უფრო მჭიდრო ამხანაგობა აქვსთ ერთმანეთში.—

თუ რომ დროზე მიუხვდით, მუნი ადვილი მოსარჩენია. ყურ წაგდებით კი შეიძლება რამდენიმე წელიწადიც კი გასტანოს და მთელს ოჯახს გადაედოს. ადამიანის ჯანს სჩაგრავს, უძილობა სტანჯავს, გამხდარ კაცს სისხლი აკლდება, სნეულდება და სხვ...*)

*) გაზვიადებული სუფაც არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ მთელს რუსეთში ათი მილიონი მანინგ ხდება მუნით ავად.

წამლობა და წამლები იმისთანა უნდა, რომ რაც შეიძლება ადვილად დახოცოს მოსპოს მუნის ტკიპა, მაგრამ ჯერ თვით მწერი გავიცნოთ.

მ უ ნ ი *)

ადამიანის მუნის ტკიპა (*S. Scabiei*) თითქმის მრგვალი ტანისაა; მოყვითლო-თეთრი ფერი აქვს, დაფარულია მრავალ ნაოჭებით და ზურგზე ასხედს გარდიგარდმო ჯაგარივით ბეწვები. პირველი წყვილი წინა ფეხებისა **საწმანხნავად**, მისაწებებლად, საწოვნელად აქვს განგებ მოწყობილი, ხოლო დედალ ტკიპას უკანა ფეხებზე ჯაგარი ასხია, უკანა კარიც ზურგის მხრიდან უთავდება. —

სცხოვრობენ ადამიანის კანის ქვეშ მათგანვე გაყვანილ მიხვეულ-მოხვეულ გვირაბში. მამალი ტკიპა კვდება პებლაობის აქტის შესრულების შემდეგ, ხოლო დედალი კვდება მაშინ როცა კვერცხის დებას გაათავებს. 4—8 დღის შემდეგ იჩეკებიან ექვს ფეხა მატლები, რომელნიც 14 დღის განმავლობაში სამჯერ კანს იცვლიან და თანაც ადამიანის კანის ქვეშ იკეთებენ ბინას—ხვრელს, გვირაბს. ახლა ეს ახალი თაობა იმეორებს მამა-პაპურ

*) ეს მუნის სურათი შეტყფით დაიბეჭდა „გან.“ მეორე ნომერში ჯღიბას სსხელთ.

ცხოვრებას და ასე სკემენ ადამიანს თვეობით და წლითი წლობით.

მუნის წინააღმდეგ საბრძოლველი საშუალება ის არის, რომ უმთავრესი ყურადღება უნდა მიაქციოთ საცვლებს—(პერანგს და მის ამხანაგს) და ქვეშაგებს: ზეწარს თუ ჩარსავს, ბალიშის პირებს, საბნის პირებს და სხვ. ესენი ყველა მუნიანია, მაშასადამე ან უნდა დასწვათ ან არა და ძლიერ კარგად ხარშოთ ნაცარტუტაში, იმდენად, რომ შიგ მყოფი მუნის ტკიპები და მათი კვერცხები განადგურდეს, მოისპოს.

თუ ნამდვილს მათქმევივით როგორც საცვლებში, ისე ჩარსავ-ზეწვრები, ბალიშის პირები ყველა ეს თვეში ერთხელ მაინც უნდა იხარშებოდეს ნაცარტუტაში. ხოლო როგორ შეიძლება, რომ წელიწადში ერთხელ მაინც, მაგალითად ზაფხულობით, არ გაირეცხოთ საბანი, მისი მითელი და ზედა პირი; აგრეთვე ლეიბის მითელი და მისი ზედა პირი. ამათ ჯერ მოხარშვა მეორე საბნის შემდეგ და მერე ისე გარეცხა უნდა. ჩითეულობა და რაიმე ფარჩა-აბრეშუმი ნაცარტუტაში ფერს დაჰკარგავს, ამიტომ სჯობს სადა წყალში მოხარშოთ*). საზოგადოთ ჩვენ წინააღმდეგნი ვართ საბნის პირად იმის-

*) მე მინახავს სხნები სარჩულზე მიტყაფამოფარბეული იმდენად დიდად, რომ მიტყაფი სპირეზედაც გადადის მთლად გარშემოქობასვით და აქ დაბლანდულია. ეს ძლიერ ჭიკიერურია და სსხერსო—თვეში ერთხელ მაინც გარეცხვთ, მეტადრე ავადმეოფობის შემდეგ—ოფლისა და სსხველის შემდეგ სუფთად გაირეცხება. ჭირი იქით იფოს, ადარ შეტეზიზდებათ მაინც ნაოფლარის კვლავ სუნთქვასისუფთავე კი ესთეთიკური სიამოფნებას.

თანა ძვირფასი ფარჩა დაუდოთ, რომელიც გასარეცხად ველარ გაიმეტოთ—ეს ჰიგიენის კანონს სრულებით ეწინააღმდეგება. ნურას დროს ნუ დაივიწყებთ, რომ ადამიანი უსხეულო ანგელოზი არ არი... ე ტილებს და მუნს თავი დავანებოთ, აბა როდისმე მიკროსკოპის ქვეშ გასინჯეთ— თქვენს ძვირფას სამოსლებზე და საბნის-პირზე მთელი ფარა გაგიჩენიათ მიკრობებისა და მხოლოდ სახერხო დროს მოელოიან შეესივნენ თქვენს ჯალაბობის რომელიმე ტანში და წუთის სოფელს გამოასალმონ. ამას რა დიდი მტკიცება სჭირია! მოგეხსენებათ ავადმყოფობაა, კარგად მყოფობაა, ოფლია, ჭუჭყია, და სხვ. *) მეტადრე ბავშვების საბნები თვეში ერთხელ მაინც უნდა ირეცხებოდეს. რაც შეეხება ლეიბის ანუ დოშაკის მატყლს, აგრეთვე საბნის მატყლს ანუ ბამბას, ეგ ყოველ ზაფხულს უნდა უეჭველად წამოშალოთ და ცხელ წყალში საბნით გარეცხოთ. თუ არა მდინარე წყალში მაინც გარეცხეთ. მას მერე რასაკვირველია გაწყვლავა უნდა მატყლს, რომ გაპნტილივით დადგეს. მე გირჩევთ საბანსაც მატყლი დაუდოთ ხოლმე, რადგან მატყლი უფრო ჰიგიენურია, ადვილადაც ირეცხება. მაგალითად ცხელ ქვეყნებში და საზაფხულო საბნებს სულ ნაკლებ დაუდეთ

*) ჩემს დღეში არ დამავიწყდება... სტუმრად ვიყავ სოფელში ერთს მდიდარ მემამულესთან ქართველ მკვამდიან ბეგთან და ღოგინი დამიგეს სულ მთლად აბრეშუმისა—შაშაშუში გაჭქონდა—როცა გუფუხვი მასპინძელი გავიცილე ჯერ ღოგინს დაუწუე სინჯვა—საბანზე რა ჯაქა და რის ჭუჭყი გნებავთ რომ არ იყო, მთელი კოფინები იყო ბაქტერიებისა—საბანი იქით გადავაცდე და შალტო დავიხურე.

მატყლი, ხოლო ცივ ქვეყნებში და საზაფხულო საბანს მეტი დაუდეთ და სხვ... დაგვრჩა ბალიშის ბუმბული თუ ყუვეთუკი (გერმა). ამასაც ცხელი წყალით და საბნით უნდა გარეცხა. აიღეთ ბალიშის პირი, ჩაყარეთ შიგ ხავლათად გერმა თუ ბუმბული, მოაკარით პირი და ცხელ წყალში გასაპნეთ, რეცხეთ და გამოწურეთ ისევე როგორც პერანგს რეცხავთ. არც ბუმბული დაგაკლდებათ და ოფლით და ჭუჭყით საფხე ბალიში კი გაგისუფთავდებათ და ამით ჯერ რა ისიამოვნებთ სისუფთავით და თანაც იქნება კიდევ გადარჩეთ ჭირის მიკრობებსაც (**)... ეს ყოველივე რაც აქ ითქვა შეეხება ყველას თავადაც და დიდებულსაც, მდიდარსაც და დატაკსაც. ეს არის ჰიგიენის სასტიკი მოთხოვნილება, გადაუვალი კანონი.

წამლობა ამ გვარად უნდა. როცა ბავშვებს მუნი შეხვდეს, წაუსვით იმ ადგილებზე სადაც იქავლებს პერუს ბალზამი (Bals. Peruvianii) ანუ სტირაქსი (Styrax) ზეთუნის ზეთში არეული 1 : 3 ესე იგი ერთი წილი დასახელებული წამალი სამწილს ზეთში აურიეთ და ისე წაუსვით. ან კიდევ შემდეგ საცხებელი: სტირაქსი, პერუს ბალზამი თითოხი 45 წილი და ამას მიუმატეთ გენაგერჩავის ზეთი (Ol. Ricini) 10 წილი. აურიეთ და წაუსვით

**) აქ უნდა შევნიშნო, რომ ჩვენში, ქართველებში არ შეგხვედრიათ, რომ ასე ღენერალურად, კლასიკურად ყოველ წლივ ასუფთავებდენ ღოგინს—ეს რა თქმა უნდა დიდი დეფექტია და ბინძურობის მომასწავებელი. მაგრამ მთელს სომხობაში ასედაქვეყნისა სხადს ვერ ნახავთ, რომ ღოგინს ყოველ ზაფხულს სასტიკად არ ასუფთავებდენ მდუღარეში რეცხვით და სხვ...

მაგრად მქაფან ადგილზე (პროფესორი ადოლფი ბაგინსკი). თუ რომ ალაგ-ალაგ ეგზემაც გაუჩნდა, ამას ცალკე უნდა მორჩინა.—

ამ წამლების წასმის შემდეგ მეორე დღეს აბანეთ ხოლმე კუბრის საპნით ან კარბოლის საპნით და სუფთა უხმარი საცვლები ჩააცვით, ანუ რეცხვის დროს მოხარშული...

ამ გვარივე წამლობა უნდა დიდებსაც. თუმცა ძვირია (მისხალი 10 კაპეკია), მაგრამ მუნის მოსარჩენად უებარი წამალი ითვლება იგივე პერუს ბალზამი (Перуанский бальзамъ). ჯერ ერთი რომ სასიამოვნო სუნის აქვს, ავადმყოფს არ აწუხებს და თანაც მოქმედობს სწრაფად და უებარია. მუნიანმა ავადმყოფმა მთელი ტანი უნდა დაიზილოს პერუს ბალზამით, ერთ წასმაზე ოთხი მისხალი (35 კ.) ეყოფა.*) დაზღვის რამდენიმე საათის შემდეგ უნდა იბანოს საპნით (შინ ვანნაში ანუ აბანოში). 1 ან 2 დღის შემდეგ ასევე უნდა გაიმეოროს წამლობა და ყოველთვის კი უხმარიან მოხარშული საცვლები ჩააცვით ხოლმე. ამ გვარი წამლობა იმდენად უებარია, რომ ევროპაში ხარჯს არ დაერიდა სამხედრო უწყება და ჯარის კაცებსაც ასე სწამლობენ.

მუნის წინააღმდეგ აგრეთვე ხშირად იხმარება პროფესორის ვილკინზონის საცხებელი. მოიკითხეთ მხოლოდ აფთიაქში (Мазь Вилькинзона) ერთს კაცს 20 კ. ეყოფა. ან თუ გეხალისებათ, თქვენვე მოამზადეთ. აი რეცეფტი:

*) აფთიაქში წესია რამდენსაც მეტს იყიდით უფრო იაფია, მაგალითად 25 მისხალი პერუს ბალზამი ორ მანეთად ღირს. სანდა აფთიაქის მაღაზია თუ გეკუყუებდესთ იქ იყიდეთ—მანეთ ნახევრათაც მისცემენ.

აიღე: გოგირდის ყვავილი (Sulfur. Subl.) 3 წილი. არყის კუბრი (Picis liquid.) 3 წილი. წმინდა ცარცი (აფთიაქისა) Calcar. Carbon. ppt. 2 წილი. აფთიაქის მწვანე საპონი (Sapo viridis) 6 წილი.

ღორის ქონი (თირკმლისა) ახალი 6 წილი. შექმენით თანაბრად შეზედილი საცხებელი. მისხლობის ანგარიშით რომ აიღოთ სულ 20 მისხალი გამოვა და ერთს კაცს ეყოფა კიდევ ტანის დასაზელოად. გახსოვდეთ კი, რომ სახლში რამდენი სულიც არის მუნით შეპყრობილი, ყველას ერთს დროს უნდა წამლობა. ნუ იფიქრებთ მთლად გამუნიანებულ ჯალაბობაში ერთს ორს უწამლებ და დანარჩენი იოლათ წავა—სადღა უწამლო ამდენი ფული არა მაქვსო. ასე ვერას გზით ვერ ამოაგდებ შენს სახლში მუნს, რადგან ერთიდან მეორეზე გადადის და მთელი წლობით უნდა იტანჯოს სახლობამ. ჰო და თუ შენი თავი არ გებრალევა, ჯალაბობისა რა ბრალია?! მეტადრე ბავშვები რათ უნდა დაიტანჯნენ, ჩამოხმნენ შენი უგუნურების გამო. ვილკინზონის საცხებელი მშვენივრად შველის და მთელს ოჯახს ერთი ან ორი მანეთით სრულებით მოარჩინ.

ერთს საღამოს ლოგინში რომ წვებოდნენ ყველანი დაატიტვლე, ვილკინზონის საცხებლით ყველანი დაზილე. მეორე ღამესაც ყველანი აბანე ცხელი ანუ ნელთბილი წყლით და საპნათ იხმარე აფთიაქის მწვანე საპონი (Sapo viridis). ეს საპონი ბაქმაზივით სქელი არის. ჯერ წაუსვი მთელ ტანზე (დაზილე) და 1—2 წამის შემდეგ ჩამოჰბანე, აბანე. იმავე საპნით თავიც დაჰბანე—მორჩა და ეშველა!..

მხოლოდ გახსოვდეთ, რომ სულ ახალი საცვლები (ანუ მოხარშული) უნდა ჩააცვათ და სულ ახალ ლოგინში (მოხარშულში) უნდა ჩააწვინოთ, თორემ 10—15 დღის შემდეგ ახალი თაობა მუნისა გამოიჩეკება და კვლავ ასტეხენ ბუქნაობას.

ჩვენში მუნის წამლად შინაურად მომზადებულ საცხებელს ხმარობენ: გოგირდს ურევენ ღორის ქონში (ერთ წილ გოგირდის ყვავილზე ორი წილი ახალი ქონი უნდა ღორისა. ასე ამზადებენ აფთიაქებში), მაგრამ ეს არ არის საიმედო წამალი მხოლოდ იაფად კი ღირს.

მუნი შინაურ ცხოველებში

მუნი ძალიან არის გავრცელებული შინაურ ცხოველებში მეტადრე სოფლად. ამ ცხოველებზე მუქთანობობს მუნის სამ გვარი ტკიპი:

1) სარკოპტი (Sarcoptes) დიდი და პატარა. დიდი სარკოპტი სკაბია უსხედს კანის ქვეშ: კაცს, ცხენს, ცხვარს, ლომს, ცაცალოს (კროლიკს), ხოლო პატარა სარკოპტი უსხედს კატას და ცაცალოს.

2) ტყავის მუნი სცხოვრობს ცხოველთა ტყავზე, საიდანაც სწოვს სისხლსა, შრატსა და ლიმფას. ამ გვარი ტკიპი მუნისა იცის ცხენმა, რქიანმა საქონელმა და ცხვარმა.

3) ტყავის ჭამია ტკიპები (dermatophagus) სცხოვრობენ ცხოველთა ტყავზე, უმთავრესად ფეხებზე და აქ იკვებებიან, (ღრღინან) ახალ-ახალ ქერტლით, რომელიც კანს ასდის. განსხვავება ამათშიაც არის: ა) ცხენის და ხარის ტყავის ჭამია ტკიპი, რომელიც გამოიწვევს ხოლმე მუნს ფეხებზე და უკან გავაზე ანუ კუდუსუნზე. ბ) ცხვრის ტყავის ჭამია ტკიპი, რომელიც მუნს აყრის ფეხებზე.

შინაურ საქონელში თაფი და თაფი უბედურება მაშინ ეწვევა ხოლმე საქონლის პატრონს, როდესაც მუნი ცხვარს მოედება. მაგალითად, რა დიდი ზარალი მოაქვს ამ კირს მრეწველობაში, ეს სჩანს შემდეგი ციფრებიდან: 1884 წ. გერმანიაში მუნი გადაედო 250 ათასს ცხვარს, ხოლო 1888 წ. ეს რიცხვი სამას ათასამდე ავიდა. გარდა იმისა რომ ცხვარი ჯანდაკდება, იღუპება, თან მატყლი იკარგება რამდენიმე მილიონ მანეთისა. რუსეთშიაც საშინელ ზარალს აძლევს მუნი ცხვრის პატრონს.—

ყველაზე ადვილად მუნი გადაედება ხოლმე მთელს ცხვრის ფარას, როდესაც ახლად ახლად გაკრეჭილ ცხვარს გაურევთ გაუკრეჭელებში. აქ ვიწრო ფარებში ან ბოსლებში ცხვარი ერთმანეთს ეხახუნება, თან ბოსლის სითბოც ხელს უწყობს და უფრო ხალისიანად ამოძრავებს ხოლმე მუნის ტკიპებს, რომელნიც ეძებენ ახალ პატრონებს—შეეხიზნონ ბეწვიანებს. მუნის ტკიპი ჯერ კუდის ძირთან (ღუმასთან) გავაზე მიეკრობა ხოლმე ცხვარს და აქედგან გადადის ზურგზე, გვერდებზე, კისერზე და მხრებზე. მოკლე ხანში მუნი-საგან ცხვარს საშინლად უზვიადდება მუნიანი ადგილები, მატყლიც ალაგ-ალაგს მუჭა-მუჭა სცვივა და სულაც მთელს ტანზე მატყლი ფუჭდება, ოხრდება. ზოგჯერაც ცხვარი გამწვავებული თითონვე იწიწკნის პირით ბეწვს. ცხვარი აუტანელად იტანჯება, აკრაჭუნებს (სიმწვავეით) კბილებს, აქა-იქ ქვას, კლდეს და ხეებს ეხახუნება, იგლეჯს მუნიან ადგილებს, მიწაზე გორაობს. მორეული მუნიანი ადგილები უწყლულდება, უმუწუკდება და ბოლოს დაჯანდაკებული, ტყავსა და ძვალზე დასული ცხვარი იღუპება. მეტადრე ზამთარში მუნი დიდი უბედურებაა.

ცხვრის პატრონისათვის რადგან ცხვარი უფრო ხშირად ფარებშია შემწყვდეული და მუნის ტკიპასაც ეგუნდა, გაზაფხულზე კი ძლიერ შველის ცხვარს გაკრეპა და ბანაობა.—

წამლობა:

მუნს ხანგრძლივი და ენერგიული, ბეჯითი წამლობა უნდა. ამისთვის საჭიროა ცხვარი ჯერ გაკრიჭოთ, მოაშოროთ ბალანი, ხოლო იმ ადგილებზე, სადაც მუნი ეტყობა, წაუსვით წამლები, რომლებიც ხოცავენ მუნის ტკიპს. მაგრამ ასე თითოთ რას გახდებით, როცა მთელი ფარა მუნიანია, უნდა გამართოთ საგანგებოდ აბანო (ვანნა, აბაზანა). მთავრობის ბრძანებით პრუსიაში დღეს უმთავრესად ხმარობენ კრეოლინის ვანებს. ვიდრე კრეოლინის ვანაში აბანებდეთ ჯერ, უნდა წაუსვათ ცხვარს შემდეგი სალბუნი (ლინიმენტო):

აიღეთ: ინგლისური კრეოლინი 1 ნაწილი
სპირტი 90⁰/₁₀₀ . . . 1 „
აფთიაქის მწვანე საპონი 8 „

ყველა წესიერად აურიეთ *)

ამის წასმის შემდეგ მუნიანი ცხვარი უნდა აბანოთ კვირაში ერთხელ კრეოლინის ვანაში—ორჯერ რო აბანოთ საკმარისია.

ასი ცხვარის საბანებლად 2¹/₂ ⁰/₁₀₀ კრეოლინის ვანა ასე მზადდება:

აიღე: კრეოლინი 6¹/₂ გირვანქა წყალი 250 გირვანქა ანუ ექვსი ფუთი და ათი გირვანქა ანუ სამი ვედრო წყლისა რო აირევა რძესავით თეთრი გახდება. საჭიროა ისიც იცოდეთ (რომ არ მოსტყუდ-

*) თუ ბევრია საჭირო, მაშინ კრეოლინი და სპირტი თითო გირვანქა აიღეთ და საპონიც 8 გირვანქა.

დეთ) ნამდვილი კრეოლინი წყალში არევა თუ არა, რძესავით გათეთრდება წყალი.

კრეოლინი (Креолинъ, Creolin) აფთიაქის მაღაზიებში ღირს ფუთი 5 მან. 50 კ. თუ გაჭირდა ექვსი მანეთი.

კრეოლინის მაგივრად ზოგჯერ ფენოლს ხმარობენ (კარბოლკა შავი) ფუთი ღირს 3 მან. 50 კ. ან ოთხი მან. კარბოლკა იმითი იცნობება, რომ წყალი არ თეთრდება რძესაებ. ამით შეგიძლიანთ არ მოსტყუდეთ.—კრეოლინი უეჭველად რძესაებ ათეთრებს წყალს.

ფენოლი უბრალო (Жарболовая кислота простая) იმიტო არ ვარგა, რომ ტყავსა სწავს, მაგრამ მაინც შეიძლება სარგებლით ვიხმაროთ სელის ზეთში გადაარეული, მაგალითად ორი წილი ზეთი და ერთი წილი კარბოლკა (ფენოლი). თუ ხბორებისთვის დაგჭირდათ, ზეთი კიდევ მეტი აიღეთ.—

ცხვრის ბანება კრეოლინის ვანაში რაღა თქმა უნდა კარგს დარშა, მყუდრო მზის გულზე უნდა—თბილს და უქარო დღეს.—

ზოგჯერ თამბაქოს (წეკოს, მახორკას) ნახარშსაც ხმარობენ საქონლის მუნისთვის.

ცხენს რო მუნი გადაეღება, საშინლად იტანჯება. მეტადრე თბილს თავლაში, როდესაც მუნის ტკიპები იწყებენ ხოლმე ფუთფუთს, მოძრაობას, პეპლაობას, კვერცხის დებას.. ზოგჯერ სიმწვავე იქამდე მიდის რომ ცხენი ცოფიანდება.—

ცხენის წამლობა:

წაუსვით: კრეოლინი წყალში არეული ანუ არყის კუპრი (березовый деготь)

თუ გაჭირდა და ამით ვერ უშველეს რა, მაშინ აიღეთ სულეიმანი (1—5 პროც.) წყალში გახსნილი. სულეიმანი (Сулеме) ხუთი მისხალი ჩაყარეთ ერთ ბოთლ წყალში და ცოტაც საქმელი მარილი მიუმატეთ, კარგად ანჯღრით, ვიდრე სულეიმანი წყალში გაიხსნებოდეს და ეს წამალი (წყალი) წაუსვით ცხენს მუნიან ადგილზე. სულეიმანი ძლიერი შხამია, საწამლავია და ამიტომ უნდა დოქტორის რეკომენდებით გამოიტანოთ აფთიაქიდან და თანაც დიდის სიფრთხილით მოექცეთ, თუ ვისმე წყალი ეგონა და დალია სიკვდილს ვეღარას გზით ვერ გადაურჩება—საშინელ ტანჯვით დაღევს სულს.

სკადეთ აგრეთვე თამბაქოს, წვეკოს ნახარში (5⁰/₆). მაგრამ ამ წამლებით რო ჩამოჰბანოთ მუნიანი ადგილები, ბოლოს უნდა იხმაროთ (წაუსვათ) ზემოდ დასახელებული საღებუნი (ლინიმენტი) კრეოლინისა.

ძაღლის ძალიან ხშირად უჩნდება მუნი და ამიტომაც ძაღლის სიახლოვე საშიშია ადამიანისთვის, მეტადრე ბავშვებს ადვილად გადაედებათ ზოლმე მუნი ძაღლისაგან. აი ამიტომაც ცუდი ჩვეულება გვჭირს ძაღლებს რო ოთახში ვინახავთ. მეტადრე ზოგმა რო იცის ძაღლს თავის ლოგინზე ან ტახტზე, დივანზე აწვეს.

ძაღლის წამლობა:

- წაუსვით: 1) კრეოლინის ლინიმენტი.
2) არყის კუპრის ლინიმენტი.
3) კრეოზოტი (Kreosotum).
4) ფენოლი (კარბოლკა) უბრალო.

კრეოზოტი და ფენოლი ისე სადათ არ წაესმის, უნდა აურიოთ ან წყალში ან სელის ზეთში ან ზეთთუნის ზეთში. (ორი წილი ზეთი ან წყალი და ერთი წილი წამალი).—

რქიან საქონელს ისეთივე წამლობა უნდა, როგორც ცხენს: კარბოლის ან კუპრის საპონი (Дегтярное мыло) კრეოლინის ლინიმენტი (ზემოდ ნათქვამი) კუპრის საცხებელი და სხვ.

აგრეთვე ძლიერ არგებს: ვილკინზონის საცხებელით ზილოთ და ორ დღეში ერთხელ მწვანე საპნით და თბილი წყლით ჰბანოთ. თუ საქონელი ბევრია მუნიანი, მაშინ იმგვარათვე მოექცეთ, როგორც ცხვარს ე. ი. წყალში გახსნილ კრეოლინით ჩამოჰბანეთ მუნიანი ადგილები და სხვ.

საზოგადოთ კანონად არის მიღებული, რომ ავადმყოფი მუნიანი საქონელი თუ ცხვარი არ უნდა მიაკაროთ საღს. ჰირიანები ცალკე ბოსელში შერეკეთ, ცალკე აძოვეთ და ცალკე აჭამეთ, ასვით და იქვე უწამლოთ.

ბოლოს და ბოლოს როცა დაატყოთ, რომ წამლობა არას შველის და ჰირი უფრო მძლავრდება, ყველაზედ უკეთესია თოფით მოკლათ და მოიშოროთ. საქონლისთვის თუ ცხენისთვის ისა სჯობს, რომ ტანჯვით სიკვდილს, ერთხელ მოკვდება და მორჩება, ხოლო ოჯახისთვის ის სჯობს, რომ აღარც ჯალაბობას გადაედება მუნი და აღარც დანარჩენ საქონელს. ერთის და ორის ზარალი სჯობს ვიდრე ათასი და ოცისა.

მუნიანი მკვდარი საქონელი უეჭველად უნდა ღრმად ჩაფლათ სოფელს გარეთ სადმე მიწაში, ან ნაფთი გადაასხათ და დასწვათ.

ამასთანავე მუნიანის თუ ქეციანი საქონლის მოვლას ყველანი ნუ იკისრებთ—ერთი კაცი მიუჩინეთ. სიფრთხილით უსვას წამალი, რომ მუნს არ მიეკაროს ტანისამოსით და სხვ. მუნიანის წამლობის

და მოვლის შემდეგ ხელები უნდა დაიბანოს უეჭველად ცხელი წყალით და კარბოლის საპნით ანუ აფთიაქის მწვანე საპნით. — საზოგადოთ გირჩევთ ყველა ოჯახში აფთიაქის მწვანე საპონი (Sapo viridis) გამოუღოველად იქონიოთ. ევროპელები არამთუ წამლად ხმარობენ ამ საპონს,

სამზარეულოშიაც კი ყოველდღე სტოლებს რეცხვენ მწვანე საპნით და უეჭვით. როცა საეჭო რასმე მიეკროთ, ან ის სტოლი რახედაც საჭმელი უნდა მოამზადოთ და ან პური სჭამოთ, თუ საეჭოა მწვანე საპნით გარეცხეთ ხოლმე.

ილ. ალხაზიშვილი.

მინერალი ქიმია

შესავალი *)

დადავლეთ თავლი თქვენ გას მდებარე არე მარეს!

უხშირესად მრავალფერი, თვით შთაბეჭდილებითაც დაუსრულებელია წარმტაცი სურათი მისი, — მომხიბლავია ჭრელი კლდეები ბუნებისა, მაგრამ კიდევ უფრო მომჭადებელი და ამსთანავე საკვირველი იმ სხეულთა სიმ-

რავლეს, რომელნიც შეადგენენ მის ნივთიერ სიმდიდრეს! —

— არის რაღაც მიუწლომელი, — ჯერ დღესაც აუხსნელი და უხილავი — ენერჯია, რომელმაც მისცა დასაწყისი მსოფლიოს, — უფოვლ არსს, დაუქვემდებარა ერთ კანონს და ვით

*) სასურველია არ ეგონოს მკითხველს, რომ ქიმია მარტო იმით საზღვრდება, რასაც დღეს აქ ამოიკითხავს; — მართალია შესავალი სულ სხვა კურსისთვის იყო დაწერილი, მაგრამ არა მგონია დღევანდელმა დიდმა შესავალმა რამე ავნოს საერთოდ ასე პატარა წერილს, რომელშიაც მოვიმწყვდიეთ წინასწარი ცნობანი და აგრეთვე უმთავრესი ელემენტები და მათი რთულები. ცხადია რომ ჩვენ სიტყვაც არ გვითქვამს ქიმიურ კანონებზე; ტერმოქიმიაზე და სხვა მრავალ განყოფილებებზე, რომელთაც მაინც დიდი მნიშვნელობა აქვთ.

იგივე ითქმის ორგანიულ ქიმიაზედაც, რომელსაც ჩვენ სრულიადაც არ შევხებივართ, რათა იგი დღევანდელი წერილის პირდაპირ მიზანს არ შეადგენს. —

— ვსარგებლობთ უმთავრესად ფრანგული ტერმინოლოგიით, რადგან ისეთი ტერმინოლოგია მაგ. როგორიც რუსებსა აქვთ, ჩვენი ენისთვის ბევრგან სრულებით უხერხულად მიგვაჩნია.

და რაც შეეხება მარილებს, — აქ ხომ ვეცადეთ რაც შეიძლება განვზოვრებულიყავით მათ მიერ მოცემულ ტერმინებსა, რადგანაც ისინი პირველად ქიმიის ხელში ამლებს ორპროცენტობას უბადვენ. მაგ. რუსები იტყვიან ისეთ მარილზე როგორიცაა კალციუმის ნახშირბადანი CO_3Ca (ანუ ფრანგული carbonate de calcium) „углекислый кальций“, ცხადია რომ აქ ეს ტერმინი углекислый ვერაა კარგად ნახმარი, როგორც ყველა მათი მარილების სახელები. ვისაც პირველად ესმის ეს სიტყვა, ჰგონია, რომ რაღაც მყავისებურ სხეულთან აქვს საქმე და დარწმუნებული ვარ უფრო სითხეზე იქონიებს წარმოდგენას, ვიდრე ცარცზე ან მარმარილოზე, რის სახელადაც ის მათ მიუღიათ. ასეთი მაგალითებით სავსეა რუსული ქიმია. რასაკვირველია თავს ვერ გაიმართლებენ მითი, რომ სიტყვა кислый-ის ჩართვა кислород-ის, მყავადის მუწყოფას ნიშნავს, ისე ყველა მარილებს რომ მყავის ხასიათი არა აქვთ ეს საანბანო ჭეშმარიტებაა.

სახედასწერათ გამეტებულნი—მიანდო ეთერის ოკეანეს.

უწინარია თვით მადნარი ამა ოკეანის, იგი ავსებს არა მარტო განუსაზღვრელ სიფრცეს— მსოფლიოს, არამედ უმჭიდროესად აგებულ სხეულსაც კი,—იგი ჭბანს უმცირეს ნაწილს მატერიისს.—

— საზოგადოთ ყოველი სხეული, რომელსაც კი ვხვდებით ბუნებაში, შეგვიძლია გავყოთ ორ კატეგორიით)—**ორგანიზულად და არაორგანიზულად.**

ზირგულს აკუთვნებენ უმთავრესად მცენარეებს და ცხოველებს.—ბოტანიკას და ზოოლოგიას დაუსახავთ მიზნად შესწავლა ამ სხეულთა აგებულებისა და სხვა მრავალ ფუნქციას, რომელნიც მხოლოდ ცოცხალ არსის დამახასიათებელ თვისებებს ეხებიან.

— არაორგანიზულ სხეულთა შესასწავლ მცენარეებს-კი—ფიზიკა ეწოდება.

უკანასკნელთა იდუმალი შემადგენლობა-აგებულობა ანუ კონსტიტუცია რომ ვიცოდეთ,— აგრეთვე თვით ქიმიური რაობა მატერიისა, მაშინ ფიზიკა ცალკე მცენარეება რადი იქნებოდეს, არამედ მხოლოდ ნაწილი მათემატიკისა, რომლის საშუალებითაც საუცხოვო სისწორით შეიძლება გამოანგარიშება არა მარტო მისა თუ, რასაც ვხვდავთ, არამედ მისაც კი, რაც შემთხვევით დღემდე მატერიის, ანდა შეემთხვევას!—

— თუ მივიღებთ ჰიპოტეზას ეთერის არსებობის შესახებ,—ზრობლეთა ნახევრად აღვიღებ;—წმინდა მექანიკური მოვლენანი, როგორც არიან მაგალითად ეთერის ცალდისებური რხევა, და მასხალაზე არსებობა ჯერ არა სახსრებით გამორკვეულ ენერჯიისა,—ნებას იძლევიან განუმარტოთ ფიზიკა მცენარეებათ—ენერჯიის გარდაქმნისა—და ქიმიც კი მცენარეებათ—მატერიის გარდაქმნისა.

— ხუთასი წლის წინად ჩვენი ერისა, ლეუციტი და დემოკრიტი ამტკიცებდენ, რომ

ყოველი სხეული შესდგება ატომებისაგან, ე. ი. სრულიად უწყაწა, ერთმანეთის მსგავს, უზინარ ნაწილებისგანა! ასეთმა მოსაზრებამ ჩვენამდისაც მოაღწია;—უკეთ რომ ვსთქვათ, რაც უწინ მარტოდ მარტო ჰიპოტეზა იყო, დღეს ჭეშმარიტებათ და სინამდვილეთ გადაიქცა.

მარტივ სხეულებათ—ანუ ელემენტებად აღიარებენ ისეთ ნივთიერებას, რომლისგანაც სხვა ელემენტი ჯერ არვის გამოუყვია, არ დაუშლია კიდევ უზაწაწეს; უმარტივეს სხეულებათ. მაგალითად: წყალბადი, მჟავბადი, ნახშირმანი, ლითონები და რთულებით კი უკვე: წყალს, ნახშირმანულ ანჰიდრიდს, ლითონების მჟავრებს, ჰიდრატებს და სხვა..

ატომი რომელსავე ელემენტისა, ეს მისი ნივთიერების ისეთი უზაწაწესი ნაწილია, რომელსაც კი შეუძლია მიიღოს მონაწილეობა სხვა და სხვა ქიმიურ რეაქციებში;—ელემენტთა ატომები ერთმანეთს უერთდებიან, რომ შექქმნან მოლეკული, უკანასკნელთა შეერთების ნაყოფი იქნება გაჩენა რომელიმე მარტივი,— ანდა რთული სხეულისა, თუ კი რომ ატომები სხვა და სხვა ნივთიერებიდან წარმოსდგებიან. მხოლოდ ამ მცირედ სხეულთა ნაწილებს შეუძლიათ იარსებონ ფიზიკურად, მაგალითად: ერთი მოლეკული წყლისა, ე. ი. ისეთი უზაწაწესი მისი ნაწილი, რომელსაც კი შეუძლია იარსებოს წყლის სახით, წარმოსდგება ორი ატომის წყალბადისა, ერთატომ მჟავბადისა დამი შეერთებულად (H²O);—ერთი მოლეკული წყალბადისა შეიცავს ორ ატომს იმავე წყალბადისს, ე. ი. ორატომიანია.—არაინ აგრეთვე ერთატომიანი ელემენტებიც, მაგ.: ჰელიომი, ცინკი, კადმიომი, ჯიკა.

არ შეუდგებით იმ მეთოდთა აღწერას, რომელნიც საშუალებას იძლევიან გამოავანგარიშოთ თუ რამდენი მოლეკული იმყოფება მაგალითად ერთ კუბიურ სანტიმეტრ გაზში ჩვეუ-

ლებრივი ტემპერატურისა და ატმოსფერული მწოლობის ქვეშე, მაგრამ როგორც მაგალითი დაგვიმტკიცებს, მათი რაოდენობა ხშირად აღემატება 30 მილიარდს ისეთ მცირედ ერთეულზე. აქედამ ცხდათ ვხედავთ თუ, რა უნდა იყოს სიდიდე თითო მთლიანად: მაგალითად წონით, მასსა წყალბადის მთლიანად უდრის 2,04-²⁴ გრამს, რაც დიამეტრით ერთი მილიმეტრის ათ მილიონმდე თუ იქნება!

ყოველგვარ ქიმიურ რეაქციის, შეერთების ან და დაშლის დროს, ელემენტის ატომი უხელებლად რჩება; დაუსრულებლად ინახავს თავის ინდივიდუალობას, და სწორედ ამიტომაც დამისახურეს მათ სახელად ატომები. მაგრამ მაინც უფლად შეუძლებელია არ დაგვებადოს საკითხი,—თუ სანამდი რჩება ატომი ისე განუკვეთლად, და თუ არა,—წინააღმდეგ მოვლენაში, სად უძევს საზღვარი ასეთ მუდმივობას?

ერთი ატომი სპილენძისა, რკინისა, მყვბადისა და წყალბადისაც-კი, რომელიც უკვლავად უმხატვისა,—ნუ თუ ისინიც თავის მხრით არ იქნებიან შემდგარი ზაწაწა, მჭიდროდ შეერთულ ნაწილებისაგან, რომელთა დაყოფა მართალია დიდ სიძნელეს წარმოადგენს ტენიკურის მხრითაც, მაგრამ შეუძლებლობას კიდევ არ ნიშნავს?

თუ რომ ეს იდეა მივიღეთ, რასაკვირველია, ბუნებრივი იქნება ჩვენი აზრი მის შესახებ, რომ ატომები აშენებულნი არიან ერთსა და იმავე მასალა-შემადგენლობით, და განსხვავდებიან კი მხოლოდ რაოდენობით და ხისითით ამ ნაწილების ერთმანეთთან შეჯგუფებისა.

თუ ეს ასეა საგანთა სინამდვილეში, შეიძლება იფიქროს კაცმა ატომის გარდაჭმნაზე,—შეჭქმნა ერთი ელემენტისა მეორესაგან,—ამაშია ამოცანა,—პრობლემა გარდაქცევისა.

უკვლავ ვიცით, რომ მატერია მიისწრაფის მატერიისკენ მიმზიდველობის განხრით; ერთეული მუდმივი მიმზიდველობის გავრწმუნებს, რომ უკვლავ სხეულთა ატომები იქნებიან შეჭქმნილი არათანასწორ შეკუმშვით თავდაპირველ ელემენტისა, რასაც ამასთანავე სახსრებით დასტურებს ის დამოკიდებულება ატომთა და სხვა ელემენტთა შორის, რომელიც აღმოჩენილი იქნა ქიმიკოსთა მიერ და რაც უცილობელად ეთანხმება მათ შეხედულებას. ეს იდეა ყოველი საგნის შემადგენლობისა, ე. ი. მხოლოდობითი ზრინციზისა არა უკანასკნელი დროის მოსახრებას, არამედ მას ზარტიზანი მუდამ ჭეუავდა. 25 ასმა წელმა განვლო მას შემდეგ, რაც ტალესი ამტკიცებდა არსებობას ერთხიარ ზირველეოფათაი მადნარისა, რომელსაც მან სული და არა ჩვეულებრივი მიმზიდველობითი ძალის ქონაც კი მიაწერა. ანაქსიომენი, ანაქსიმანდრი და ჰერაკლიდიც დაზარაკობდნენ ამ ზირველეოფილ, მოყოფიურ მიზეზზე. წასული საუკუნის დასაწყისში—ინგლისელმა ქიმიკოსმა ზრუსტმა გამაქვეყნა ჭაბოტკზა მის შესახებ, რომ შესაძლებელია მარტოდ-მარტო წყალბადის ზრატრესიული შეკუმშვით, რომელიც უკვლავ სხეულებზე უმხატვისა,—ყოველი ელემენტის მიღებაა!

ფრანგი დიუმა დაუბრუნდა მის ჭაბოტკზას და იზოფა ახსნა ამ მოვლენისა მასში, რომ სხეულების ატომიური წონა გამოხატულია ყოველთვის მთელი რიცხვებით (თუ საფსებით არა დახლოფებით მაინც). თუმცა, იმ მოვლენის მიხედვით რომ ატომები ინახებიან სხეულთა ყოველგვარ ქიმიურ და ფიზიკურ ცვალებადობის დროსაც,—დაშკებულ იქმნა ელემენტთა უსათუო მუდმივობა ე. ი. ვითომც და ისინი უკვე ერთხიარ „მზა სხეულებისა“ მოგვავტონებდნენ.

ამაიარად, მარტო რცი წელი იქნება მის შემდეგ, რაც მეცნიერთ სწამლათ ელემენტთა მუდმივობა,—მამასადამე გარდაქცევის იდეას უტო-

ზიასაც კი სთვლიდენ, და ამავე დროს მტკიცედ სწამდათ, რომ არცერთ სხეულს არ შეეძლო ენერჯის მოტემა, თუ კი რომ უკანასკნელს მას სხვა სახით მაინც არ შეუერთებდენ.—

— გასაცნობა აღმოჩენამ რადიოაქტივობისა სრულებით დაამსხვრია ის პირვანდელი შესრულებობა, — მთელი რეპლიკა მოახდინა მეტნიერებაში და სსიკვდილო შეხი დასტანოვითიერების მუდმივობას: — მან ცხადად დაგვანახა, რომ არსებობენ სხეულები დამოუკიდებლად შქანე მუდმივი ენერჯისა, — რამელებიც ქიმიურად მარტივ სხეულებს წარმოადგენენ, მაგრამ აშკარად ჰბადებენ სულ სხვა ელემენტებს.

1896 წელს პირველ მარტს, ჰენრი ბეკერელმა აღმოაჩინა, რომ მეტალური ანუ ლითონური ურანიუმი და ურანიუმის მარილები, სრულ სიბნელეში ჰფენდენ სხივებს, რამელებიც შავი ქაღალდის და ალიუმინის თხელ ფურცლის ქვეშ ამოდებულ ფოტოგრაფიულ ფირფიტებს აშთაბეჭდილებდენ, და — ამავე დროს ელექტრიზულ სხეულებსაც კი სცლიდნენ ხელმე.

ამ მოვლენათა დამაფუძნებელი ხასიათი ჰენრი ბეკერელის ახრით იმუოფება შემდეგში:

1) „აღმოჩენება არის ნებისითი და შესამხნევი მუდმივობითაც: — ტემპერატურის ცვალებადობა ფართე საზღვრებში მათზე არ მოქმედებს.“

2) „ენერჯის გამოყოფა ეკუთვნის კერძოთ ატომს, ე. ი. სრულიადაც არაა დამოკიდებული ურანიუმის შერთულობის სხვა და სხვაობაზე. მაშინ როდესაც სხვა ფიზიკური და ქიმიური თვისებები იცვლებიან ერთი რთულიდამ მოვრესადმი.“

უკვე აშკარად ვხედავთ, რომ ეს მოვლენანი, შეურყეველნი მიუხედავად ყოველი ცვალებადობისა გარეგან პირებებში, — ეხებთან

ატომს უფრო პირდაპირად, ვიდრე სხვა რაიმე ელემე ცნობილი თვისებანი. —

— ორი წლის შემდეგ, როდესაც ქაბატონი და ბატონი კიური აჩვენდენ სხვა და სხვა სხეულებს, იმ მიზნით რომ გაეზოგადობათ ბეკერელის აღმოჩენა, დაწმუნდენ, რომ თორიუმი, — მისი მარილები, და აგრეთვე სხვა მრავალი მარილებიც იმავე თვისებებს იჩენდენ, — ასეთ საერთო მოვლენას მათ უწოდეს სახელად — რადიოაქტივობა. და გარდა მისა ისიც გააჩინეს, რომ ზოგიერთ სხეულის სხივოსნობა ბევრად აღემატებოდა იმავე თვისებას ურანიუმის და თორიუმისას; — აქედამ იბადება აზრი კიდევ სხვა, მაგრამ ჯერ უცნობ სხეულთა არსებობაზე, რომელთა რადიოაქტივობა ბევრად უფრო ცნობილი უნდა ყოფილიყო; — და სწორედ იმის ძეხნით მიადწიეს მათ და აღმოაჩინეს ორი ახალი სხეული — რადიუმი და პოლონიუმი; — უკანასკნელი ორ მილიონჯერ უფრო აქტიურია ვიდრე ურანიუმი. თითქმის იმავე დროს დებიერმა აღმოაჩინა კიდევ ახალი ელემენტი, რომელსაც სახელად აკტინიუმი უწოდა. —

— სანამ შეუდგებოდეთ რადიოაქტიულ სხეულთა სხივოსნობის შესწავლას, არ იქნება მტკიცე ცნობა შეგზრდეთ და შეძლებისდაგვარად ავსნათ თუ რაა ჯერ კიდევ ბუნდოვანათ ცნობილი სხივოსნობა, რადიაცია და სხივი.

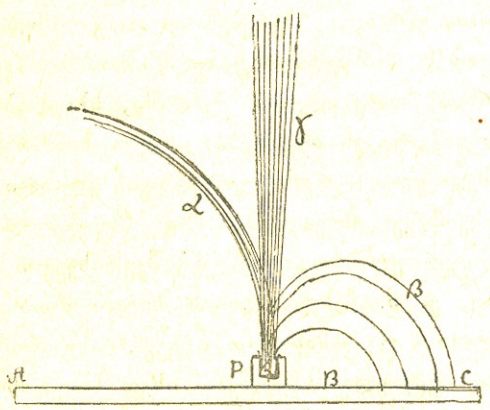
— ფიზიკის უკანასკნელმა აღმოჩენებმა დაგვანახეს, რომ ენერჯის გადაცემა შესაძლებელია ორ სულ სხვა და სხვა სახით: ტალღისებური რხევით და კიდევ პაწაწა ნაპერწყმების, პროექტილების ღენით. —

— სინათლე რხევითი მოძრაობაა, იგი გადაიცემის ერთხან უწინარ შუალში, რომელსაც უწოდებთ ეთერს. შუალი იგი არსებობს ყველგან, როგორც ყოველ სხეულში, აგრეთვე უნივთიერ სივრცეშიაც კი, — როგორცაა მაგალითად სიცალიერე. —

— ხილული სინათლე, X სხივები. ჭერ-
ცის სხივები (უმავთულა ტელეგრაფი), ხა-
სიათდებიან იმ ტადისებური რხევით, რა-
მელიც ხელს უწყობს მათ გავრცელებას ეთერ-
ში 300,000 კილომეტრის სიჩქარით წუთში.
მაგრამ კარდა სინათლის სხივების, არსებობს
სხივებსა კიდევ სხვა ხასიათისა და ბუნე-
ბისა, იგი შესდგება სულ მცირედ, ზაწაწა, —
ელექტროთი დატვირთულ ნაწილებისაგან,
რომელნიც მოგზაურობენ აკრეთვე წარმოუდ-
გენელი სიჩქარით. უკანასკნელნი ვრცელდუ-
ბიან ყოველთვის სწორი ხაზით, სანამ რამე
დამოუკიდებელ მიზანს არ გადაეხეხებიან
წინ. —

— რადიოაქტიულ სხეულთა სხივებსა
შესდგება სამგვარ სხივთაგან. ორი მათგანი
ელექტრონულ პროექტილების კატეგო-
რიისაა და მასხადამე მათი განშორება ადვილი
შესაძლებელია მაგნიტური ძალის გავლენით,
რომელიც გახრის, მიმართულებას შეუცვლის
ელექტრონულ სხივებს, მაგრამ სამაგეროდ
სრულებითაც არ მოქმედებს სინათლის სხი-
ვების მიმართულებასზე, ანუ გასარბენ გზასზედ.

1) B სხივები მეტად გადისრებიან ხელმე
მაგნიტური ძალის გავლენით.
ბეკერელმა დაამტკიცა, რომ მათში ბევრია
უარყოფითი ელექტროთი დატვირთული სხეუ-

ლები იმავე თვისებისა, როგორც არიან მაკ-
კატოდური სხივები. —

— ყოვლად შეუძლებელია ორი სიტყვით
მისი ახსნა თუ რას წარმოადგენენ B სხივ-
ბის ნაწილები, და ამატომ იმედია მკითხვე-
ლი დაკმაყოფილდება მარტო მათი თვისებე-
ბის გაცნობითაც. —

— ზემოხსენებული სხეულები თითქმის
ყველა ერთმანეთს ემსგავსებიან; — მათ გადა-
სჯეტ უარყოფითი ელექტრული ტვირთი, — და
სწორედ ეს ტვირთია ატომი ელექტროსი, —
ანუ ელექტრონი.

თითო ელექტრონის მასსა 1800 ჯერ უმ-
ცირესია წყალბადის ატომზე: არ შეიძლება
იგი ჩაითვალოს მატერიად, არამედ მხოლოდ
შემადგენელად მატერიისა, — იგი შემადგენე-
ლია თვით მსოფლიოსი, რასაც ცხადად ამ-
ტკიცებენ ურიცხვი მოვლენანი, რომელთა
კანონების შესწავლა დაუსასრულ მიზნად ფი-
ზიკას.

— ელექტრონები დიდ რაღს თამაშობენ
ელექტრულ დენლში, — ან და კიდევ რადე-
საც X სხივები ხვდებიან მატერიას, ისინი
წარმოადინდებიან განურებულ სხეულთაგან;
სხვაგან კიდევ გადადიან ერთ მოლეკულიდამ
მეორეზე და ჭეოფენ სხვა და სხვა ლითო-
ნებს მტარად სითბოსა და ელექტროსისა; —
მათვე ვხვდებით სინათლის მოვლენებში, რა-
თა სწორედ ეს მათი რხევით მოძრაობაა, რომ
გადაიცემის ეთერის საშუალებით, — სახით
ხილული ან და უხილავი სინათლისა.

საერთოდ კი ელექტრონების თვისებანი
იდევნიან წარმოდგენას ერთგვარ საშუალო —
ეთერიდამ მატერიისილმი გარდამავალ ნივ-
თიერობაზე.

B სხივები გამოდიან, უკეთ რომ ვსთქვათ
გამოსხლტების ხელმე რადიო აქტიულ ნივ-
თიერებიდამ წარმოუდგენელი სიჩქარით, რა-
მელიც სინათლესაც კი უდრის; უსწრაფეს
სხივს მათში სხეულები ვერ აჯავებენ, ისე

რომ იგი ადგილად გასჭვირს უოველგვარ შე-
შეულს.

2) ა სხივები დატვირთული არიან დადე-
ბითად; — მათი სიჩქარე უდრის 15 — 20,000
კილომეტრს წუთში. უკანასკნელთ უფრო ნა-
კლებად ხრის ხოლმე მაგნიტური ძალა, რად-
განაც ა-ს მასსა, როგორც ძალე დაზინახვით,
ატომია ჰელიუმისა, — და მაშასადამე B-ს
სხეულებზე ბევრად უდიდესი.

1894 წელს რამზაიმ გამოქვეყნებულ ურანიუმის
მადნეულიდამ აღმოშებულ გაზში ერთი ელემენტი,
რომელსაც სახელად ჰელიუმი უწოდებდა.
იგი მანამდე სრულიადაც უცნობი იყო ჩვენს
ზღანეტაზე, მაგრამ ლოკიერის მიერ უკვე
იყო ნახული მზეში, სპექტრალური ანალიზის
დახმარებით.

ეს გაზი მეტის მეტად მჩატია, ე. ი. მი-
სი სიმკირვე რაჯერ მეტი თუ იქნება წყალ-
ბადისაზე.

ჰაერშიაც ვოულდებენ მას 1/245000 პრო-
პორციით.

ჰელიუმს ნახულებენ უოველთვის რადიო-
აქტიულ სხეულებში; — რუტერფორდი ამ-
ტვიცებდა, რომ ეს გაზი წარმოსდგება რა-
დიოაქტიულ სხეულთა გარდაჰქმნიდან; მან
დაგვანახვა შესანიშნავ მაგალითებით, რომ რა-
დიუმის ა-ს ნაწილები, ჰელიუმიდან სრულია-
დაც არაფრით განირჩევიან, და მაშასადამე
უკანასკნელი ელემენტის ატომებათ უნდა
ჩაითვალოს.

დღეს უკვე საქვეყნოთ დამტკიცებულა,
რომ ევვლა ის სხეულნი, რომელნიც იძლევიან
ა-ს სხივებს, აჩენენ აგრეთვე ჰელიუმსაც:
ა-ს თითო ნაწილი შეადგენს ჰელიუმის ერთ
ატომს, მისი ელექტრული ტვირთიც გამოან-
გარიშებულა, იგი თვისებით დადებითა და
რადონობით კი რაჯერ უფრო მეტია ელექ-
ტრონისაზე. —

— შეიძლება შეცდომით ვისმე ეგონოს: —
რადგანაც რადიოაქტივულ სხეულები იძლევიან

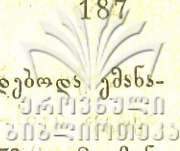
ჰელიუმს, მამ ისინი ქიმიურის თვისებებში
სით უოფილან ჰელიუმის რთულებში! ჩვენ
დავინახვით ახლავე, თუ რატომ იქნებოდა
შეცდომა ასეთი მოსახრება. —

— მართალია ჰელიუმი ჩნდება რადიოაქტი-
ვულ ატომთა გარდაქმნის დროს, მაგრამ იგი
შედგება რადიოაქტიულ სხეულთა დეზინტე-
გრაციისა. — ერთგვარი ელემენტია ჰირველ-
უოფილი მსოფლიოისა, — და ატომი მისი კი
სწვა უფრო რთულ სხეულთა ატომების ასა-
შენებელი მასალაა.

3) რადიოაქტივული სხეულები იძლევიან
კიდევ მესამეგვარ სხივებს, ეგრედ წოდებულ
γ სხივებს. უკანასკნელნი სრულიადაც
არ ატარებენ რა ჰირველ სხიბთა ხასიათს,
ე. ი. არ ექვემდებარებიან იმავე ძალებს, არც
ელექტრიზული არიან; მაგრამ უფრო მოგვა-
გონებენ X სხივების თვისებებს, და სრული
უფლება გვეძლევა მივაწეროთ ისეთსავე სხი-
ვოსნობას, როგორიცაა მაგალითად სინათლე.

— დაუბრუნდეთ ისევ ა და B სხივებს;
მიუხედავით მათის გასაოცარი სიჩქარისა, ა
B სხივების პროექტილები ნივთიერებაში
შორს არ მოგზაურობენ: — მაგარი სხეულები
მათ სწრაფად აჩერებენ და არც გაზები უწ-
ვობენ მაინცდამაინც ხელს მათ მოძრაობას,
რათა მოლეკულების შეხლამი, სხეულები მა-
ლე ჰკარგვენ თავის ჰირვანდელ სიჩქარეს. ამ
შეჯახების დროს უოველთვის ადგილი აქვს
ასეთსავე მოვლენას, რაც მაგალითად დიდ
მატერიულ პროექტილებს შეეშთხვევით ხოლ-
მე, ე. ი. შეხლის დროს მთელი მათი ცხო-
ველი ძალა — სითფოთ იქცევა. ისე რომ რა-
დიოაქტიული სხეულები ისეთ სხივოსნობით
თიებიან და მაშასადამე მათი ტემპერატურა
უოველთვის აღემატება გარეშე სხეულებისას. —

ერთი გრამი რადიუმის იძლევა საათში
132 კალორიას ე. ი. უმეტეს სითბოს ვიდრე
საჭირო იქნებოდა მის წონა უინულის
დასადნობად. გამოყოფილი სითბო უნდა მიე-

წეროს თითქმის ერთიანად მარტო ა-ს ნაწილებს, რომელთა ცხოველი ძალა შეადგენს 95 მესკედს მათის სხივების მთლიანობის.

იბადება სკიოთხი, თუ სადაა წყარო ამ უწყვეტი ენერჯისა? ჯერჯერობით მხოლოდ ერთი ჰიპოთეზაა განხილული.

1) „დახარჯული ენერჯია არის შექნილი, ანუ უკეთ შეთვისებული გარკვეულ მუდგ სხეულთაგან;—რადიოაქტიული სხეულები კი გარდაქმნილი არიან ენერჯისა“.

2) — „ენერჯია მომდინარეობს იმავე მატერიიდან, — ამ შემთხვევაში — თვით რადიოაქტიული ნივთიერება უნდა იყოს გარდაქმნილი“.

— სწორედ ეს უკანასკნელი ჰიპოთეზა ატომური გარდაქმნისა უნდა იყოს ღაცული და შენახული:

მით უფრო რომ იგი თვალსაჩინო შეიქნა ცდითი შემოწმების შემდეგ. —

— 1899 წელს, რომა კაპიტალურმა აღმოჩენამ საბოლოოდ ცხად ჰყო მათი სინამდვილე და მოჭფინა სინათლე დღემდე უცნობად.

ერთის მხრით ქალბატონა და ბატონმა კიურნიმ შეამჩნიეს, რომ თუ რომელსაზე სხეულს განკებ მოათავსებდით რადიუმთან ერთად დახურულ ჭურჭელში, და შემდეგ კი განაშორებდით აქტიურ ნივთიერებას, — იგი თვით რამდენიმე ხნით რადიოაქტიულ სხეულად ხდებოდა. მათ უწოდეს ასეთ მოვლენას სახელოდ რადიოაქტიული ინდუცია.

მეორეს მხრით რუტერიკორდმა აღმოაჩინა, რომ რადიუმი იმინარადვე მოქმედობდა გაზებზე, როგორცდაც ზემონახსენებ მაგარ სხეულებზე: ე. ი. გაზები იქნდნენ ნივთიერების აქტივობისა. —

— ამავე მეცნიერმა დაგვანახვა თითქმის იგივე თვისებები თორიუმისა, რაც კიურნიმ ადრე რადიუმს მიაწერა და ამასთანავე და-

ამტყიცა, რომ ეს უველათერი ხდებოდა ემანაციით. —

ცოტა ხნის შემდეგ ლორნმა აღმოაჩინა რადიუმის ემანაცია, რომელიც ნახევრდებოდა, 3,8 დღის განმავლობაში, რის უკველ მიზეზად მხოლოდ რადიოაქტიული ინდუცია იქნა აღსარებული. განვადროთ: — რადიუმის ან თორიუმის ხსნილს რომ თობა დაუწიონ, ან და შიგ რამდენიმე ხნით ჰაერის ნაკადი აბუებუყოთ, — ხსნილი იძლევა ემანაციას და მასთანავე ჰკარგავს ერთ ნაწილს თავის აქტივობისა, მაგრამ უფრო საუურადლებო ისაა, რომ იგივე აქტივობა ხელახლად თავისი ნებით აღდგინდება ხლდე.

ამ მოვლენის საუკეთესო ახსნა იქნება შემდეგ მოსაზრებაში: თორიუმი და რადიუმი იძლევიან რადიოაქტიულ გაზს, რომელიც თავის მხრით აგრელებს სხვა და სხვა საგნების ზედპირზე აქტიულ ნაღეს; — მაგრამ უნდა აღვნიშნოთ, რომ თვით ეს ემანაცია და აგრეთვე ნაღესი ჰქრებიან ხლდე მეცნიერ ხანში, რაც მათი არამუდმივობის, — სიმქრალის საუკეთესო ნიშანია.

ემანაცია იგი ერთნაირი გაზია, რომელიც მიღებული იქნა თითქმის წმინდა სახით; — განხია საკუთარი სპექტრი, გამანგარნიშებელი აგრეთვე მისი კრიტიკული წერტილი ადულების და გაუინგის ტემპერატურისა.

ატომური წონით და სხვა ზემონახმოვლილ თვისებებით, იგი იშვიით გაზთა შორის არის ჩარცხული (ჰელიუმი, არგონი, კრიპტონი და ქსენონი). ისიც საუურადლებოა, რომ ამ ელემენტის ყოველი განსხვავებითი თვისებანი იკარგებიან რადიოაქტივობის გაქრების თანავე.

ამასთანავე, ემანაცია, როგორც უკანასკნელი მაგალითი გვიჩვენებს, მხოლოდ ევემერული ელემენტი ყოფიდა, რომელიც გარდაქმნება ხლდე. მაგრამ საკითხი არა ამ

გარდაქმნის პროცესშია, არაშედ მასში, თუ რად იქცევა იგი! —

— 1903 წელს რამზაიმ და სოფლიმ მამწევადიეს ცარიელ ჭურჭელში 60 გრამი ბრამიან რადიუმიდამ აღმოშვეული ემანაცია, რომელშიაც სხვა გაზები არ ერივნენ; —სამი დღის შემდეგ სპექტრალური ანალიზის საშუალებით შეამჩნიეს ერთი უკითხელი ხაზი, რაც სავსებით ჭელიუმის დამახასიათებელია, ხუთი დღის შემდეგ ჭელიუმის სპექტრი სრულად მოჩანდა, ე. ი. დამთავრებულიყო, მაგრამ ისიც სავსურადღებოა, რომ ემანაციის პირვანდელ სპექტრს სავსებით გაქრობა ჯერ ვერ მოესწრო. ამ პირობებში მიღებული ჭელიუმი, ემანაციისგან მოცემულია **ა-ს** სხივანობა; — მაგრამ, რომდესაც ემანაციის ერთ ატომს გამოეცლება **ა-ს** ერთი სხეული, — დანარჩენი იმ ატომისა შეადგენს რადიუმის ერთ ელემენტს, რომელსაც სხეულად **A უწოდებს**.

მაშასადამე ემანაცია იქცევა ჭელიუმით და **A-რადიუმად**; — უკანასკნელი უკვე შვედრივი სხეულია და დაეუქება ხოლმე ემანაციისთვის გამოფენილ საგნებს, ისინი იძლევიან კიდევ ჭელიუმს და **B-რადიუმს**, რომელიც თავის მხრით იქცევა **მესამე — C** — რადიუმით და სხვა კიდ...

D-რადიუმის შემდეგ სხეულების აკტივობა ნაკლებია, მაგრამ სამაგიეროთ მათი მუდმივობა მატულობს.

F-ის რადიუმი კი იგივეა რაც პოლონიუმი. ამ თანდათანობითი გარდაქმნის თეორია რადიოაქტიულ სხეულებისა ჩინებულად არის განხილული რუტერფორდი და სოფლის მიერ.

ვევდებით შეძლებისდაგვარად გაცანოთ იდუა იმ მეთოდებისა, რომელთაც მისცეს ნება სხელოვან მტერიერთ დემტრიცობათ მუნყოფა ანუ არსებობა გარდაქმნილი ელემენტებისა.

— უნდა ვახსენოთ, რომ გარდაქმნის კანონი მარტივი ელემენტებისა, რომელნიც განშორ-

დებიან ანუ გამოეყოფიან წარმდგმობულ ნივთიერებს, ექსპონენტური ანუ ხარისხობითია: მაგალითად ავიღოთ ცნობილი რადონობა რადიუმის ემანაციისა; 3,8 დღის შემდეგ შეგიძლიათ მიუსწროთ ნახევარს, მარტო მას შეჩვენია პირვანდელი სახე; კიდევ 3,8 დღის შემდეგ კი ნახევარის ნახევარს.

ნივთიერების ნახევრობის გარდასაქმნელ დროს **პერიოდი** ეწოდება, იგივე კანონი შეიძლება გამოითქვას კიდევ სხვანაირად: „რადონობა გარდაქმნილი და დარჩენილი მატერიისა, თვით პროცესის დროს, გამოსახულია პროპორციონალი რიცხვებით“.

უკუქცევითი პროპორციონალიობის კოეფიციენტისა შეადგენს ატომის საშუალო სსიცოცხლო დროს“.

დღეს თუ კი რომ ვისმე დასჭირდა რადიოაქტიულ სხეულთა კლასიფიკაცია, — ურანიუმს, თორიუმს და აკტინიუმს, როგორც წინაპართ, ეფუკლთვის თავში იხსენიებს ხოლმე. —

— ურანიუმის ატომი საშუალოდ ცხოვრობს ხუთ მილიარდ წელს, რადიუმის ერთი ატომის 2,900, აკტინიუმის ემანაციის ატომი $5^{1/2}$ წუთს, თვით აკტინიუმისა კი $1/500$ წუთს. ამ ეფოლოციის დროს, — ეფუკლთვის როდესაც კი ხდება ჭელიუმის აღმოშვება **ა-ს** სხივების სხით, — რადიუმის ატომიური წონის იკლებს თხზი ერთეულით, რაც სავსებით უახლოვდება ჭელიუმის ატომიურ წონის (მაგ. რადიუმისა = 226,5-ს, ემანაციისა კი = 222,5)

— გარდაქმნა თუ უსხივანობით ხდება, ანდა მარტო β და γ სხივების აღმოშვებით, — ატომიური წონის ცვალებადობას ვერ ამჩნევენ, მაგრამ ცხადია, რომ მის შემდეგ ატომები და აგრეთვე ელექტრონები, რომელნიც ატომებს ადგენენ, — სულ სხვა რიგით იქნებიან შეჯგუფულნი.

თუ რომ სხეული არ იცვლის ადგილს, ე. ი. დეზინტეგრაცია და ელემენტების გამო-

ყოფა მის გარშემო ხდება, — რამდენიმე ხნის შემდეგ დადგება ერთნაირი მდგომარეობა, რომელსაც რადიოაქტიულ წონასწორობას*) უწოდებენ; ე. ი. წონასწორობას ძველ სხეულთა დაშლის და ახალ ელემენტთა გაჩენის შორის (ახლოვება დისოციაციასთან), ისე რომ ასეთ წონასწორობას დიდი დამოკიდებულება აქვს ელემენტთა ატომების რაოდენობასთან და აგრეთვე თვით ატომის საშუალო სიცოცხლის-თან. —

— უჩანოუმი წინაპარია რადიუმისა, ზოლო-ნიუმისა და უმბკუალა — ჭელიუმისაც.

საბოლოო, ანუ დასრულებითი ნაყოფი, რომელიც უკვლას მუდმივი ჭკონია, — ირის ტყვია.

უკანასკნელ ხანებში ეს მოვლენა სავსებით ნათელყოფილია (ქალბატონი კიური და დე-ბიერნი), რადგან ზოლონიუმში თვისი ზრდაუკ-ტებით იძლევა 226,5 — 20, რაც 206,5, უდრის სისწორით ტყვიის ატომურ წონას. —

— რადიუმი გადაიქცევა ჭელიუმად და ემ-ნაციად.

იბადება საკითხი, თუ რა განსხვავებაა ამ უკანასკნელ მოვლენის და უბრალო ქიმიურ დაშლის შორის? რატომ არ შეგვიძლია ვთქვათ რომ რადიუმი შემადგენელია ჭელიუმისა და ემნაციისა?

არ ითქმის ეს იმიტომ, რომ რადიოაქტი-ულ გარდაქმნა სრულიადაც არაფრით არა ჭკავს ქიმიურ რეაქციას, — რადა ზირველში უკვლად-ფერი თავისთავად ხდება, — დაშოუკიდებლად აგრეთვე ტემპერატურისა, მაგრამ კიდევ უფ-რო განსხვავებით ხასიათს ის მოვლენა იძლე-ვა, რომ ამ გარდაქმნის დროს კოლმსალურ ენერჯიის გამოყოფას აქვს ადგილი.

მაგალითად რადიუმი გარდაქმნის დროს, — ზირველად ჭელიუმად და შემდეგ კი ტყვიით, —

*) უმჯობესი იქნება ვინმართ ტერმინი შე-თანწონილება.

იძლევა სამ მილიარდ კალორიას, ენერჯიის შემ-დენსავე ენერჯიის, რამდენსაც მოვლენისა 500 კილოგრამი ნახშირის დაწვა, ან და კი-დეკ ერთ კუბიურ სანტიმეტრ რადიუმს შეეძ-ლო მოეცა 2,500,000-ჯერ მეტი ენერჯია ვიდრე იმავე არეს მქონე, ასაფეთქებელ მუხუ-ბადისა და წყალბადის რეულს.

ამნაირად რადიოაქტიული ნივთიერება რთულ სხეულებს კი არ წარმოადგენენ, არა-მედ მხოლოდ ელემენტებს, რომელთა ატო-მები დარდაქმნას განიცდიან. ასეთ მოვლენაში ვხედავთ უცილობლათ მატერიის გარდაქცევას იმ სხეულთათვის რომელნიც იძლევიან მ-ს სხივებს, და სრულ დეზინტეგრაციას კი იმა-თვის, რომელნიც შებენ ჭელიუმს; რადგან ატომები გარუთფდებიან ხელმე ატომებათ, რომელთა ატომური წონა ყოველთვის უმცო-რესია. —

— მიუხედავად უკვლას ზემოხსენებული ფა-კტებისა, და აგრეთვე მისა, რომ დეზინტე-გრაციის და სხვა მრავალ ნიშნობლივ მხარე-ებს, რომელნიც საკმარისად ნათელსა ეოფენ ამ ახალ ელემენტების არსებობას, შეცნირე-ბი უცილობლად დებულბობენ, — რადიოაქტიული მოვლენანი მანინ უცხო და საიდუმლო რჩება. ზირველ მიზეზის ძებნაც ვერ დაავიგრგვინებს საკითხს საბოლოოდ, რათა იგი სრულიადაც არ იძლევა ზისუხს, თუ რატომაა მაგალითად ნებსითი ასეთი ევოლიუცია!

უარყოფა ატომების მოულოდნელი (ჭკარ-დილ) დამხობისა — ეოვლად უსაფუძვლო მ-საზრება იქნება, რათა თუ რამ კი ითქვა დღემდი მათზე, შედეგია ხანგრძლივი, მეთო-დიური, მეცნიერული შრომისა, რომელიც ყოველთვის მეტად სწორ ზრინციზებს ემუარე-ბა და ამსთანავე მხოლოდ მრავალ ცდის შემ-დეგ აშენებს საერთო კანონს. —

— ნათელია, აქ გვერდს ვერვინ აუხვევს გარდაქმნის ზრინციზს, რომელიც აშკარად დადადებს, რომ ატომები იმხობიან იმედივ.

განონი შემთხვევითი დაშლისა თვით ატომ-
თა ცხარეებასჯედ ურთულესია, — იგი ჭერ
თეორეტიულად, მათემატიკოსების მიერაც
არ არის სავსებით და ნათლად გამოთქმული,
თორემ მის შემდეგ არა მარტო ატომთა ცხარე-
რების საიდუმლოებას ეხდებოდა ფარდა, არა-
მედ სხვა მრავალ მოფლენებსაც, რომელნიც
დრმა ისტორიულ და სოციალურ ხასიათს
ატარებენ, და მაშასადამე ყოველდღიურ ცხო-
ვრებისთვის უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვთ. —

— ერთი კიდევ, რაც შეიძლება გვიბადებ-
დეს ცნობის მოყვარეობას, მდგომარეობს
შემდეგ საკითხში:

არის თუ არა რადიოაქტივობა საერთო თვი-
სება მატერიისა!

ვგონებ მთელი მსჯელობიდან ნათლად
სჩანს, რომ ამ საკითხზე დადებითი პასუხის
მიცემა აბსურდი არ იქნება.

— იჭვს გარეშეა, რომ მატერია განიცდის
ერთგვარ ევოლიუციას; მაგრამ ნუთუ ადამი-
ანი ფიზიოლოგიურათ ისე უნაკლებად, რომ
იმ შემთხვევებში გამოყოფილმა უმნიშვნელო
ენერჯიამ მის გრძნობაზე შთაბეჭდილება მო-
ახდინოს! და განა მარტო ილიუზია არ არის
ის წარმოდგენა, რომელსაც ჩვენ ნივთიერების
მუდმივობასჯედ ვატარებთ?

მართალია რადიოაქტიული სხეულების შეს-
წავლა გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ ატომთა
სამეფოში მეტად რთული წესწებობილება არ-
სებობს, მაგრამ ნუთუ იმავე სხეულთა თვისე-

ბანი არ გვიმტკიცებენ, რომ მატერიის არ არის
უცვლელი! —

— თუ ურანიუმის ატომი ხუთ მილიარდ
წელს ცხარეობს, ან და კიდევ მარტო რა-
დიუმისა აქლევს სამ მილიარდ კალორიას
გარდაქმნის დროს, ვის შეუძლია იქონიოს
წარმოდგენა იმ დაგრძობილ ენერჯიის რაოდ-
ნობაზე, რომელსაც შეიცავს მატერია? განა
იმავე რადიუმის ტუვად გადაქცევა საკმარის
წარმოდგენას არ იძლევა იმ კოლოსალ ციფ-
რებზე! და შერე, იგი განა მარტო მცირედი
ნაწილი არაა იმ ენერჯიისა, რომელიც დაგრძ-
ვილ რადიუმის ერთ ატომში! ჭელიუმი და
ტუვია, — საბოლოო სახე ხომ არაა ასეთი
გარდაქმნისა, — და არა უკანასკნელთა ატომე-
ბი, იგივე ულევი წყარო არაა მომავლის-
თვის?

„ენერჯია იგი გამოიყოფის არა ჩვეუ-
ლებრივი სინელით, მაგრამ მოვა, დრო,
როდესაც ადამიანი უკეთ შეიარაღებული,
შემტვრევს კარებს ატომთა სამეფოსას,
სადაც დაჩქარებს დეგრადაციას, რათა
ისარგებლოს ატომთა შიგან მყოფ ენერ-
გიითა; — სრულიადაც შესცვლის პრო-
ფესს. ე. ი. მოახდენს მატერიის ინტე-
გრაციას და ამით უეჭველად განახორ-
ციელებს ალქიმიკოსთა სატრფიალო ოც-
ნებას!“

ნ. ჯანაშია.

(დასასრული იქნება)

პარიზი.

შემეცნების საზღვართა საკითხი

(თარგმანი მაქს ფერდინანდს)

(დასასრული)

„მე“ შევმეცნებ „რალაცას“. შევმეცნე-
ბის ყოველი პროცესი ჰქმნის ურთიერ-
ობას ორი ფაქტორისას: „მე“ და „რა-
ლაცა“. რა არის „მე“? „მე“ არის ის,
რაც ასე ეძვირება ადამიანის გულს, რაც
აძლევს მას უმაღლეს სიხარულს და უღრ-
მესს მწუხარებას, რომელიც მას ხან უყ-
ვარს, ხან ეზიზღება, ხან აღმერთებს, ხან
სწყევლის, რომელიც უძლიერესად ამო-
ძრავებს ადამიანში კეთილ-შობილურ
გრძნობებს და იდეალებს და, მიუხედავად
ამისა, მას შეუძლიან ჩააგდოს ადამიანი
ბოროტ მოქმედებათა და ვნებათა წუშპე-
ში; „მე“ არის ის, რასაც ადამიანი არ
გასცვლიდა მთელ ქვეყანაზედ და ხან-კი
მზადაა სრულებით მოიშოროს თავიდან,
თუმცა ეს მისთვის ყოვლად შეუძლებე-
ლია, თუ ყველაფერზე ხელი არ აიღო,
რომელიც მუდამ თან სდევს ადამიანს,
ვითარცა აჩრდილი, რაც დაკავშირებუ-
ლია მასთან და იღებს მონაწილეობას
ყველაფერში, რაც ხდება ადამიანში და
რასაც აკეთებს იგი. რა არის ეს მძლავ-
რი, აუცილებელი, გარდამკიდე „მე“?

მეცნიერული კრიტიკის ფხიზელი ანა-
ლიზი გვიჩვენებს, რომ ეს „მე“ არის ხო-
ლო ცდის ნაწარმოები.

ბავშვი იძენს ცოდნას გრძნობათა სა-
შუალებით და აღმზრდელის დახმარებით
ეჩვევა და სწავლობს სახელებს: დედა,
მამა, წყალი, პური და სხვა. მრავალ სა-
განთა შორის, რომლებსაც ხედავს ბავშვი,
არის მისი სხეულის ნაწილებიც. შემდეგ-
ში — განვითარების გზაზე, ბავშვის თვალ-

წინ არის ხოლომე მუდმივ ზოგიერთა საგ-
ნები, როდესაც-კი იგი ხედავს, ესმის,
გრძნობს, ფიქრობს და სხვა. ეს საგნები
არის ბავშვის სხეულის ნაწილები. ამ ნა-
წილთა კომპლექსს ბავშვი ეძახის „მე“-ს.
როდესაც ბავშვი ხმარობს სიტყვას „მე“,
პირველ ხანებში მისი წარმოდგენა „მე“-
ზე ჯერ კიდევ გამოურკვეველია. ამ ხა-
ნებში ბავშვი თავის „მე“-ს ვერ არჩევს
სხვის „მე“-სთან, თუმცა ეს სხვები „მე“-ს
მხოლოდ თავის თავს აწერენ. ხოლო
თანდათან ეჩვევა ბავშვი თავის „მე“-ს და
არჩევს სხვის „მე“-სგან. ბავშვის „მე“
ყველაფერში მონაწილეობას იღებს, რა-
საც-კი აკეთებს და ფიქრობს იგი; ამის
გამო წარმოდგენათა კომპლექსი შესახებ
„მე“-სი ღრმად იბეჭდება ბავშვის გონე-
ბაში წინააღმდეგ წარმოდგენათა, რომ-
ლებსაც ცვალებადი ხასიათი აქვთ. ამ
ნაირად იბადება პირვანდელი ცნება „მე“-ს
შესახებ. „მე“-ს მოკლედ რომ ვიანგარი-
შოთ — შეიცავს ნივთთა კომპლექსს, რო-
მელიც მუდმივ თან დასდევს ყველას იმას,
რასაც ადამიანი ითვისებს ან ფიქრობს,
გრძნობს ან აკეთებს. „მე“-ს ცნება
ფართოვდება იმის გამო, რომ ცდის ნია-
დაგზე ბროლისებურ სახეს იღებენ „მე“-ს
შემადგენელი ახალი ნაწილებიც — ჩვენი
სხეულის შიდა ნაწილების აგებულობის
ანატომიურად შესწავლას ფრიად დიდი
შინაარსი შეაქვს ჩვენი „მე“-ს წარმოდ-
გენაში. ბუნებისმეტყველის და ექიმის
წარმოდგენა ჩვენი „მე“-ს შესახებ მეტად
ფართო და ღრმაა: ამათ შესწავლული

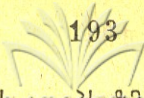
აქვთ ჩვენი სხეულის უჯრედთა რთული შენობა, დაწყებული ღვიძლის და ტყირპის უჯრედებიდან განგლიანურ უჯრედთა და ტვინის ნერვების ბუსუსთა საოცარ ნაზ სისტემამდის.

ამაზე მეტიც. ამ პირვანდელ ცნებას უნებურად ემატება კიდევ სხვა ნივთებიც. თანდათან ეჩვევა ადამიანი, რათა ყველა თვისი შთაბეჭდილებანი, წარმოდგენანი, აზრები ჩასთავლოს თავის „მე“-ს შემადგენელ ნაწილებად. ამ გვარად ეს დროში მეორედ შედგენილი „მე“ უსაზღვროდ იშლება გარემოცულ ბუნებაში. ასე მეორედ შედგენილი „მე“ ხდება, ბოლოს და ბოლოს, ოცნებად.

ამის გამო მეცნიერულ გამოკვლევაში „მე“-ს ცნება უნდა ვიხმაროთ ხოლო პირვანდელ მნიშვნელობით. მაშინ „მე“ არის მხოლოდ ჯამი ფიზიოლოგიურ პირობათა, რომელნიც იწვევენ ყველა შეგნებათა, წარმოდგენათა, აზრთა და გრძნობათა; ერთი სიტყვით, შეგნების ყველა პროცესებს; ე. ი. „მე“ არის **ადამიანის სხეული**. ვიწოთ ფარგლით, „მე“ ნიშნავს პირობათა რაოდენობას; ეს ეს რაოდენობა, ჩვენ გარშემო მყოფ საგნებთან ერთად, ჰქმნის შეგრძნობას, ამის შემდეგ—მყისვე წარმოდგენას, აზრს, გრძნობას. მოკლედ რომ ვსთქვათ, „მე“ არის შეგნების პროცესის გამომწვევი აპარატი. უნდა მივიღოთ მხედველობაში, რომ პირვანდელი „მე“ სრულიად არ ნიშნავს მართლა-და დამკვიდრებულ სისტემას. ეს „მე“ იცვლება დაბადების დღიდან სიკვდილამდე. ჩვენ გარშემო მყოფ მრავალ ფაქტორს, როგორც საზრდოობა და შხამი, დაღლილობა და ავადმყოფობა და ბევრს სხვასაც გავლენა აქვს ამ სისტემაზე და მის ნაწილებზე; მით ცვლილებას ახდენს კიდევც. რადგან შეგრ-

ძნობა და წარმოდგენა, აზრი და გრძნობა ერთნაირად განიმარტებინან—არა თუ მარტო გარეშე ბუნების საგნებით, არამედ „მე“-ს სისტემის პირობათა კომპლექსით, ამისათვის აშკარაა, რომ „მე“-ს სისტემაში ყოველ ცვლილებას თან სდევს შეგნების პროცესში ცვლილება ისე, როგორც ეს ხდება ყოველ ცვლილების დროს გარეშე ბუნებაში.

ესლა გადავავლოთ თვალი პირობათა მეორე კომპლექსს,—რომელიც შემეცნებაში დიდს როლს ასრულებს; შევხედოთ „რალაცას“, იმ საგნებს, რომელნიც „მე“-ს **გარეთა**. განა არსებობს რამ საზოგადოდ „მე“-ს გარეთ? იქნება სრულიად უსაფუძვლოდ ვამტკიცებ, რომ არსებობს „მე“ და ნივთები „მე“ ს გარეშე? დავრჩები ხოლო ცდის ფარგალში და გზას აუხვევ ყოველ ჰიპოტეზას. ცდა მაძლევს მარტო ჩემსავე შეგრძნობებს და აქედან დასკვნილ წარმოდგენებს. მაშ, ნამდვილი ჰიპოტეზა ხომ აქ იქნება, „მე“-სა და გარეშე ბუნების შორის განსხვავება აღვიაროთ? ფილოსოფიური სისტემა, სოლიპსიზმად წოდებული, მართლა-და ამტკიცებს ამას და სრული სიმართლის გულისათვის საჭიროდ სთვლის სრულიად უარი ჰყოს „მე“-ს გარეშე ყველაფერი. ერთი შეხედვით ეს აზრი მოგვწონს კიდევც; მაგრამ როცა დაახლოებით გავეცნობით, მაშინ ეს შეხედულება აბსურდი გამოდის. გავიცნოთ ეს სოლიპსიზმი უფრო ახლო. მსჯელობის მსვლელობა დაახლოვებით ასეთია: როდესაც მე ღრმად უკვირდები, რა არის ეს, თუ ის საგანი, მაშინ ცდა მიჩვენებს მარტო შეგნებათა განსაზღვრულ ჯამს. როდესაც მე ვიკვლევ, რა არის სხვა ადამიანის, მაშინაც მე ვაწყდები მხოლოდ შეგრძნობათა ერთგვარ კომპლექსს. ცდა სხვას არაფერს მაძლევს,

გარდა ჩემსავე საკუთარ შეგრძნობისა. ეს-კი ნიშნავს, რომ მთელი ქვეყანა არის მარტო ჩემი საკუთარი შეგრძნობა და წარმოდგენა. Solus ipse (მარტო თვით მე). თუ მე ყოველთვის სასტიკად ვემყარები ნაცად საბუთებს, მე სხვა რისმე დამტკიცება არ შემიძლიან. ასე ჰლადლებს სილიმპთა მოძღვრება. ჩვენ რომ მივილოთ სიმართლედ, ვითომ „მე“-ს გარეთ არა არსებობს-რა, მაშინ მთელი ქვეყანა საოცნებო სურათად წარმოგვიდგებოდა. მაშინ მსოფლიო ყოველთვის გამოიცვლებოდა ხოლმე: ხან გარდიქცეოდა მრავალ ხალხიან მშვენიერ დარბაზად, ხან ეს იქნებოდა ქალაქის თაბახი, ხან ელექტრონის სანთური; ღამე ხომ სრულიად გაჰქრებოდა, რათა დილით გარდაქცეულიყო საწოლ ოთახის ჭერად. მსოფლიო გახდებოდა დაუკავშირებელ შეგრძნობათა და წარმოდგენათა დახლართულ რადმე. შემდეგ, „შე“ სრულიად დაჰკარგავდა თავის მნიშვნელობას, ვინაიდან „მე“-ს მნიშვნელობა იმიტომ ეძლევა, რომ უპირდაპირდება სხვა ნივთებს. და თუ არსებობს მხოლოდ „მე“, მაშინ დაპირისპირება ჰქრება. და „მე“ მყობადობის იგივეობა იქნება საზოგადოდ. მყობადობა-კი არსებობს მხოლოდ დროებით, და მყობადობის ორ ხანათა შუა ყოველ ღამე პირღია გამოსჭვრეტს არყოფის უფსკრული. აღარა ღირს გავყვეთ სოლიპსიზმიდან დასკვნით პარადოქსულ შედეგებს, რომელნიც გამომდინარეობენ სოლიპსიზმის იდეათა მსვლელობიდან. მიუხედავად ვითომ-და სასტიკ ნაცად საფუძველისა, აღნიშნულ იდეათა მსვლელობაში, აშკარათ იმალება რაღაცა შეცდომა.

მართლა-და, არც თუ ისე ძნელია ამ შეცდომის პოვნა. სოლიპსიზმი იღებს მხედველობაში მხოლოდ პირვანდელ ცდის

ანუ შეგრძნობის საბუთებს. სოლიპსიზმი ვერა ჰხედავს ამ საბუთებიდან დასკვნით, ვერა ჰხედავს ცდის მეორედ მოვლენით საბუთებს, რომელნიც გვიჩვენებენ კანონ შეწონილობის არსებობას. ეს პირობითი კანონ შეწონილობა მტკიცდება ცდის მრავალრიცხოვან საბუთებით ყოველ დღე და ყოველ საათს; ეს კანონზომიერება იძლევა ექსპერიმენტალურ დამტკიცებას იმისას, რომ ნივთები არსებობენ მაშინაც, როდესაც ესენი ჩვენზე არავითარ შთაბეჭდილებას არ ახდენენ. მაგალ., ცდამ გვიჩვენა შემდეგი: ბორაკი (Натръ) რომ წყალში ჩავაგდოთ, ის მაშინვე იღებს რგვალ სახეს, შიშინით დარბის წყლის ზედაპირზე, დნება და, ბოლოს, სრულელებით იღვევა. ამ დროს გაჩნდა წყალბადი, და მჭამელ (Жидкий) ნატრის შენახავი წყლისა, რომელიც შეიძლება შევკრიბოთ. ცდამ ათასჯერ დაგვიმტკიცა, რომ ეს პროცესი აუცილებელ კანონზომიერად ხდება ყველგან, თუ-კი არსებობს საჭირო პირობები. ცდისათვის რომ ყველაფერი მოვამზადო, ნატრი ჩავაგდო წყალში და თვითონ ოთახიდან გავიდე, მაშინაც პროცესი ისევე მოხდება, ვითომ მე იქა მდგარვარ და მიყურებია. ეს მე შემიძლიან დავამოწმო ან შედეგის გასინჯვით, ან მნახველის გადმოცემით. ასე დაურღვევლად მიმტკიცებს ყოველი ცდა, რომ ჩემ „მე“-ს გარეშე ნივთები არსებობენ მაშინაც, როდესაც მე მათ ვერც შევხები, ვერც ვხედავ და სხვა. მაგრამ ესევე უნდა ითქვას ჩემ „მე“-ზედაც, რადგან ჩემ „მე“-ს, ე. ი. ჩემ სხეულს, ყოველთვის არა ვგრძნობ. ძილში, ბანგის ქვეშ, ან როდესაც ყურადღებას იპყრობს რამ, ან ღრმა ფიქრის დროს მე ჩემ „მე“-ს სრულელებით არა ვგრძნობ; სხვა დროს თუ

ვგრძნობ, ისიც სხეულის რომელსამე ნაწილს. მე მუდმივ ვგრძნობ ჩემი „მე“-ს ნაწილს მაშინ, როდესაც სხვა-და-სხვა ნაწილებს უკავშირებ ერთმანეთს, ან „მე“-ს რომელიმე ნაწილს ვაერთებ გრძნობის ერთ-ერთ ორგანოსთან. მიუხედავად ამისა, მთელი ჩემი „მე“ არსებობს, თუმცა მე მას არა ვგრძნობ. ჩემი „მე“ ისევ ისეთი ნამდვილი „ნივთია“, როგორც ყოველი სხვა ნივთი და როგორც ყოველი სხვა ნივთი წარმოადგენს განსაზღვრულ პირობათა სისტემას. ხოლო არსებობისათვის ბრძოლაში ჩემმა „მე“-მ დაიმუშავა ამპარტავნობის ფიზიოლოგიური ერთგვარი სახე; ამის წყალობით მსოფლიოს მრავალფეროვან ნივთებიდან ვაცალკევებ ჩემ „მე“-ს და ამ რიგად ჩემ „მე“-ს უპირდაპირებ მსოფლიოს მთელ ნივთთა სიმრავლეს. ნამდვილად-კი ჩვენ არ ვიმყოფებით არც მსოფლიოს გარეშე, არც მსოფლიოს ზედ; ჩვენ ვიმყოფებით თვით მსოფლიოში, როგორც ყველა სხვა ნივთები.

„მე შევმეცნებ ნივთს“, მაშასადამე, ჩანს: ჩემს „მე“-სა და რომელსამე ნივთის შორის იბადება ურთი-ერთობის იმ გვარი კომპლექსი, რომელსაც შედეგად მოსდევს შეგრძნობა, წარმოდგენა და აზრი.

ზემოთ აღნიშნულ საფუძველთა შემდეგ, ჩვენ შეგვიძლიან დავიწყოთ გამოკვლევა კითხვისა, თუ რამდენად შორს მიდის ჩვენი ნიჭი შემეცნებაში, და ამასთანავე შეზღუდულია ეს ნიჭი, თუ არა. ამ კითხვაზე ეხლა ადვილია პასუხის მიცემა: შესაძლებლობა შემეცნებისა ისევე ვრცელია, როგორც მსოფლიოს შინაარსი, რადგან პრინციპულად არა გვიშლის-რას, რაიმე დამოკიდებულება ვიქონიოთ მსოფლიოს ამ თუ იმ შემადგენელ ნაწილთან.

გზა, რომლითაც მყარდება ეს დამოკიდებულება, როგორც დავინახეთ, უპირველესად ყოვლისა გაივლის ხოლომე გრძნობათა ორგანოებში. როდესაც ჩემ გრძნობათა ორგანოებს უკავშირებ ნივთებს და ამ გზით ტვინის განგლიონურ უჯრედებს, მაშინ მე ვქმნი შეგრძნობათა; შემდეგში ამ შეგრძნობებს გარდაქმნი წარმოდგენებად და აზრთადასკვნებად. შემეცნებაში შეგრძნობის გზით ყველა ნივთებისა, ამის გამო, აშკარაა. არის ნივთები, რომელნიც არავითარ შთაბეჭდილებას არ ახდენენ გრძნობათა ორგანოებზე, მაგალ., ჰაერის აზოტი, ან სხივთა რომელიმე სახე. შეიძლება მათი შესწავლა? ცდა გვეუბნება: დიახ, ხომ გავეცანით მათ. ამ გვარ მოვლენათ შევმეცნებთ იმ ცვლილებით, რომელსაც ესენი ახდენენ სხვა ნივთებში; ეს ნივთები კი ჰმოქმედობენ გრძნობათა ორგანოებზე. ამ გვარ საშუალებით იყო აღმოჩენილი, მაგალითად, რენტგენის სხივები. მაგრამ გვეტყვიან: ამ შემთხვევაში ჩვენ ვერ ვეცნობით თვით ნივთებს და თუ ვეცნობით სხვა გზით, მის მოქმედების მიხედვით. ამაზე პასუხს ვაძლევ: ეს სულერთია, რადგან გრძნობითნი მიმდევრები თვით აღბეჭდილნი ნივთნი ხომ არ არიან; ეს შთაბეჭდილებანი წარმოადგენენ ნივთთა რთულ სისტემას, რომელიც შეიცავს აღბეჭდილს ნივთს, როგორც შემადგენელ ერთ-ერთ ნაწილს, ისიც ან „მე“-ს კომბინაციაში, ან მის შემადგენელ ნაწილებისა. თვით ნივთი და ჩემი შეგრძნობა ამ ნივთისა არას დროს არ ნიშნავენ იგივეობას. ჩემი შეგრძნობა სრულიად სხვა და სხვაა იმის მიხედვით, თუ გრძნობათა რომელ ორგანოსთანა აქვს დამოკიდებულება ნივთს.

აი აქ ჩვენ მივხვდით იმ წერტილს, შემეცნების საზღვარს, რომლის იქით

გადასვლა ზოგიერთების აზრით აღარ შეიძლება. აი როგორ გამოჰყავთ ეს დასკვნა. რადგან, ამბობენ, მე ვითვისებ ნივთს ხოლო შეგრძნობათა სახით, შეგრძნობა-კი გრძნობათა ორგანოების მიხედვით სულ სხვა და სხვაა და რადგან მე, მეორე მხრით, შემძლიან დავამტკიცო ნივთების არსებობა მაშინაც, როდესაც მათ ვერა ვგრძნობ, იბადება კითხვა: რა არის „ნივთი თავის თავად“, შეგრძნობათა კომპლექსის გარეშე, „მე“-სა და მათ კომბინაციის გარეშე. აქ თითქოს შემეცნების საზღვარი მიხწეულია. აქ, ჩვენ წინ, თითქოს სრულ უიმედობის პირღია გაუვალე უფსკრული გაჩნდა, რადგან, თუ ვერ გავიგეთ, რა არის „ნივთი თავის თავად“ — ამბობენ — მაშინ შემეცნება **სინამდვილისა** სამუდამოდ გაუგებარი დარჩება ჩვენთვის. მაშინ ჩვენ საუკუნოდ დავრჩებით მოჩვენებათა სამეფოში და განუწყვეტილად უნდა დაუბრუნდეთ ხოლმე მწვავე საკითხს: რა არის „ნივთი თავის თავად“?

მაშ, ტანტალის ამ ტანჯვისაგან ხსნა აღარ არის?

მართლა-და, შემეცნების საზღვარი აქ არის? დიახ, მაგრამ მე რა მინდა განსაკუთრებით? მაგონდება: მე მსურს ვიცოდე, რას წარმოადგენს თავის თავად ნივთი, როდესაც მე მას ვერ შევიგრძნობ. როგორ? **შეუგრძნობლად** გაეცნო ნივთს? ეს ხომ იმას ნიშნავს, რომ გაუცნობლად ვაიგო, რა არის ნივთი. ეს წმიდა წყლის უაზრობაა და არა პრობლემა, რადგან აქ, ჩვენ წინ, **სრული წინააღმდეგობა** სუფევს.

მაგრამ:

„სრული წინააღმდეგობა თანაბრად საიდუმლოა როგორც ბრძნისათვის, ისე სულელისათვისაც“.

ასე აქნობამდე ბრძენი და სულელიც

მოწიწებით თავს იხრიან ამ საიდუმლო პრობლემის წინაშე. ხოლო ჩვენთვის საჭიროა თავი დავახწიოთ ამ გვარ ცრუ პრობლემებს, ვინაიდან შემეცნების საკითხში უნდა იყოს უპირველესად ყოვლისა სრული სიაშკარავე. „შემეცნობა“ ნიშნავს დამოკიდებულებათა დამყარებას. დავადგენ-რა დამოკიდებულებას ჩემსა და ნივთ შორის, მე შემეცნებ ნივთს, ეს **მხოლოდ** იმიტომ, რომ ეს დამოკიდებულება დავადგინე. როგორ უნდა მოვისურვო ნივთის გაცნობა, თუ არ დავამყარე დამოკიდებულება ჩემსა და მის შორის. და თუ ამ გვარი დამოკიდებულება დავამყარე, მაშინ მე შემძლიან გავეცნო **ყოველ** ნივთს. შემეცნების პროცესს ამ შემთხვევაში საზღვარი არა აქვს. ხოლო ისაა, რომ შემეცნებას წინ არ ეღობებოდეს ცრუ პრობლემები.

ბოლოს და ბოლოს, სრულიად შემცდარად ჰფიქრობენ, რომ ჩვენ ვერასდროს ვერ გავიცნობთ **სინამდვილეს**, ჩვენ ხოლო ვეცნობით მოჩვენებულ ქვეყანას. ჩვენც ხომ ამ **სინამდვილის** ნაწილს წარმოვადგენთ; ჩვენი შეგრძნობაც ისეთივე ნივთია, როგორც ყოველი სხვა ნივთი; ჩვენ შეგრძნობაში მყოფადობა და შემეცნებობა ერთსა და იმავეს ნიშნავენ, ასე რომ შემეცნებაში ჩვენ განვიცდით თვით სინამდვილეს. ჩემი შეგრძნობაც ხომ „ნივთია თავის თავად“, როგორც ნივთთა ყოველი სხვა კომპლექსი. მე მხოლოდ თავიდან უნდა ავიცდინო შემოსხენებული შეცდომა. მე არ უნდა ვგრძნობდე ჩემ თავს პრინციპააღურად ყველა სხვა ნივთების **მოპირდაპირედ**. ჩვენ დროს აღამიანი ეჩვევა დაუპირდაპიროს თავის თავს სხვა ნივთები, როგორც ობიექტები, რადგან იგი უშვრება მათ ანალიზს, უკეთებს კრიტიკას, ახდენს ანატომიურ და მიკროს-

კობიულ გამოკვლევას და ამნაირად ხელოვნურად ზრდის ადამიანში მოპირდაპირეობის გრძნობას. ამ გვარ პირობებში ადამიანი თანდათან სრულიად ივიწყებს იმ ფაქტს, რომ იგი თვითონაც ნივთია, რომ იგი შეადგენს სინამდვილის ერთ-ერთ ნაწილს. ხოლო როდესაც ვხედავთ ბუნების მშვენიერ სურათს, რომელიც ჩვენზე ღრმა შთაბეჭდილებას ახდენს, როდესაც ვხეტილობთ ლამაზ ადგილებში და, —რობერტ ფიშერის მოსწრებული სიტყვისა არ იყოს, — „ვეურთდებით“ ამ ადგილებს, მაშინ შევიგნებთ ხოლმე, რომ **შევადგენთ** სინამდვილის კერძს. ვისაც ხანგრძლივად უცხოვრია უდაბნოში და ყოველ მხრიდან —სადამდინაც-კი მისწვდები თვალი-განუცდია მწირი ადგილებით გამოწვეული მტანჯველი შიში, ის ამ თავისებურ გრძნობას იცნობს. მაშინ ჩვენ ჩვენს თავს ბუნების გარეშე აღარ ვგრძნობთ, ჩვენ აღარ ვფიქრობთ, რომ ბატონები ვართ მთელი ქვეყნისა, რომ მთელი მსოფლიო ჩვენთვის ხოლო ობიექტია. მაშინ ჩვენ ვგრძნობთ ჩვენ თავს მთელის ნაწილად, ამ მთელის შიგნით; მაშინ ჩვენთვის ცხადია, რომ ჩვენი გრძნობით განვიცდით თვით სინამდვილეს და თვით ჩვენც სინამდვილე ვართ.

ეს უბედური იდეა იყო: განსხვავება ნამდვილი ქვეყნიერებისა და მოვლენათა სამეფოს შორის. მსოფლიო ერთია და არა ორნაირი და ჩვენც ამის ნაწილს შევადგენთ, როგორც ყოველი სხვა რამ. ამის გამო ჩვენც შეგვიძლიან ვიქონიოთ დამოკიდებულება სხვა ნაწილებთან, როგორც ამათ ერთმანეთში აქვთ და იმავე კანონშეწონილობით. ჩვენი შეგრძნობა არის ისეთივე დებულება ჩვენსა და სხვა ნივთთა შორის, როგორიც დამოკიდებულება აქვთ ამ ნივთებს ერთმანეთში; ასე

რომ ამ შემთხვევაშიაც ჩვენ შემეცნებას საზღვარი არა აქვს. ან მაინც ეჭვია?

ბერლინის ცნობილმა ფიზიოლოგმა დიუბუა — რეიმონმა წარმოსთქვა შესანიშნავი სიტყვა: „შემეცნების საზღვარი ბუნების შესწავლაში *); ამ სიტყვამ დიდი აღიქმითი გამოიწვია. დიუბუა-რეიმონი ორ პუნქტში ზღუდავდა შემეცნების საზღვარს. ნებას მივცემ ჩემ თავს კრიტიკულად განვიხილო ეს ზღუდეებიც.

ერთ საზღვარს დიუბუა-რეიმონი ხედავს **მატერიის არსის** გაგების შეუძლებლობაში. განვიხილოთ ეს საკითხი დაბეჯითებით. მატერიის ქვეშ რომ „თავის თავად აღებულ ნივთთა“ მათი საფუძველი, სუბსტრატი ვიგულისხმობთ, მაშინ, როგორც დავინახავთ, ამ სუბსტრატის შემეცნების პრობლემა აბსურდულია. და თუ მატერიის სახელით მივიღებთ არსებობის ყოველ სახეს, მაშინ მატერიის არსს შემეცნებთ ყოველ კერძო შემთხვევაში, ხოლო თუ დავადგინეთ შესაფერი მდგომარეობის და პროცესის პირობები. მაგრამ აქ არ იგულისხმებოდა არც პირველი, არც მეორე. ცნება მატერია უფრო ჰგულისხმობს იმისთანა სუბსტრატს, რომლიდანაც შენდება საშემეცნებო ყოველი ნივთი. ამასთანავე უნდა ვიფიქროთ, რომ ყველა ნივთები შესდგებიან ერთ სუბსტრატისაგან. ხოლო ეს წინასწარი აზრი დიდი ხნისაა და არის აზრი, რომელსაც ჯერ დარკვევა არ შეხებია და შესწორება არ შეუტანია. ჩვენ ბუნებისმეტყველებაშიაც ხომ ბევრია — შემეცნების მხრივ — იმისთანა წარმოდგე-

*) Emil Dubois—Reymond „Über die Grenzen des Naturerkennens“ (границы познания природы. Есть русский переводъ). См. такъ-же того-же автора „Die sieben Welt-rätsel“ (Семь мировыхъ загадокъ).

ნები, რომლების დასაბამი მომდინარეობს ადამიანის პირველყოფილ დროის ცხოვრებიდან, წარმოდგენები, რომლების შესასწორებლად დღესაც ვმუშაობთ*). ამასვე ეკუთვნის მატერიის და სივრცის გავსების შესახები წარმოდგენები. მაგრამ ეს წარმოდგენები ჯერ კიდევ ვითარებაში არიან. ჩვენ შეგვიძლიან ეს წარმოდგენები მივიღოთ, როგორც დროებითი საჭირო ჰიპოტეზები და ამ ჰიპოტეზებში შევიტანოთ ხოლომე შესწორება, ცდის ახალ საბუთებზე დამყარებული. ფიზიკის განვითარების ახალი ფაზა თვალნათლად გვიჩვენებს, თუ რაოდენ მცირედაა მიღებული ეს ცნობანი. სულ რამდენიმე ათი წელიწადია, რაც ქიმიკურ ელემენტთა ატომები ითვლებოდნენ სამყაროს უკანასკნელ და ძირეულ შემადგენელ ნაწილებად. ამ ჟამად თითქმის დადასტურებულია, რომ ატომები იშლებიან, და ლითონთა გარდაქმნის შესახები წარმოდგენა თითქოს ხელახლა იწყებდეს აღორძინებას, თუმცა იგი დიდი ხანია, რაც ალკიმიურ ფანტაზიაში იყო ჩამარხული. ელექტრონების შესახები თეორია, რო-

გორც სამუშაო ჰიპოტეზა, ნაყოფიერი ფიზიკის სფეროში ისე, როგორც ატომთა თეორია ქიმიის დარგში; უნდა ვიფიქროთ, რომ ატომებზე უფრო მცირე ნაწილაკები არსებობს; მაგალ., ნახშირბადის ატომში ითვლება 2000-დე ნაწილაკი. ხოლო არც ელექტრონებს მოუციათ ჩვენთვის ნივთთა ერთნაირი ნაწილები, ვინაიდან ორ გვარი ელექტრონია: დადებითი და უარყოფითი. თუ გინდ რომ ასეც გვეფიქრა: დადებითი ელექტრონები მიგველო უარყოფითი ელექტრონების კომპლექსად, მაშინაც სიძნელე არ აგვეზორდებოდა, ვინაიდან კიდევ დავგრძელობდა სამყაროს შემადგენელი მეორე ნაწილიც—ეთერი; ამის გამო იბადება კითხვა: ელექტრონს და ეთერს შუა არის, თუ არა, იმისთანა დამოკიდებულება, რომ ამ ორმა შემადგენელმა ნაწილმა დაუახლოვოს ერთი მეორეს. მიუხედავად იმისა, აწინდელმა ახალმა აღმოჩენამ ფიზიკა ძლიერ გააცხოველა, ამ კითხვას ბოლო არ უჩანს. ერთი რამ შეიძლება ვსთქვათ რწმენით: ის წარმოდგენა, ვითომ ყველა ნივთების სუბსტრატი ერთნაირია, შეუძლებელია იყოს ჰემმარიტი, ვინაიდან, ყოველ შემთხვევაში, იგი მისწრაფვის წინააღმდეგობისაკენ. თუ წარმოვიდგენთ ნივთთა ჰიპოტეტურ სუბსტრატის შედგენილობას განცალკევებულ ნაწილაკებიდან, მაშინ—რაც გინდა პატარა-პატარა იყოს ნაწილაკები—იბადება კითხვა: რითაა შევსებული ამ ნაწილაკებ შუა ადგილები. აბსოლიუტური არარაობა აფრთხობს ძლიერ გაბედულ ფანტიზიასაც. უნდა ყოფილიყო, მაშასადამე, მეორე სუბსტრატი, და ამ სუბსტრატის საშუალებით მატერიალურ ნაწილაკებს ემოქმედნათ ერთმანეთზე. და თუ ვიფიქრეთ—მეორე მხრივ—რომ ყველა ნივთთა

*) ჩვენი წარმოდგენათა ამ გვარი შესწორების ინტერესები მიათხოვს, რომ უფრო სისწორით განვმარტოთ ხელმე ცნებანი, რომლებსაც ვხმარობთ შეცნიერებაში; ეს არა კმაშა: უნდა გამოვიკვლიოთ მათი წარმოშობა და ისტორია. ადამიანმა შექმნა ჩვენი ცნებანი, ამისთვის ყოველ შემთხვევაში სჯობდა დავისვათ კითხვა: არის თუ არა საკმარისი საბუთი, რომ არსებობდეს ის დაკვირვება და მსჯელობა, საიდანაც დაესდაც დაიბადა ეს წარმოდგენები. კარგი იქნებოდა შეჩუქულიყავით სინიდასიურად გადაგვესინჯნა ხელმე საშეცნიერებ მუშაობის ყოველ საზღვრის ზასპარტი.

სუბსტრატი მთლად ავსებს სივრცეს, მაშინ, ჩვეულებრივ ცნებათა გამო, ძნელია წარმოვიდგინოთ ნაწილაკთა ადგილების ცვლა, ე. ი. სუბსტრატის შესქელება და შეთხელება; უამისოდ-კი რომელიმე პროცესის მსვლელობა ჩვენთვის გაუგებარი იქნებოდა. ყოველ შემთხვევაში, იძულებული ვაფხდებით არსებითად შევცვალოთ ჩვენი შეხედულება სივრცის შევსების შესახებ. ჩვენ უნდა შევიძინოთ კიდევ ბევრი ახალი ცოდნა, რათა შეგვეძლოს ავიცდინოთ თავიდან ყოველი წინააღმდეგობა და სიძნელე.

საგულისხმოა მხოლოდ ერთი ფაქტი. და თუ ჩვენი აზროვნება შეითვისებს ამას, მაშინ, უეჭველია, მივახწევთ იმას, რომ ჩვენი წარმოდგენა მატერიის შესახებ წინააღმდეგობათა მხრივ თავისუფალი იქნება. ეს ის ფაქტია, რომ ცდა იძლევა არა განცალკავებულს, დამოუკიდებელს, აბსოლუტურ ნივთებს, არამედ ხოლო დაკავშირებას. უტყუარი ანალიზი გვიჩვენებს, რომ არ არსებობს ნივთი, დამოუკიდებელი სხვა ნივთებისაგან. მხოლოდ გულუბრყვილო შეხედულება ნივთებზე გვაძლევს უყუროთ ამათ, ან არა-და, მაგალ., ადამიანს, როგორც დამოუკიდებელ განცალკავებულ სისტემას. მაგრამ ეს ღრმა შეცდომია, „თუ ადამიანი სულელთა ეს მცირე ქვეყანა ჩვეულია ჩასთვალოს მთელად“.

პირიქით, ადამიანი ყოველის მხრივ დამოკიდებულია თავის წრისგან. მატერიის შეუწყვეტელი ნაკადი გაივლის ხოლმე გარედან ადამიანის სხეულით. ამასთან არის დაკავშირებული ადამიანის სიცოცხლე. გარეგან პირობებს ისეთივე მნიშვნელობა აქვს ადამიანისათვის, როგორც შინაგანს, რადგან ერთიც და მეორეც **საჭიროა**, და მხოლოდ იქ, სა-

დაც ეს ორივე კომპლექსი **ჩრვალურად** წარმოდგენილია, ვხედავთ ჩვენ **ცოცხალ** ადამიანს. ადამიანი იგივეობს (**ТОЖЕСТВЕНЬ**) გარეგან და შინაგან შეერთებულ პირობებთან; ესევე ითქმება ყოველ სხვა ნივთზედაც, სხეული იქნება ეს, თუ უსულო საგანი. ატომს ან ელექტრონს შეუძლიან არსებობა ხოლო იქ, სადაც იქნება პირობათა განსაზღვრული კომპლექსი. აბსოლუტური, პირობათა გარეშე მდგომი, დამოუკიდებელი ატომი შეუძლებელია. ყოველი ატომი დამოკიდებულია მრავალ სხვა-და-სხვა პირობაზე, და თვითონაც, თავის მხრივ, პირობას შეადგენს სხვა ნივთისათვის. ასე ყოველი ნივთი ერთსადა-იმავედროს დამოკიდებულია სხვა ნივთისაგან და თვითონაც დამოკიდებებს ხოლმე სხვა ნივთებს. გამოკვლევათა ამოცანა მდგომარეობს იმაში, რომ დამყარდეს პირობები და გაცნობილ იყოს დამოკიდებულებათა ურთიერთობა. ხოლო ამ გვარი გამოკვლევა არის **მეცნიერული** გამოკვლევა. ასე შევმეცნებთ არსებობის კანონშეწონილობას, ასე შევმეცნებთ თვით ნივთებსაც, რადგან ყოველი პირობა ხომ ამასთანავე ნივთიც არის. ეს ერთადერთი მეთოდია, რომლის საშუალებით შეიძლება **მეცნიერულად** გამოვიკვლიოთ მატერიის შესახები პრობლემა. მხოლოდ ამ გზით შეიძლება მივახწვიოთ ამ კითხვაში იმას, რომ თავიდან ავიცილოთ წარმოდგენათა წინააღმდეგობა. როგორიც გინდა იყოს პასუხი: **შემეცნების პრინციპიალურ საზღვარს** ამ გზაზე ვერ ნახავთ. ჩვენ თვალწინ იშლება განუსაზღვრელი სივრცე მოუხვნელი მიწისა, მაგრამ ბუნება არსად არა სჩანს.

ბოლოს, ჩვენ არ უნდა გვავიწყდებოდეს, რომ ჩვენ ვიცნობთ მატერიას,

ატომს, ელექტრონს, როგორც აზრთა კონსტრუქციას და, მაშასადამე, როგორც ჩვენი თვითცნობის შემადგენელ ნაწილებს.

ამ ფაქტს გადავყვართ პირდაპირ შემეცნების სხვა საზღვარზე. დიზბუა-რეიმონით ეს საზღვარია — შეუძლებლობა თვითცნობა მოვლენათა ახსნისა

ხორციელობის და სულის ორმაგობის (დაულოზიმის) იდეა, როგორც ვიცით, მომდინარეობს უძველეს დროიდან. ეს იდეა ნაყოფია პირველყოფილ დროის ადამიანის*) გულუბრყვილო, აზროვნებისა, ამასთანავე იმდენად ხელსაყრელი, მარტივი და მართლის მგზავისი, რომ შეიქმნა კულტურულ ხალხთა სულიერ სარჩოდ. ამ უამადაც ხელოვნურად ასაზრდოებენ ამ

იდეის მეცნიერულ ნიადაგზე „ფსიხოლოგიკურ პარალელეზიმის“ სახით. მართალია, პირველყოფილ დროის ადამიანის პრიმიტიული აზრი დღეს ჩვენთვის საკმარის საბუთს არ წარმოადგენს. ამისათვის ვეკითხები: რა გვაძულუმს, მივიღოთ ორმაგობა ხორციელის და სულიერის პროცესთა რიგებისა? პასუხი მუდმივ დალადებს: შენიშნულია, რომ სხვა ადამიანის შეგრძნობის, წარმოდგენის, აზრის, რომლებს არსებობაში არავის ეჭვი არა აქვს, შეუძლებელია შეგნება გრძნობითად და ობექტიურად; მიუხედავად ამისა, ობექტიურად ადვილად მტკიცდება, რომ ხორციელი და თვითცნობის განსაზღვრული პროცესები ტვინში მიმდინარეობენ სრულ კანონშეწონილად და პარალელურად.

ნუ თუ მართალია ეს დაკვირვება? მე ვამტკიცებ, რომ ეს ცდომილებაა, მე ვამბობ, რომ ხორციელის და სულიერის პროცესთა ორმაგობის იდეა არის ადამიანის ერთ-ერთი ცრუ აზრთაგანი, რომელიც ჯერ კიდევ არ განუდევნია წარმოდგენათა დარკვევას. ნამდვილად-კი აქ არ არსებობს ორმაგობა ხორციელის და სულიერის პროცესებისა; აქ ხელოვნურად დააშორეს ერთმანეთს ის, რაც, მართლად, ერთიანობაა.*) მიუახლოვდეთ ამ საკითხს!

*) სამწუხარაა, რომ სსსკლფ ფილოსოფია, უმეტესად ფსიხოლოგია და ცნებათა კრიტიკა იშვიათ შემთხვევაში ეხებიან ეთნოგრაფიას და პირველყოფილ ისტორიას, თუმცა, თავისდა უნებურად, იკვლევენ ამ მეცნიერებათა უმთავრეს ფსიხოლოგიურ შედეგებს. ფსიხოლოგებს და ფილოსოფოსებს ეთნოგრაფია და პირველყოფილი ისტორია წარმოუდგენიათ, როგორც კერძო და ქვის ცულებს კვლევებისათა კრებული აწინდელ „ველურის“ და „პირველყოფილ ადამიანის“. ნამდვილად-კი ეთნოგრაფიას და პირველყოფილ ისტორიას შეუგრძობია მრავალი მასალა, რომელიც ეხება ადამიანის აზროვნების განვითარებას. ამ მასალის წყალობით მრავალი ჩვენი წარმოდგენები და ჩვენი სულიერ ცნობების იდეათა მსჯელობა სრულ ხალხ შინაარსით მოკვეთილებია. უპირველეს ყოვლისა, აქ მოვიგონებთ იმ აზრთა კრებულს, რომელიც ტრიალებს სულის შესახებ იდეის გარშემო, იმ იდეისა, რომელიც გამოიწვია ადამიანის არსის დაყოფა ხორცად და სულად.

*) ხორციელი და ფსიხიური პროცესები პარალელურად-კი არ ხდება ტვინში, ამის დამტკიცება არ შეგვიძლიან; ჩვენ შეგვიძლიან მივიღოთ ხალხ ის ფაქტი, რომ თვითცნობის განსაზღვრულ პროცესების აღმოცენება დამოკიდებულია ტვინის ქერქის შემადგენელ ნაწილების განსაზღვრულ პროცესებზე. აი ერთად-ერთი ფაქტიური სფერო. ფსიხოლოგიურ პარალელეზიმის შესახებ მოძღვრება ხალხ შემდგომი ახსნას ამ ფაქტისა.

რატომ ფიქრობენ, რომ სხვა ადამიანის შეგრძნობას ვერ შევითვისებთ ობექტიურად? ეს იმიტომ, რომ საფუძვლად იღებენ შემცდარ საბუთს. აი როგორ გამოჰყავთ ეს დასკვნა: წარმოვიდგინოთ, რომ ტვინის განვლიონურ უჯრედთა პროცესის ღრმა ანალიზი მოვახდინეთ; მივიღოთ ისიც, რომ ყველა ატომების მოძრაობა მიმოსვლა ზედმიწევნით ვიცით, და ატომთა ეს მიმოსვლა ხდება იმ დროს, როცა ადამიანი განიცდის განსაზღვრულ შეგრძნობაში და პირდაპირ შეეფერება ამ შეგრძნობას. ამ შემთხვევაშიაც ჩვენ დავინახავდით მხოლოდ ატომთა მოძრაობას და არა თვით შეგრძნობას. ეს აზრი აიძულეებს დიუბუა-რეიმონს დაინახოს შეგრძნობაში ადამიანის შემეცნების საზღვარი.

მე ვსთქვი, რომ ეს დასკვნა დამყარებულია შემცდარ საბუთზე. ეს აშკარადა ჩანს, თუ დავაყენებ ასეთი კითხვა: თუ, ამ აზრის-და მიხედვით, შეგრძნობა შესამცნებია, მაშინ რა უნდა ვბოვოთ განვლიონურ უჯრედთა პროცესების ანალიზით? აი სადაა დამარხული შეცდომა? ყოველთვის ასე ფიქრობენ: რომ შესაძლებელი იყოს დავინახოთ სხვის განვლიონური უჯრედები იმ დროს, როდესაც ადამიანი განიცდის შეგრძნობას, მაგალით, ტკივილებს ნემსის ჩხვლეტისაგან, მაშინ, ვითომ, ჩვენ თვითონ განვიცდიდით ამ შეგრძნობას. და რადგან ჩვენ დარწმუნებულები ვართ, რომ ამ შემთხვევაშიაც ვერ განვიცდით სხვის ტკივილებს, ამიტომ ვსკვნით: მის შეგრძნობას გრძობითად ვერ მივიღებთ. რა უგნური იდეიაა! სრულიად არ იღებენ მხედველობაში მეცნიერულ კონდიციონიზმის იმ ძირითად დებულებას, რომელიც მეტად უბრალო სიმარტივით დადასტოვებს: პრო-

ცესი, ან მდგომარეობა განიშორება მის ყველა პირობათა ერთნიშნოვან ჯამით. საქმეც ის არის, რომ სადაც ერთნაირი პირობებია, იქ ხდება ერთგვარი რამ; ხოლო სადაც პირობები სხვადასხვაა, იქ უნდა მოხდეს არა-ერთნაირი რამ. როგორ უნდა განვიცადო სხვისი ტკივილები, როცა უყურებ მის ტვინს და როცა ჩემში სწარმოებს პირობათა სულ სხვა კომპლექსი? რასაკვირველია, მე უნდა განვიცდიდე სულ სხვა შეგრძნობას, მინამ ის. მე მხოლოდ მაშინ განვიცდიდი ნემსისგან გამოწვეულ სხვის ტკივილებს, როცა თვითონ ჩავვარდებოდი პირობათა იმავე კომპლექსში, ე. ი. როცა მეც მაგრძნობინებდნენ ნემსის ჩხვლეტას. ისე-კი, როცა სხვის ტვინს უყურებ, მე ვიღებ მის ტვინისაგან მხოლოდ მხედველობითს შეგრძნობას.

თუმცა მე არ განვიცდი სხვის ტკივილების შეგრძნობას, როცა ვაკვირდები მის ტვინს, მაგრამ აქედან სრულიად არ დაისკვნება ის, ვითომ სხვისი შეგრძნობა ობექტიურად შეუთვისებელია. პირიქით, რასაც ვხედავ სხვაში, როცა მის ტვინში და ტვინის გარედ მომხდარ პროცესებს ანალიზს უშვრები, და როცა ის განიცდის ტკივილებს, არის მის შეგრძნობა. და თუ დიუბუა-რეიმონი, ლაპლასის სულის კვეთების მგზავსათ, როგორც თვითონ ამბობს, ყველა ამ პროცესების იდეალურ ანალიზს მოახდენს და მაინც ვერ შენიშნავს ყველა ამას, მაშინ იგი დამგზავსება „მხედარს, რომელიც სრბოლავს ბოდენის ტბისა ზედან“!

პირობითი შეხედულება ნივთების შესახებაც საკმარის სისრულით გვიხსნის ამას. შეგრძნობაც ნივთია, როგორც სხვა ნივთთა მრავალი კომპლექსი, რომელსაც აღვნიშნავ მოკლე სიტყვით. ისე, რო-

გორც „ცეცხლი“ ან „ელექტრონი“, ან „სინათლე“, „შეგრძნობაც“ ერთგვარად განიმარტება თვის განსაკუთრებულ პირობათა კომპლექსით. როცა ვახდენ ამ პირობათა კომპლექსის ანალიზს, მე იმავე დროს ანალიზის ქვეშ ვატარებ შეგრძნობასაც. ხოლო ეს პირობებიც ხომ თვითონაც ნივთებია და როგორც ყველა ნივთები

*) შეგრძნობის უფასო შირობა რომ ვიცოდეთ, მაშინ რაღა გვინდოდა? რაღა დარჩება კიდევ, თუ, მაგალ., გავიგეთ გაზის აღის აღმოცენების უფასო შირობა. კიდევ რომ რამის ძებნა დავიწყეთ, ზასუხის ზოგნა ძნელი იქნება. შეგრძნობა, როგორც აღი, არის სხვა არაფერი, გარდა მის უფასო შირობათა კომპლექსი. თუ შეგრძნობის უფასო შირობა გაცნობილია, და თუ, ამასთან ერთად, ჰგულისხმობენ კიდევ ფარულ რაზმე, რასაც გრძნობითად შეთვისება არ შეიძლება, მაშინ ეს იქნება ნახანდერძევი პრიმიტიულ აზროვნების წარმოდგენისა, ვითომ ტანში იმყოფება სული, ე. ი. რაღაც უჩინარი, უკიდურესად თხელი, მკლანდებული. რაღაცა, რომელსაც, როგორც „მიზესს“, შეუძლიან გამოიწვიონ ტანის შეგრძნობელი მოქმედება. რა ღრმითაა ჩანერგილი ეს გულუბრუნოდ მატერიალისტური წარმოდგენა ჩვენ დროშია, ამას გვიჩვენებს ზოგიერთების ცდა, დამტკიცონ სერხისანი სსუალებით, რომ სული სცოცხლდება ტანში და სიკვდილის შემდეგ სადაც მიდის. ბევრი ხანი არაა, რაც ერთი ცნობა დაიბეჭდა ამერიკულ, ინგლისურ და ნემეცურ გაზეთებშიაც, ვითომ ზოგიერთა ექიმებს აღმოეჩინათ სულის წონა. ეს ცნობა სერიოზულად მიიღეს. „Daily Telegraph“ (1907 წ. მარტის 12) გაცნობებს: ექიმები ბოსტონელ დოქტორის დუნკან მაკდუგალდის ზირობით (შესანიშნავი მეცნიერი და შეერთებულ შტატებში ზატივ დამსახურებული) გვიცხადებენ: ჩვენ მოვხდინეთ

ექვემდებარება ობექტიურ გამოკვლევას. მაშასადამე, თუ ყოველი პირობა ვაცნობილია, მაშინ თვით შეგრძნობაც შესწავლილი იქნება, რადგან შეგრძნობა და პირობათა ის კომპლექსი ერთი და იგივეა. ამ შემთხვევაში მეცნიერულ ანალიზს აქ გასაკეთებელი აღარა რჩება-რა. *)

სერიოზული და უცილობელი გამოკვლევა იმისა, აჩსებობს, თუ არა, სული აღმინანის ტანში და მტკიცდება, თუ არა, სულის განსვლა ტანიდან შესებისებურ გრძნობით. შედეგად გამოიყვანეს, რომ სული იწონის ერთ უნცს, მაშ, აღმინანის სული იწონის 30 გრამის ცოტა ნაკლებს! ეს, უთუოდ, უმცირეს და უზრუნველეს იყო ამერიკელ ზოგიერთა ექიმებისა. აქ დამახასიათებელი ისაა, რომ სერიოზული გაზეთები მსჯელობენ ამასე და განათლებულ წრიდანაც ურადლებით ეზერობიან—ამას. რომ ამისთანა ცდას დღესაც სერიოზულად ახდენს ინტელიგენტი პირები, ამას ამტკიცებს ცნობა, რომელიც გამომიგზავნა რუს მასწავლებელმა; ეს გიმნაზიის მასწავლებელია და სწავლა დაუმთავრებია იურეში. წერილი 1904 წლის ნოემბრის 24-ს თარიღითაა აღნიშნული. იგი მწერს: მე ვხელმძღვანელობ ვუნდტის იმ დებულებით, რომ ცხოველი სული არის შიდა აჩსი იმავე მთლიანობისა, რომელსაც ჩვენ შევიგრძნობთ გარეშედ. რამდენიმე ცდით ამას უნდა გამოერკვია—მატერიალური რამ ხომ არ არის ეს შიდა აჩსი. და განაგრძობს: „ქინძისთავებზე ავსვე სუსულურ ბქრის რამდენიმე ზოლი; მათ შეეძლოთ თავისუფალი მოძრაობა. შემდეგ ავსვე წელით მინის ჭურჭელი და შიგ ჩაუშვი რამდენიმე ყვავი (ან ღამურა); ფეხები და ფრთები მაგრად გაგაკარ რკინის ღერძს და ჭურჭელს დავაფარე სქელი კარტონი; ამ კარტონზე იყო ჩასხმული ქინძისთავებიც ბქრის ზოლებით.

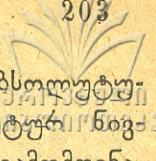

მაშასადამე, შემეცნებით შეისწავლება თვითცნობის პროცესებიც, როგორც ყველა სხვა ნივთებიც. და აქ ადამიანის შემეცნებას საზღვარი არა აქვს. ხოლო შემეცნებას არ უნდა უყენებდეთ, ვითომდა, არსებულ პრობლემებს, თორემ გავხვევით წინააღმდეგობათა ქსელში. ბოლოს და ბოლოს, ჩვენი სიძნელით სავსე გამო-

ცხველების სიკვდილის რამდენიმე წამის შემდეგ ოქროს ზოლებმა დაიწყეს ძლიერი მოძრაობა; ეს მოძრაობა ემგზავსებოდა უვავის ან ღამურის ფრთების თრთოლვას“. ანალოგიურ ცდაში აიღეს სქელი გუმბი ცხველების დასახრჩობად და ქსელის ძაფი ინდიკატორად—შედეგი ისევე ის გამოვიდა. ცდის მომხდენი „ჭეჭიქრებს“—„ცხველში აღმოჩენილი სული წარმოდგენს, ყოველ შემთხვევაში, აზოტის უფერულ გაზისებურ ნივთიერებას; ამ ნივთიერებას აქვს ფერმა შესაფერტანისა, რამელიც შემდეგში ვეღარ ითვისებს მუყავადეს“. ღია წერილში, ნემბრის 30-ს, იგი უარს ამბობს გამოსტქვას თავისი დასკვნა, რადგან ოქროს ზოლების და ქსელის ძაფის მოძრაობა უფთილიყო შედეგი შემცდრად დაყენებულ ცდისა. ქრისტიანობისთვის 1-ს დეპეშაში მან უკანვე წაიღო თავისი უარი და ღია წერილში ისევე აღიარა სისწორე თვის პირველ შთაბეჭდილებათა. აქედან სჩანს, რა ძლიერ მღელვარებას განიცდიდა ჩემი კორესპონდენტი. ეს დამახასიათებელი მაგალითი ცხადად გვიჩვენებს, თუ რამდენად გავრცელებულია განათლებულ წრეებშიც პირველყოფილ დროის ადამიანის გულ-უბრყვილო იდეა; ამ იდეით—არსებობს გაზისებური უფერული სული თავის პატრონის მგზავს სხიან; სული განილტვის ხელზე იმავე ფერითა. და ეს იდეა დახეტიალობს ჩვენ შორის, როგორც აჩრდილი. ეს-ღა მაინც, აწინდელ ცოდნათა სფეროში, ბოლო მოუღოთ ქვის ხანის შეხედულებას.

კვლევის შედეგის სიმართლეს დაამტკიცებს მარტივი მსჯელობაც. თუ ცდა გვიჩვენებს, რომ ყველა ნივთებ შორის არსებობს კანონშეწონილი დამოკიდებულება, მაშინ ყველა ნივთების შესწავლა შესაძლებელია. „მე შევმეცნებ ნივთს“ ნიშნავს—მე ვქმნი დამოკიდებულებას ჩემსა და ნივთის შორის. ამის გამო, თუ მე შევისწავლე მსოფლიოს მთელ შინაარსიდან მის მარტოოდენ ერთი ნაწილი, მაშინ მე სახსარი მეძლევა შევმეცნო მსოფლიოს სხვა ნაწილებიც, ვინაიდან ყველა ეს ნაწილები დაკავშირებულია ერთმანეთზე; იმითაც-კი შევმეცნებთ, რომლებიც პირდაპირ შთაბეჭდილებას არ ახდენენ გრძობათა ჩვენ ორგანოებზე. გამოყოფილი დარჩებოდა მხოლოდ ის ნივთები, რომლებსაც არავითარი კავშირი არ ექნებოდა ქვეყნის კანონშეწონილად დამოკიდებულ შემადგენელ ნაწილებთან და არც ერთ პუნქტში არ შეხებოდნენ ჩვენი ქვეყნის შინაარსს. ყველა თავისუფალია—თუ მოისურვა—წარმოიდგინოს სხვა მსოფლიოც, რომელსაც არავითარი კავშირი*) არ ექნება ჩვენ მსოფლიოსთან. ვისაც ამგვარი წარმოდგენა აკმაყოფილებს, იმის თავის ნებაა. მეცნიერების მხრივ ამისთანა ფანტაზიის შექმნას მნიშვნელობა არა აქვს. ყოველ შემთხვევა-

*) თუ გინდ უფთილიყო სხვა მსოფლიო და ერთად ერთ ზუნქტში ჰქონოდა კავშირი ჩვენ მსოფლიოსთან, ერთად ერთ ზუნქტში ემოქმედნა ჩვენი სხე, მაშინ იგი არ იქნებოდა მეორე მსოფლიოდ; იგი იქნებოდა ჩვენი მსოფლიოს შემადგენელი ნაწილი, იმავე კანონშეწონილობას დაემორჩილებოდა და მის შესწავლაც ისევე შეიძლებოდა, როგორც ჩვენი მსოფლიოსი. ეს არასოდეს არ უნდა გვაგვიწოდებდეს.

ში, ჩვენი მსოფლიოს მთელი არსებული კანონშეწონილობის შესწავლა შეიძლება. აქ ჩვენ შემეცნებას პრინციპიალური საზღვარი არ შეხვდება. ეს აშკარაა რკინისებურ აუცილებლობით. მაგრამ ერთიკიდევ. ცდა არ იძლევა მსოფლიოს დასასრულს, არსად წერტილს, სადაც ნივთი იყოს შეზღუდული. ცნება დასასრულისა და შეზღუდვის შესახებ შედეგია ზერელა დაკვირვებისა; ეს აიხსნება იმით, რომ ჩვენ ჩვენის გრძობათა ორგანოებით შეგვიძლიან ერთსა და იმავე დროს აღვიბეჭდოთ ნივთთა მცირე რაოდენობა, მათი განსაზღვრული სისტემა. თუ უსაცილო (ТОЧНЫЙ) ანალიზი მოვახდინეთ, მაშინ დავინახავთ, რომ ნივთთა შორის არსებობს კავშირი თვალუწვდენელი რიგებისა. შეზღუდული ნივთი იქნებოდა აბსოლუტური ნივთი; ჩვენ-კი აბსოლუტური ნივთებს არ ვიცნობთ. ცდიდან გამომდინარეობს ცნება არა განსაზღვრელობისა და შეზღუდვილობისა, არამედ ცნება განუსაზღვრელობისა და შეუზღუდველობისა.

განუსაზღვრელია და შეუზღუდველი ჩვენი ქვეყანა, და ასევე ჩვენი შემეცნების შესაძლებლობაც განუსაზღვრელი და შეუზღუდველია.

მაშ, შორს დამდუნებელი „Ignorabimus“, შორს მკმუნვარება—ამისთვის მიზეზი არ არის—მაშ, გაუმარჯოს ახალგაზდა და სიხარულით სავსე გამოკვლევას.

დ. ქადაგიძე.

შეცდომის გასწორება

(იხ. „გან.“ № II)

დაბეჭდილია

უნდა იყოს

„თვითთუჲად“ (105 გვ.)

თვითონ

„სენსუელისტები“ (107 გვ.)

სენსუელისტები

„შემდეგად“ (108 გვ.)

შედეგად

„კუნთისაც“

კუნთისთვისაც

„კვებტ“ (107 გვ. შენიშვნა)

კანტ

108 გ., მარჯვენა სვეტში, სწერა: „გამეორებულ მოვლენად წარმოდგენათა სფეროს“... „გამეორებულ“—ეს ვარაუქტურულ შეცდომად უნდა ჩაითვალოს, რადგან „ВТОРИЧНОЕ“ явление, признакъ, процесс... გამეორებას-კი არ ნიშნავს, არამედ დროში შემდეგ მოვლენად, აღმოცენებულს, ევოლიუციის წესით უფრო გვიან წარმოშობილს და უფრო რთულსაც. ასევე უნდა გვესმოდეს მე-113 გვ. დაწერილი „გამეორებული შემეცნება“ და სხვაგანაც...

დ. ქადაგიძე.

ქართული
პრესა

სიკვპა

აკაკის კარდაცვალების ორმოცის თავზე, თქმული ფოთის
საკათედრო ტაძარში.

ორმოცი დღე შესრულდა, რომ აკაკი აღარ დაიარება საქართველოს მიწის პირზე, ორმოცი დღეა, რაც აღარავის ქართველთაგანს აღარ უხილავს დიადი გონების სალარო—აკაკის მაღალი შუბლი, ორმოცი დღეა, რაც აკაკის გენიოსური ენა ჩასდგა და ჩვეულებრივად აღარ აბნევს ჭკუა მახვილობის ობოლ მარგალიტებს, ორმოცი დღე გავიდა, რაც აკაკი, ვით შემოსული და სავსებით მოწეული ნაყოფი, მოსწყდა სიცოცხლის ხის ტოტს, გარდაიცვალა და ამის გამო გლოვობს, სტირის და გმინავს ქართველი ერი!

რა დიდებას და ფას დაუდებელ ღირებულობას წარმოადგენდა სამშობლოსათვის აკაკი, ეს ბალღისთვინაც აღარ არის ჩვენში უცნობი და ასახსნელი. თუ მორწმუნე პირი თავის უტყუარ რწმენას შემოქმედისადმი გამოსთქვამს ხოლმე სიმვოლო სარწმუნოებაში, ქართველმა ერმა თავისი გულსნადები აკაკის პიროვნების შესახებ ქვეყანას ამცნო აკაკის დასაფლავების დღეს, თებერვლის რვას. ხსენებულ დღეს სულით და ნებაყოფლობით გაერთიანებულმა ქართველობამ საჯაროთ ვაღვიარეთ და ქვეყანას დავანახვეთ, რომ აკაკი იყო ჩვენი ერის სულის საუკეთესო მხარეების ზეგარდმო მაღლით ცხებული მხატვარი, ჩვენი ხალხის იღუმალი გრძობებისა და სასოების სწორ უპოვარი გამომთქმელი, ქართველთა იდეალების სა-

უცხოვო მქსოველ-მქარგველი, ჩვენი საუკეთესო მერმისის ზემთაგონებული წინასწარმეტყველი, მშობლიო ქვეყნის თავგანწირული დარაჯი, ყველა ჩვენთაგანის უდიდესი მოძღვარი, უწარჩინებულეს წინამძღოლი, უბრძნესი მასწავლებელი, მოკლელ—აკაკი დავსახეთ ჩვენი ერის სულის მესაიდუმლოეთ. ამით ყველაფერი ვთქვით, ამით აკაკის პიროვნობის მნიშვნელობა და მისი ნაწერების ღირებულობა უმეტნაკლებებოდ ავწონ-გაგზომეთ და გამოთქმულს ველარაფერს ჩაურთავთ, ველარაფრით შევავსებთ. „ხმა ერისა, ხმა ღვთისა“-ო. ერმა ასე მონათლა, ასეთ ვინმეთ იცნო დიდებული მგოსანი და ერის მთლიანი შემადგენლობის განაცადი, მთელი ერის მსჯავრი და გულიდან გამოძახილი ხომ საღეთო, სამარადისო და უცილობელი თვისებისა!

თვისი ხანგრძლივი სიცოცხლე და მგრძობიარე ჩანგის ციური ჟღერა ისე დაასრულა განსვენებულმა ქართველმა, რომ არასოდეს ღვთის საწინააღმდეგო ბეწვის ოდენი რამეც არა გაურევია რა თავის ზღვა ნაწერებში. პირიქით, მისი ჩანგი ხშირათ იმართებოდა ქრისტე ღვთაების საგალობლად. აკაკის სიკვდილის გამო უმწერვალეს მწუხარებაში მყოფნი მხოლოდ ქრისტეს მოძღვრებით უნდა ურიგდებოდეთ ამ აუტანელ მოვლენას. მაცხოვარი ბძანებს: ამინ, ამინ გეტყვი თქვენ: უკეთუ არა მარცვალი იფქლისა

დავარდეს ქვეყანასა და არა მოკვდეს, იგი მარტო ხოლო ეგოს; ხოლო უკეთუ მოკვდეს, მრავალი ნაყოფი გამოიღოს (იოან. 12, 24).

იფქლის ან ხორბლის ერთი მარცვალი რომ აფხვიერებულ და გაწმენდილ ხნულში ვარდება, თავის ნაცვლად იძლევა ას-ორას მარცვლიან მაძღარ თავთავს. აკაკიც, სანამ ცოცხლობდა, წარმოადგენდა ერთეულს, ინდივიდს, განსაზღვრულ პიროვნობას, ეხლაკი, რაკი იგი ჩაითესა გარდაცვალების შემდეგ მშობლიო ერის გულში, უნდა ვსასოებდეთ, რომ დაჰკარგავს მარტობას და ერთი გადაიქცევა ათასად და ასიათასად. ამ იმედმა, ამ მოლოდინმა უნდა გაგვიქარვოს და შეგვაძლებინოს ატანა დღევანდელი გოდებისა.

მაგრამ რაც უნდა საღი, მაძღარი და ჩინებული ღირსებისა იყოს ხნულში ჩათესილი ხორბლის მარცვალი, მაინც მარტო დათესვა არ კმარა. თუ პატრონმა მიწა არ მოუფხვიერა დანათესს, არ მორწყო, არ გაძარგლა და მეველედ არ მოუდგა, რომ ამოსული ჯეჯილი საქონელს არ მოაძოვოს და არ გააქელინოს, ვერაფერ ძნას ვერ მიიტანს იგი კალოზე.

ჩვენთვისაც დღევანდელ შემთხვევაში მარტო ის არ კმარა, რომ რაკი ჩვენს

სათაყვანო მგოსანს გაუჭერთუ სამარე საქართველოს გულში, მხართეძოზე წამოვწვით და მოსვენებას მივეცეთ. აბა, სწორეთ ახლა გვმართებს გამოფხიზლება და ხელის გამოღება, ახლა უნდა თვითეულმა ქართველმა მეოჯახემ გახადოს აკაკის ნაწერები თავისი სახლის უსათუო კუთვნილებათ, ახლა უნდა ყოველ ქართველ ოჯახში დამზადდეს ხნული აკაკის მოძღვრების დასათესად, ახლაა საჭირო, რომ ქართველმა მამებმა და დედებმა გაუფუონ და გაუღვიონ თივიანთ შვილებს გულები აკაკის ნაწერების სიყვარულით, ახლა უნდა ქართველმა მშობლებმა აუძრან თავიანთ ნაშობებს სასიქადულო მგოსნის ნაწერების შეთვისების წყურვილი, ახლაა საჭირო, რომ თვითეულ ქართველ ოჯახში აბიზინდეს აკაკის აზრების ნაზი ჯეჯილი, ახლაა საჭირო, რომ ქართველი მშობლები მეველედ მოუდგნენ თავიანთი შვილების სწავლა-აღზრდის საქმეს, რომ ვისმე ტლანქმა ხელმა არ გათელოს და ყამირათ არ გახადოს მოზარდი ქართველობის გული აკაკის ნაკურთხი მარჯვენით ნათესის შესაწოვ-შესისხლხორცებისათვის.

შვილებო, ძმებო და დებო, მისახდომს მივხვდეთ, გასაგები გავიგოთ!

ეპისკოპოსი ლეონიდი.

სიჭყვე

თქმული აკაკის გარდაცვალების გამო შანაშვილის წინ ქ. გეორგიევსკში —
ხანის საოსტატო სემინარიის საღვთო სჯულის მსწავლებლის მღვდლის
გ. ხაყამას მიერ.

რამოდენიმე კვირა გავიდა მას აქეთ. რაც დევეზამ მოგვიტანა ჩვენ მეტის-მეტად სამწუხარო ამბავი. „ჩავიდა მზე საქართველოსი, აღარა გვყავს დიდებული აკაკი“. შე ვერ დავიჯერე ეს და ახლაც არ შემძლია გავიზიარო ეს სამწუხარო ამბავი.

როგორ! მოკვდა ტკბილ-მგალობელი საქართველოსა, დიდება და სიამაყე ივერიისა?

არა! ეს არ არის სიმართლე. როგორ! მოკვდა ის, რომელიც ორმოცდაათი წლის განმავლობაში მახვილი, მალალი, მტკიცე ჰქვით, მდიდარი ფანტაზიით, მხატვრულის ხელით ხელოვნურად ხატავდა სურათს სამშობლო ქვეყნისას! როგორ მოკვდებოდა ის, რომელმაც თავისი გენიის ძალით შესძლო აღედგინა გასული საუკუნოები და წარმოედგინა გასული დროის პიროვნებანი ესეთის სიმტკიცით, რომ თვით რეალური სახე გვეჩვენებოდა მკრთალი მასთან შედარებით.

არა! „არ მომკვდარა მხოლოდ სძინავს“ და იცოცხლებს კიდევ დიდხანს, დიდხანს სანამ ცოცხალი იქნება ქართველი ერი.

აბა ვინ არ იცის აკაკი. და ვერ ნახავთ ადგილს, რომ არ იყოს აკაკი. შეიხედეთ ლამაზად მოწყობილ სახლში ამაყი იმერელისა, იქაც თქვენ დაინახავთ აკაკის. შებრძანდებით ღარიბ ქონში მარდი მეგრელისა, ისიც ცოცხლად გაგაცნობენ თქვენ აკაკის. ჩაფიქრებულს ქართლელს შეუფარავს თავის ქონში აკაკი. ცოცხალის სახით გიამბობს თქვენ აკაკიზე მკვირცხლი

და ცნობის მოყვარე გურული. მძიმეთ მოლაპარაკე რაჭველი ვალათ ჩაითვლის გაგაცნოს თქვენ აკაკი. მშვიდობიანი კახელი სიტკოებით გიამბობს თქვენ დანდობას აკაკისთან. ეს კიდევ ცოტაა. გადაშალეთ მოსწავლე ყმაწვილის რომელიმე სახელმძღვანელო წიგნი დათქვენ უეჭველად ნახავთ იქ არა ერთსა და ორს უკვდავ ლექსებს და მოთხრობებს დიდი პოეტისას. თუ უკვდავია მალალი იდეები, სილამაზე და სიმშვენიერე, შეერთებული სინაზე და სიმშვენიერე, შეერთებული სინაზე და გულის სიწმინდე, მაშინ აკაკიმ ჭეშმარიტად მოიპოვა უკვდავება ისეთის სიმშვენიერით თავისი პოეზიისა, რომელიც შეიცავს უმაღლეს ღირსებას ნამდვილი ხელოვნებისას. თუ შევეხებით აკაკის იდეურ ქმნილებას, ამაზე თვით ფაქტების სინამდვილე გვიკარნახებს, რომ პოეტი იყო უნიჭიერესი წარმომადგენელი გასული საუკუნის სამოციან-წლებების საქართველოს მოღვაწეებისა.

მის ნაწარმოების შინაარსის სიმდიდრეს ხომ ვერავინ უარყოფს?

ესლა შევეხოთ სილამაზეს და სიმშვენიერეს აკაკის პოეზიისას. აქ საჭიროდ ვცნობ გაცნობათ თქვენ ერთი საიდუმლოება. კარგად ცნობილი პოეტი გრიგოლ ორბელიანი შესანიშნავი სახით თვალთცრემლიანი დასტიროდა მთელს ცხოვრებას. სამშობლოს განშორებულმა, დაგვიტოვა მხატვრული აღწერა საქართველოსი. კარგა ხანია მან აიღო დაფნის გვირგვინი თავზე და მით შეამკო შუბლი ჩვენი დიდი

პოეტისა. რისთვის? საუკეთესო ლექსე-
ბისათვის, რომელიც შექმნა აკაკიმ.

როდესაც აკაკი ოთხმოცდაათიან წლებ-
ში კითხულობდა თავის ლექციას „ჩვეუ-
ხვის ტყალასაზე“, მაშინ ძვლები მთავარის
ქართული პოეზიისა დიდებული შოთასი
დაინძრენ. და რა უყოთ თუ აკაკი დაი-
ვიწყებს ჩვეულებრივ თავის თავმდაბლო-
ბას და იფიქრებს გააელოს ხაზი შოთასა
და მის შორის. თუ საჭიროა ვილაპარა-
კოთ აკაკის პოეზიის დემოკრატიულ მი-
მართულებასზე, მაშინ შეგვიძლია ვთქვათ,
რომ დამახასიათებელი გლეხის გაქვირე-
ბისა, რაფიელ ერისთავი, ძნელია დავსვათ
ერთ სკამზე საქართველოს დიდ პოეტ
აკაკისთან. თუ შევჩერდებით იმაზე, რომ
რა ნაზი და ჩაფიქრებულია მისი ლირი-
კა, მაშინ ეჭვს გარეშეა, რომ თვითფულმა
ჩვენგანმა მშვენივრათ იცის გამოცდილე-
ბით, რომ ის სავსეა სიმპატიური გრძო-
ბებით, რომლებიც გამოწვეულია აკაკის
ნაზი, საკვირველი მუსიკალური საგალო-
ბელით. როგორ მადიანათ მოგვადგება
თვალს ცრემლები, რა სიტკბოების კან-
კალს გრძობს გული, როდესაც მოისმენს
მისი საკვირველი ლექსების ჰარმონიას.
ასეთის ნაწარმოებთ აჯილდოვებდა აკაკი
თავის ხალხს. ან რით მოიხვეჭა მან სა-
ქართველოში გაუქრობელი დიდება პოე-
ტისა? ვიმეორებ, კიდევ მიზეზი ასეთი დი-
დება-პატივცემისა აკაკისადმი ეს არის
იდეური განუხაზღვრელი დანდობა სამ-
შობლოს ინტერესებზე და ადამიანზე, ეს
მომხიბვლელი ნაზი კილო მისი პოეზიისა,
რომელიც ამავე დროს განსხვავდება არა-
ჩვეულებრივის სიმტკიცით და სრული
ჰარმონიული შეთანხმებით, რომელსაც
ვხედავთ მის რეალურ სახით გამოყვანილს
პირებში და სხვ. და ან ასეთის მაღალი
ღირსების პოეზიით პოეტმა მოიპოვა

ისეთი ღრა სიმპატი, ისეთი სიყვარული
და განუშორებლობა ხალხისადმი, რომ
მელიც შეგვიძლია ვთქვათ, არ შეხვედრია
წილათ რუსთველის დროიდან, არც ერთ
პოეტს. ამიტომ პოეტი გაჩნდებოდა თუ
არა სამშობლო ქვეყნის რომელსამე კუთ-
ხეში, მაშინვე თითქმის მთელი ხალხი
სტოვებდა თავის ჩვეულებრივ სამუშე-
ვარს და დიდის ამბით უმართავდენ მას
ნამდვილს ეროვნულს დღესასწაულს,
რომელზედაც ხელის-ხელ საგოგმანებლად
ხდიდენ აქ მის ბრძნულ სიტყვებს რომ-
მელთაც ერთნაირად ისმენდა მოხუცი და
ახალ გაზრდა; მგონის სიტყვებში ისინი
პოულობდენ ღრმა სულიერ სიტკბოებას.
ასეთ სულიერათ ასაზრდოვა მან თავისი
ხალხი მთელ თავის სიცოცხლეში, რითაც
მოიხვეჭა გარშემო სულ ფართე და ფარ-
თე წრე საზოგადოებისა. მაგრამ ჩვეუ-
ლებრივი სისუსტე ადამიანისა ვერ გა-
უმკლავდა ჩვეულებრივ მოვლენას და წა-
გვართვა ჩვენი ბრძენი მასწავლებელი. მა-
გრამ პოეტი მუდამ ცოცხალი იქნება ჩვენს
გულში, ეხლა კი ჩვენ, მისი სულიერი
შვილები, სიშორის გამო მოკლებული
ვართ, როგორც პატარა ფუტკრები თავის
დედა ფუტკარს, გარს შემოვერტყათ მის
კუბოს, და მისივე აღძრული, ანთებული
გულით, გავათბოთ მისი გაცივებული
გული.

მთებო! მთებო! კავკასიონისა, მაღალო
მწვერვალნო იაღლუზისა და ყაზბეგისა,
გაეხვიეთ თქვენ შავ-სქელ ღრუბლებში,
აცნობეთ ჩვენი გულითადი მწუხარება
ივერიის შვილებს და გადაეცით სახელო-
ვან მოხუცს საქართველოსას ჩვენი უკა-
ნასკნელი სალამი.

ქ. გეორგიევსკი

20 თებერვალი 1915 წ.

ბედნიერება და მიზანი ცხოვრებისა

(უკვდავ აკაკის ხსენებას)

სრული ქეშმარიტებაა, რომ „ყოველი კაცი თავის ბედის მკვდელია“... მაგრამ რაში გამოიხატება თვით ბედნიერება?!..

მე არ ძალმიძს მეფე ვიყო, ინდოეთსა ვფლობებოდე... ან კი რად მინდა თავისუფალ ხალხს რომ ვჩაგრავედე, ვბატონობდე?!..

არც შევნატრი მე ამ ქვეყნის დიდებულთა—მათს გარეგნულ ბრწყინვალეობას, წუთისოფლის ამოებათა ამოებას...

მე არა მშურს აღექსანდრე მაკედონელისათვის და არც თუ იულიოს ცეზარ და ნაპოლეონისათვის სისხლში გასვრილი დაფნის გვირგვინი, მტარვალის სახელი...

მაინც, რას ჰქვიან მაშ ბედნიერება?.. მე არა ვფლობ ოქროს მადნებს და არც ჩემთვის მოცურავენ უცხო ქვეყნიდან ხომალდები თვალ-მარგალიტით დატვირთულნი...

ან რად მინდა კრეზი ვიყო, სიმდიდრე, საუნჯე, უთვალავი მოვიხვეჭო,—მონად გავხდე მამმონასი. ან კი ,,ვით შემერგება, რაც არ მერგება“!?!..

მაშ რა არის ბედნიერება?..

მე არა ვგრძნობ თავს ბედნიერად სემირამიდას თილისმა ბაღებში, ჰაერში ჩამოკიდულს, ხელოვნურ, ხელთქმნილს უცხო წალკოტში...

არა ხიბლავს გულს არც თუ ალკავიდას მარად ზურმუხტი მირტები...

მაშ რაშია ჩემი ბედნიერება?!..

მიყვარს სამშობლოს თბილი კერა, ცივი წყარო, გიჟი მდინარე. მიყვარს მთის ჰაერი, მისი ეთერი და ნაზი ზეფირი.

ცა მშვენიერი, ცა მხიარული, ლაჟვარდი, ბუმბერაზ მთებზე, თოვლის ზოლზე დაყრდნობილი...

ყველასათვის ბრწყინავს ცად და ქვეყნად დიდებული მზე, გულის გამთბობი, მალხენი, ცხოველ მყოფელი, ძლევა მოსილი...

ყველასათვის მომხიბლავია ხელთუქმნილი ედემი ჩემი საყვარელ სამშობლოსი...

ყველას შეუძლია აღტაცებით დასტკბეს შავი ზღვით და მოლ-მალნართა უთვალავის ფერადებით. ვინ არ უგალობდეს უცხოთ დახატულს ცოცხალ სურათებს, რომელთაც გრძნებით მოსილი კეკლუცი ბუნება ყოველ ცისმარე დღე სცვლის და კვალად ქმნის—მარად და მარად...

ჩემი ტურფა სამშობლოს გულუხვი დედამიწა, მშობლიურ დედის ნაზი სიყვარულით ყველას გვიღიმის, გვეტრფის, გვეალერსება,—გვასაზრდოებს ჩვენც და ყოველ სულდგმულს, ვარდაც და ბულბულსაც. ხოლო ოდეს... განვვლით რა ცხოვრების გზას, მშობლიურ გულშივე ჩავვიკრავს, ჩავვიხუტებს, წილსა შინა ჩავვიმარხავს...

ღიად, ყველა ჩვენგანს შეუძლია იქონიოს მზის გულზე, მზის სხივებით გაჩირადდებული, მთის კალთაზე წამომდგარი, ლამაზი ქოხი. ყველას შეგვიძლია ჩავდგათ საკუთარი, სამკვიდრო კერა სიყვარულით გამთბარი, გავიხაროთ ოჯახით, ცოლშვილით, მეგობრით და ნათესავით. ყველას შეგვიძლია ვიქონიოთ პატრიოსანი სახელი და წმინდა უბიწო გუ-

ლი—უმწკველო სინდისით დამშვიდებული.—ყველას შეგვიძლია გულწრფელად აღვასრულოთ მცნება მაცხოვრისა, ქრისტიანობის მთავარი აზრი:—გვიყვარდეს მოყვასი ჩვენი და უმეტეს მტერი ჩვენი ვითარცა თავი ჩვენი... ყველანი მოვალენი ვართ პატიოსანი და მედგარი შრომით ვიცხოვროთ—ჩვენი ოფლით მონაგარი, ჰალალი ლუკმა ჩვენც ტკბილად შევირგოთ და გაჭირვებულსაც ვარგოთ.—

დიალ ბატონებო, ჰეშმარიტი ბედნიერება ყველასათვის ადვილი მისაწდომია. დიდსაც და პატარასაც ადვილად შეუძლია გულში ჩაიდგას სამოთხე—დასტკბეს ბედნიერის ცხოვრებით, პატიოსნებით, კეთილ-დღეობით...

„ყველა ერთისთვის და ერთი ყველასთვის“—აი ამ ჰენმარტ მცნებას უნდა ვმსახურებდეთ, უნდა მივყვეთ მას მთელი ჩვენის არსებით, წრფელის გულით და

სულით. ეს მცნება არის მიზანი ჩვენის სიცოცხლისა, ცხოვრებისა. ეს მცნება გვაერთებს ჩვენ ყოველ კაცს გლეხსაც, მეფესაც და დიდებულსაც, ვინაიდან ყველანი ერთის ზეციერი მამის შვილნი ვართ, ერთ ნაირ ღვთიურ ნიჭით, უკვდავი სულით და მოსიყვარულე გულით დაბადებულნი.

მაშ სიყვარულით აღვასრულოთ სიცოცხლის მიზანი: „ყველა ერთისთვის და ერთი ყველასთვის“ მაშინ დამყარდება ამა ქვეყნად სამოთხე—ნამდვილი ბედნიერება, ძმობა-ერთობა, წრფელი სიყვარული და კაცთა შორის კეთილ-დღეობა, სრული სათნოება...

აი აქ ვპოე მე ჩემი გულის სამოთხე და ბედნიერება—ყველა ჩემთვის ზრუნავს და მეკი ყველასთვის...

ილ. ალხაზიშვილი.

აკაკის ხსოვნას

(გარდაცვალებიდან მეორმოცე დღეს)

ღღეს შესრულდა ორმოცი დღე, რაც სამშობლო ქვეყანა გლოვობს და დასტორის თავის ერთგულსა და დიდებულ შვილს! ორმოცი დღეა, რაც შესწყდა საყვარელი მგონის ჩანგის მქუხარე ხმა! დღეს ის აღარ დასტორიანებს თავს თავის ერს, არამედ საუკუნოდ განისვენებს საქართველოს დედა ქალაქში, მის საყვარელ მთაწმინდაში, სადაც „გაზაფხულის“ მოტრფიალეს ცის ნამი ცრემლად ეფრქვევა, ნიაფი დილა-საღამოს სევდიანი ხმით ნანას დამღერის და ახალგაზდა ბულ

ბულები საგაზაფხულო სხვა და სხვა ჰანგებს დასტვენენ და ხან კი მწარედ დაკუნესენ იმის ყვავილებით მორთულსა და ამწვანებულ საფლავს!...

აკაკის არაოდეს არ დავივიწყებთ! ორმოცდა თექვსმეტი წლის განმავლობაში ის მოუწყენლად უმღერდა თავის სამშობლოს, შენატროდა თავისი ერის გათვითცნობიერება-გამოფხიზლებას, რასაც იგი უწოდებდა ყოველთვის თავის სიმღერებში „გაზაფხულის მოახლოებას“.

აქვე მომყავს ამ ათი წლის წინად ნეტარ ხსენებული აკაკის მიერ დაწერილ „საგაზაფხულო სიმღერა“:

„ვეკლას გვესმის უდივიდის ხმა,
 შეფთქრიადღნენ ჩიტუნები
 და გაისმის ყოვლისა მხრით
 გაზაფხულის ტკბილი ხმები.

—

გავიდვიძეთ!.. ადარ გვიძინავს,
 გავახილეთ ვეკლამ თვალი
 და ჭიკჭიკით გვეკვებება
 მახარობლად დღეს შერცხალი.

—

მადლა მთიდან ხმა გაისმის
 გუელს სვლება და ატკობს ყურსა!
 შაში არის... შავი შაში,
 რომ გაჭკივის სალამურსა!

—

დაბლა ბარში ათას ჭანგზე
 ადგზნებული ბუბული სტკენს,
 დიხს უდიხსის გაურჩევლად
 ვეკლას ატკობს, სიაშეს ჭიფენს.

—

ეს ხომ ვეკლა ნიშანია,
 რომ მოსულა გაზაფხული?
 ზირუტეუებიც კი ფხიზლობენ
 ზამთრისაგან დაჩაგრული,

—

მაშ გაზაფხულს ჩვენც ველოდეთ,
 წმინდათ მივსცეთ ხელი ხელსა

და გაგვაფეთ ხსალი გზა,
 აუქციოთ მხარი ქველსა!

—

გვასხვადეს, რომ ზატიოსანს
 იფელს მითხრავს სამართალი
 და ტანს გასწმენდს ჭუჭყიანსა
 მსოფოდ მარტო წმინდა წყალი!

—

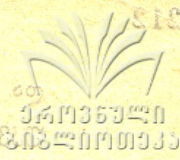
არც სისხლით და არც ცრემლებით
 არ იქნება ტანის ბანა!
 შრამაშია მსოფოდ შვეება
 და ცხფრების გამცანა!“

აი, როგორი დიდებული და მარილიანი სიტყვებით ამხნევებდა ის და ანუგეშებდა ყოველთვის თავის ერს! დაბოლოს, როდესაც დაინახა გამოფხიზლებული ხალხი და დადგა მისი სანატრელი დრო, უწოდა „გაზაფხული“, მოეფინა იმის გულს ნათელი, ნუგეში და სვიმონ მოხუცივით სთქვა: „აწ განმიტევე მონა შენი მეუფეო!“

განისვენა მან, ჩვენ კი გვიანდერძა „ძმობა, ერთობა და სიყვარული“, ამისთვის გემართებს ყველას, ვინც პატივს ვცემდით საყვარელ მგოსანს, მჭიდრო კავშირი, ძმური სიყვარული და თანხმობა დაგამყაროთ ერთმანეთ შორის და ისე ვემსახუროთ ყოველგვარ საზოგადო საერო საქმეს.

ლადო ბზვანელი.

საქართველოს მზეს!..

(ღიად მგოსან აკაკის გარდაცვალების გამო)

მზე ჩაესვენა ნარნარ სინაზით,
 მზე დაიჩრდილა სამშობლოს სუსხით,
 ფიქრი ობოლი სამარადისოთ
 დააკვდა რწმენას უმანკო ოხვრით.
 მთა მწუხრის ძაძით გადაიფინა,
 ველი აკვნესდა და აქვითინდა,
 კავკასიონის მწვერვალთა გუნდი,
 ცისკრის ვარსკვლავზე გლოვით დადინდა!—

* * *

მშობელ ერის საკურთხეველს მოსწყდა სხივი ნარნარ-შევებით,
 გრძნეულ ზღვაში ალივლივდა მარგალიტის თრთოლვა-ლხენით,
 შავ ღუმელში ჩაიქსოვა ივერიის ამოკვნესა,
 ყოფნის აზრის შეუმცნები სევდის გრდემლზე გამოჰკვესა!..

საუკუნემ გამოსჰყდა შავი ცრემლი ცხოვრებისა,
 ცის ეტრატზე გააცვივა ვარსკვლავთ ხომლი ფიქრებისა,
 ცელქმა სიომ მსხუსხავ სივრცის მცნების ლოდზე გადირბინა,
 და ტრფობის გედს იმედოვანს მწუხრის ნანა მოასმინა.

საქართველოს ველ-მიდამო შავ ბურუსით მოიბურა,
 სასაფლაოს უხმო კვნესამ დღის პორფირი მოახურა,
 მრთოლავ მკერდმა ვერ გაათბო დანამული შვილის გული,
 თან წაიღო სიტყვა ბრძოლის, თან წაიღო სიხარული.

ციურ გლოვით შეფოთლილა ჩემი ქვეყნის ტურფა მთები,
 ცრემლთა წვიმით გადიბანა ივერიის მწვერვალები,
 მწუხარ ღიმით გადმომდგარან მხიბლავ მამათ აკლდამები,
 მწვანე ხავსით შეფოთლილა სასაფლაოს უხმო ქვები.

ჩაჰქრა ბედი ივერიის, დაიბურა ეს შვების ცა,
 ტბილი მამა, წინამძღოლი შავ სიკვდილმა გამოსტაცა,
 კვნესის ერი დატანჯული, უორკეცებს სევდას მწარეს,
 სტირის ვიშით და კვლავ გლოვობს საქართველოს მზეს ელვარეს.

და აკვნესდა სიზმრის ვარდი, თეთრი ღამე, თეთრი სხივი,
 უკვდავებად გარდაქმნილი, ცის ეტრატზე განაცივი,
 ...და დაღუმდა მგოსნის ჩანგი, მოიმედე სიმთა ჟღერა,
 საქართველოს განთიადზე გამოისმა სევდის მღერა.

* * *

უკანასკნელი სალამი ტკბილი
 მიიღე გრძნობით მამა მთავარო,
 აქ ჩრდილოეთში წმინდა აჩრდილზე
 მინდა ვილოცო, ცრემლი დავღვარო. —
 მახსოვს სინაზე მაგ შენი ჩანგის,
 შენი სიტყვები ღრმად გულში ჩამწვდა,
 და, საქართველოს მზე, ეღვარევე,
 სამუდამეთათ რწმენით ვალვივდა.

ს. ტაიფუნი.

ლო დ ი ნ ი

რომანსი

(ძველი რეჟუიდან)

მოელოდები გულმოკლული, თვალცრემლიანი,
 მწარედა ოხრავე... გძულს უაზრო სიცოცხლის დენა;
 სიცხით გეწვება ბრძოლის მკერდი... ლერწამი ტანი,
 ელი—არ მოდის... აღარ ძალგდის მეტი მოთმენა...

* * *

ოთახში ბნელა. კრაქს არ ანთებ... გეღევა ძალი,
 რბილ სარეცელზედ ესვენები სასომიხდილი;
 იმისას ჰფიქრობ, ჰფიქრობ მონა თავისუფალი,
 სულს გიდგავს მხოლოდ მაზედ წმიდა ოცნება ტკბილი...

*

* * *

წამოსდევ. მიხველ ფანჯარასთან... ვერ მიიძინე,
 მინებს გარედგან ებურებათ წყვდიადის ბინდი;
 თვალებსა ლულავ... თრთი... კანკალებ... ამოიგმინე,
 დაემხე იქვე მაგიდაზე და... აქვითინდი...

კიკნა ფშაველი.

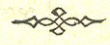

შორის ძახილი

მნათობთა მეფის სამყარო
აღმოსავლეთი გვიამბობს,
ცის დარაჯთ შორის არწივი
ჰაერს ამაყად მოაპობს;
მალლით დაჰყურებს მიდამოს,
მინდორ-ველს განატიალებს,
იქ სისხლით მკერდ-შეფერილი
მდინარე ლომებრ ღრიალებს!..
გლოვის ხმა, მალლით აჭრილი
შორ სივრცეს ისრად გაჰკვრია,
ნეტა ვინ იცის ვაჟაკი
ველად რაოდენ აწყვია,
ვის შეუმოკლეს სიცოცხლე,
ან ვის სიკვდილი ატყვია,

გლოვამ მოიციო რაოდენ—
ვის ჩაეკონა მტრის ტყვია!..
ფრინველთ სამყარო ზანზარებს—
მეფისთვის სუფრა მზადდება,
არწივი ჰაერს მოაპობს,
ქვეყანას ცეცხლად ედება!..
იქ ველი დაობლებული
ვაჟაკთა სისხლით იცლება,
ფილა დამზადებული
არწივისათვის იგსება!..
გლოვის ხმა მალლით აჭრილი
შორ სივრცეს ისრად გაჰკვრია,
ნეტა, ვინ იცის ვაჟაკი
ველად რაოდენ აწყვია!

გელა.

დაკარგულ პარსკვლავს

ღრუბლიან ცაზედ, ღამის წყვილიადში
შეჰკრთა ვარსკვლავი უცხო ციალით;
ბნელ უდაბნოში მაშვრალი სული
მყისვე აღვეგზნე მისდა ტრფიალით!..
ბოროტმა სულმა მნათობს შავი ფრთა
კვლავ წააფარა ნელის შრიალით;
დაბნელდა ზეცა, დაოსდა გული;
დაუშრეტელი ტანჯვის ფიალით!..
და გარიყული ტლუ ცხოვრებიდგან
აღტყინებული გულისა ძგერით,
ამაოდ ვუხმობ დაკარგულ ვარსკვლავს
ციურ ჰანგებზე მოთქმა-სიმღერით!
ამაო ზრახვას გრძნობა-გონება
ოცნების მხარეს რად მიჰყვებოდა?..
რა ვიცოდი ტკბილი ჩვენება
მწარ სინამდვილედ შემეცვლებოდა!..
ილ. გოგია.

ზღვის სუნთქვა

მშვენიერს ლურჯსა მოწმენდილს ცაზე
 არსად ღრუბელი აღარა სჩანდა;
 ნაზად მღელვარე პირ-წმინდა ზღვაზე
 ანკარა წყალში მზე სხივებს ბანდა.
 სიოც კი შესდგა, თითქოს უნდოდა
 ენახა წყნარი მას სუნთქვა ზღვისა
 და დამტკბარიყო, თუ როგორ კრთოდა
 ზღვის წმინდა წყალში სხივები მზისა.
 დამშვიდებული ზღვა აღარ ჰქუხდა,
 უძირო გული წყნარად სუნთქავდა;
 ზღვა ტალღთ გოდებით აღარა სწუხდა,
 ზღვის პირისახე ლაქვარდ ცას გავდა.
 მზე დაეხარა. უკანასკნელად
 გაცურდნენ ზღვაზე სხივები მზისა, —
 ზღვა მოეპარა მზეს საკოცნელად,
 გულში ჩაიკრა მნათობი დღისა.
 ზღვა შეთამაშდა, შეკრთდა, შეტოკდა,
 ზღვამ შეარხია უძირო გული, —
 ზღვის ცელქი ტალღა გაცოცხლდა, მოკვ-
 ისევ შეიქნა გაცოცხლებული.

ზღვამ შეარხია სიღრმით თვის გული,
 ზღვამ გაიცინა, ზღვამ გაიხარა, —
 ზღვის სიხარულსა ტალღებმა ბანი
 შემოსძახეს და გაჩუმდნენ ჩქარა.
 ჰაერი შესდგა... ზღვა აღარ იძვრის...
 მთა გაიყინა... დადუმდა ბარი...
 ცა მოიღრუბლა, ცა ცრემლებსა ღვრის,
 ცის ცრემლთ ღვრას მოჰყვა ძლიერი ქარი.
 ზღვის გულს რა ჩასწვდა ფიქრები შავი,
 ზღვამ ერთი მწარედ ამოიკვნესა
 და თავისუფლად მცურავი ნავი
 ზედ მიამსხვრია მრისხანედ კლდესა.
 მთლად შეიცვალა ზღვამ წმინდა პირი,
 ზღვა აირია, ზღვა აიშალა...
 ჯოჯოხეთისა ისმის საყვირი
 და ძლიერდება ბნელეთის ძალა.
 ხმა საშინელი: ჭექა-ქუხილი,
 ქარის ზუზუნი, ტალღთა გოდება,
 ციურთა ცრემლთა მწარე დუღილი. —
 ოხ, ჯოჯოხეთი მსხვერპლს ელოდება...
 ფასკუნჯი.

მე

ცას შეეჩივლე: გულის სევდა,
 მიწის სევდით დანაბადი,
 ვინ გამიქროს? ვინ შემიშროს
 თვალთ მომჩქეფი ცრემლთ ნაკადი?
 მიპასუხა: „თუ აღარ გსურს
 იყო ობლად, ვით ბედშავი, —
 მიწის შვილებს ეერთგულე,
 მათი ურვა გაიყავი.
 როცა მოძმე ცრემლში სცურავს,
 მისი სისხლით ირწყვის ველი,

როცა იგი კვნესის, ოხრავს
 მაშინ შვებას ნურც შენ ელი!
 წუთისოფლად შენ ბუნებამ
 გაგაწვსა მხოლოდ მისთვის,
 რომ ჩაგრულებს გვერდში უდგე
 და ცრემლს ღვრიდე ტანჯულ ძმისთვის!“
 და მეც მოვსთქვამ: ჩაგრულ კვნესას
 ბოლო როდის მოეღება,
 რომ ოდესმე მეც ვიხარო,
 რომ მეც ვიგარძნო ნეტარება...

ა. ფანცულაია.

ზამთრის მელოდია

მიწა შეკრთა... თოვლის გულზე,
გაიყინა ღლის ზღაპარი.
ათამაშდა თეთრი ფიქრი,
შეარხია მთა და ბარი!..
ჩამოთოვლა... ფანჯრის მინას,
დაეკანა თეთრი რთვილი
და შეპენტილ მთის მწვერვალზედ,
ათამაშდა სიო გრილი...

ბ.

წკაპ, წკაპ, წკაპ, წკაპ!..
ეცემიან ძირს წვეთები.
თოვლი ღნება... და შავს მანდილს
დაუფარავს სალი მთები...
მოვიწყინე ჩემო კარგო,
მოვიწყინე... მოვიწყინე...—
და ბუნების სარეცელზედ,
მწვავე ფიქრით მივაძინე!..

* * *

შენც ცრემლს აფრქვევ..—ცხარე ცრემ-
ლებს.
—არც ღიმილობ.. და არც მღერი..
მოწყენილა ეს საღამო,
მოწყენილა ცის ჰაერი...

გ.

მე მღუმარე,
ვზივარ ერთი
ეტრატზე ვსწერ საგალობელს.
—შენ მწუხარე—
სევდის ღმერთი—

თავს შევლები!..
გვედრები...

—მოფრენილო,
მუხათ შვილო,
შენი სახე,—
მიკარნახე!..

რომ თავს ვიდვა ქანდაკება,
სანამ ცეცხლი არ ჩაქრება!..

შენ კი, ჰყუჩობ,—
არ საუბრობ... —

მომარიდე ცეცხლის პირი
და ცრემლებით, ესე ჰსტირი...
— * *

მითხარ,
ვინ ხარ?!

ან ტირილსა, ვის მიუძღვნი!..
მე, ზეცას, თუ ხმატკბილ მშობელს?..

დ.

...და ისევ თოვს... არსაით მზე,
რთვილზე ჰკრთება ბროლის მინა...
და თოვლ-ფიფქი,—მინის მკერდზე,
თრთოლვა ბნელით, გაიყინა!..
...და ისევ თოვს ჩემ ფიქრებშიც...
ველარ ვნახე, შენი სახე
ცეცხლიც ჩაჰქრა...—ქანდაკებაც,
მიწად, ველარ გამოგსახე!..

და ასე ვსტირ, მე ქურუმი,
ცრემლები მდის შეუმშრალი.
აღარ ვყივი საღმრთო ხმებით,
გულში ჩაჰქრა—ნაპერწყალი!..

ე.

კვალად ვნაღვლობ... კვლავ მართო ვარ... მენატრება სხივი მზისა...
 არსად სატრფო—მეგობარი..—შთამესახა სევლა ცისა...
 ზეცავ, ზეცავ, შემიწყალე, მომანიჭე ესდენ შვება,—
 რომ ფიქრებით, მაინც კიდევ, აღვადგინო ქანდაკება!..

გ. ლეონიძე.

არ ვაუკრავით... არ ვაუკრავით...

(საღა ლექსი)

კუნძული...

მწინი კუნძული ჩემი ცხოვრების...
 არა ჭმორდება ჯანდ-ნისლთა მთები...
 არა ჭმორდება მიკიოტთ ხმები...
 ბნელა... სულ ბნელა განუჭვრეტელად...

* *

სხვაგან... სხვა კუნძულს კი რა დაჭკაშკაშებს...
 მთა-ბარი ზურმუხტოვანობს...
 ოცნება ჰირ-მზეობს...
 სიცოცხლე ეშხით მთვრალობს...

* *

რამდენჯერ, რამდენჯერ მინუგეშებია ჩემი
 საბრალე გული: ნუ, ნუ ჭკვნიესი, გულიკო!..
 მოიტა გენაცვალე... ცოტაც მოიტა და იქ იმ
 ტურფა კუნძულზე გაიშლებიან იაღქნები...
 იმ კუნძულიდან ცრემლთა ზღვაში ჩამოეშვებ-
 ბა ხომალდი და გაშვებულე ჩვენსკენ კის-
 კასად, შევარდენივით კისკასად გამოჭვრალეებს
 ჩვენსკენ და მოგვიფურცეს მას, ვინც ნადაგ
 გვესიზმრებოდა ზღაპრულ მშვენებით... მო-
 ფრინდება იგი და ჩვენი კუნძულიც აშრავანდ-
 დება... ავფვილდება... ჩვენი კუნძულიც ანარ-
 ხარდება ფერად-ფერადად...

და შენც გასთბები, ჩემო გულიკო,
 შენც ათრთოვლები ტრფივლებითა,
 შენც იწეებ მღერას... ცისკრფანს მღერას...

* *

ასე ვინუგეშებდი მომტირალს გულსა,
 მაგრამ არ სხანდა არსით ხომალდი,
 არვინ ჭფიქრობდა ჩვენს მწირს კუნძულზე,
 არვის ვახსოვდით...

* *

დღესაც ისეა...
 დღესაც ისევ ვართ დავიწეებულნი...
 მაგრამ იმედით აღარ გავტყვერთ მომავალის ცას..
 ტკბილ-სასიკებით აღარ ვვლით ნუგეშინის
 აღსრულდა!.. მტემს...
 ჩაკვდა... ჩაკვნილა სურვილთა გზებს...
 გაგვიბედითდა სარწმუნობა...
 შეურიგდით ბედს... შეურიგდით ბედს...
 აღარ ვგმობთ კუნძულს ტიღე უფთისას,
 დაე იმავალზე მუნ ჭკტებმა... მიკიოტებმა...
 დაე ჩამოწვენ უფრო მძიმედ ჯანდ-ნისლთა მთე-
 არ ვუფრხებით... არ ვუფრხებით... [ბი...
 დაე ჩამოწვენ უფრო მძიმედ ჯანდ-ნისლთა
 მთები...

დ. თურდოსპირელი.

ვარდი ჰყვარდა...

(საკსავანო-კაიასი)

შენ გვერდით მიჯექი და ტკბილად ჩურჩულებდი... ჩემს გულში მძლავრი ტალღები სიყვარულისა ერთმანეთს ეთამაშებოდნენ და მთელ სხეულს სიტკბოებით ავსებდნენ... ვარდი კი ჰყვარდა და ნიავის ფრთებით გვიგზავნიდა ლამაზ ფოთლებსა...

ბულბული მოფრინდა, მხიარულად დააჯდა ჩვენსკენ გადმოშვერილ ტოტს და მორთო ტკბილი, წარმტაცი, საამური სიმღერა. იმღეროდა ტკბილათ. გარემო სდუმდა. სდუმდა თვით შეუჩერებელი სიო... უნდოდა სავსებით მოესმინა, დამტკბარიყო დამაჯადოებელ მელოდით და შემდეგ... შემდეგ კი ძველებურად ესაუბრნა ყვავილთა ბუჩქებთან...

ჩვენც ვსდუმდით. მაგრად ჩავეკროდით ერთმანეთს და სრულს დავიწყებას მივსცემოდით... რა კარგი იყო...

ღამე ფრთხილად ითვლიმებოდა... ჩემი სული კი ოცნების ტალღებში ერთობოდა და სიყვარულის ჰიმს უთქმელად ღაღადებდა...

მიყვარდი...

შენ ჩურჩულებდი... ჩვენი თვალები კი ერთმანეთს კოცნიდნენ...

ვარდი საოცნებოთ ირხეოდა და ორთავეს გიჟურათ გვკოცნიდა...

გვიყვარდა ერთმანეთი...

ფრთხილად დაქროდა ნელი სიო...

ჩუმაღ გეტაცებდა გახურებულ კოცნას და ყვავილებთან მიჰქონდა...

ვარდი ჰყვარდა...

ღამის წმინდა ჰაერი სავსე იყო ყვავილთა სურნელებით...

ოცნების ზღვაში ხელი-ხელ გადახვეულინი ვცურავდით და საოცნებო მელოდისა ვაქსოვდით სიყვარულის ლამაზ ტალღებს...

თვალები ელვარებდნენ... მისჩერებოდნენ მაღლა ვარსკვლავთა... სტაცებდნენ ოქროს სხავებს და ერთმანეთს ძღვნიდნენ...

ზევით ცაში კი ანგელოზები გალობდნენ ციურ ლექსებს და უხილავ თითებით ჩუმაღ სიხარულის ჩანგს ეხებოდნენ...

მათი მომხიბლავი ჰიმნი ეშვებოდა ძირს... ერთვოდა ჩვენს სსეულს და ოცნების ფრთებით ღმერთთან მიჰქონდა ორივეს გამალებული სუნთქვა...

ჩვენ ვიწოდით სიყვარულის ალში...

ირველივე მიდამოს ოქროს ფრად მოსდებოდა სიმშვენიერე... ყოველივე სდუმდა და ჩვენ... მხოლოდ ჩვენ გვეღიმებოდა...

მე მიყვარდი...

... დრო იცვალა...

იწყო ქუხილი... ატყდა გრგვინვა...

კვალუცი ბუნება საზარლათ შეიცვალა...

ასისინდა ქარი... ტლანკად ეძგერა ყვავილს... შეუზრალეზლად დაჰგლიჯა ის... ავაზაკურად მოაბნია გატიალებულ მინდორზე...

და მაშინვე ვიგრძენ სიობლე!..

სიყვარულის ტალღები შავ ზვირთებათ იცვალა...

გული უკანასკნელათ ჩაკვდა, ჩაფერფლდა...

ნათელი ფიქრები ღამის სიბნელემ შთანთქა...

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მოციმციმე ვარსკვლავთ შავი ჩადრი
გადაეფარა...

ზანტათ შემოკრა ფრთები წყვდიადის
მეფე ბუმ და კვილით თავს დამტრია-
ლებს...

ის მიღრღნის გულს და მატირებს...
ეს სევდაა...

ვარდმა ერთხელ კიდევ უკანასკნელათ
თავზე დამხმარი ფოთლები დამაყარა და
ერთიანათ გატიტვლდა...

გატიტვლდა ვარდი და გატიტვლდა
გულიც...

გაურკვეველი სიბნელე მოეფინა მილა-
მოს... იგი დამძახის დამარცხებას...

გული ქვითინებს...

მე მარტო ვარ...

შენ გამშორდი...

ვარდი გახმა...

ლ. ძიძიგური.

მე ვჭკვითინებ...

ლაუჯერე, დაუჯერე, მას უყვარხარ—
მელუკლუკებოდა ნაკადი, როდესაც სატრ-
ფო სიყვარულს მეფიცებოდა.

უყვარხარ, ღმერთმანი უყვარხარ—მარ-
წმუნებდა კუდრაქა ნიავი.

ახ, რა უწმუნო ყოფილხარ—სჯავრობ-
და სუმბული,—ვერა ჰხედავ განა მაგის
თვალებს რა ეშხით შემოგფრინვიან?

მართლაც და მის თვალებიდან გადმო-
ფრქვეული სხივები ისეთის სინაზითა და
აღერსით იყვნენ შეეშულნი, რომ უჯე-
რებდი ფიცს...

ვხარობდი... ვნეტარებდი...

* * *

ნაკადო, ნაკადულო, რა თვალს მარი-
ლებ? შესდექ მცირე ხნით. რა იქმნა ჩემი
სატრფო, რა იქმნა მისი ფიცი. მხოლოდ
ერთი წელიწადი გავიდა რაც იგი ისწორედ
ამ ადგილას მეფიცებოდა... საუკუნო მე-
გობრობას მპირდებოდა და აი ახლა მარ-
ტო ვარ, მარტოდ მარტო...

— არა გრცხვენიან, სუმბულო, რად
შემაცდინე? ნუ თუ ვერა ჰგრძნობდი, რომ
იგი გულში სულ სხვასა ჰფიქრობდა...
რად შემაყვარე... რად დამაჯერე მისი
ფიცი... რად? ერთი წელი გავიდა მხო-
ლოდ მას აქეთ და უკვე მარტო ვარ.
მარტო ვდგევარ იქ, სადაც იგი ერთგუ-
ლებას მეფიცებოდა და მწარედ ვსტირი.

— ნიაფო, ნიაფო, ტუშის ხმები საიდან
მოგიტაცნია... საით მიაქროლებ?

— ბალიდან... ქორწილიდან... ცისკენ
მიმაქვს ტრფობის ვარსკვლავებლად ასა-
ციმციმებლად...

— ბედნიერები... ნეტავი მათ!..

მარქვი, გეთაყვა, ვინ არს დედლოფალი,
ბედნიერების ახსავლის კარი ვისთვის გახ-
სნილა?..

... სდუმს ნიავი.

მე ქორწილიდან მონაქროლ ჭიანჭრის
ჭანგებთან ერთად ვჭკვითინებ...

სატირი კი ჰკუჭდება სიცილითა.

დ. თურდოსპირელი.

მაგდალინელი

მღვთისმეტყველებს უფრო მეტი კონსტიტუციონალიზმის უნდა ჰქონდეთ, ვიდრე აქამდე ჰქონდათ. მათ უნდა შეეძინათ იმის უნარი, რომელიც აქამდე მხოლოდ მათსავე ჰქონდათ.

მღვთისმეტყველებით სავსე ფერი შეუკრთა ღამეს, ვით ქარწინების სარეცელზე გამოღვიძებულ ქალწულს, მზის ნაზი მოწითალო სხივთა მიძვები, მოსხლტნენ გოლგოთის მთიდგან, დილის ცვარი აცილდა ახლად გაშლილ ფოთლებზე...

სიცოცხლის ვნებით დაღლილი მაგდალინელი მიეშურებოდა იესოს საფლავზე. სურდა იქ შორიახლო ჩამომჯდარიყო და თვისი ტკბილი მოგონება გამოეტირა. უსაზღვრო სევდა გამოკრთოდა მწარე ფიქრებით შებოქვილ, განუსაზღვრელ მშვენიერ სახეს. ნათელ თვალთაგან მოსხლტნენ ცრემლთა მოვერცხლილი ზვირთნი, ძალმიღებული დაემხო ძირს და მწარედ აქვითინდა.

— რად აწამეთ რად ნაზარეველი? რისთვის აცვით ჯვარს!

აღმოხვდა ოხვრა გულის სიღრმიდგან. მიბნედილი თვალეები მიაპყრო მალლად აზიდულ გოლგოთის მთას და შემდეგ იესოს საფლავს გადახედა. შიშმა, საკვირველებამ, უძრავად გარდაქმნა და გააფითრა მაგდალინელი. დაჟინებით მიაპყრო სევდიანი თვალეები გამოქვაბულს: აღარც ლოდი, აღარც დარაჯი, გამოქვაბულის ბნელ წყვიდადში ციალებს მზის მკრთალი სხივი.

— სად წაიღეთ გვამი იესოსი?
არსაიღამ ხმა, წყნარი ღუმილი სდარაჯობს სივრცეს.

— ვინ წაიღო ვინ გვამი იესოსი? — შესძახოდა მაგდალინელი ყველას.

— სად არის გვამი ნაზარეველისა? — მთრთოლვარე ხმით შეეკითხა გზად მიმავალ პეტრეს.

— რას ამბობ დედაკაცო?

— დილით აღრე ვიყავ მის საფლავზე, იქ აღარ არის გვამი იესოსი, წამოიძახა მწუხარე ვნებით ძალმიღებულმა და იქვე ჩაიკეცა.

— მართალს ამბობ დედაკაცო?

სევდით გულჩათხრობილ ქალწულის სმენას არ ჩასწვდა პეტრეს მედგარი ხმა. მოციქული განცვიფრებული განშორდა მწუხარებით ღონე მიხდილ ქალწულს...

მძლავრ სევდით გულ-მოკლული მაგდალინელი კვლავ წავიდა მღუმარედ აზიდულ გოლგოთისაკენ და ჩამოჯდა ლოდზე. დანადვლებულ სახეს ირგვლივ ნაზად შემოეხვია, გაშლილი თმა, ცრემლთა ნაკადი მოსხლტა დაწვთაგან, დაწყლულებული სულის ოხვრა გოლგოთისაკენ გაიტაცა ცელქმა ნიავმა. მზის სხივთა ციალმა აცრემლებულ თვალეებს მხედველობა დაუსუსტა, წარსულთა ფიქრი, წარსულ დროთა სურათები აიშალა ქალწულის გონებაში. გოლგოთის ჩრდილი გადმოწვა ფერდობზე, და აჰა სევდით დატყვევებულ ქალწულის წინ წამოიჭრა მხიბლავი სახე იესოსი.

— მარია! მარია!

თითქოს შორიდგან მოესმა გრძნობის დამატყვევებელი ხმები ბუნების იღუმალ ჰანგთა ჟღერისა.

— მარია! მარია!

— მოძღვარ!

შვებით აღმოხდა მაგდალინელს და დაემხო ძირს.

— მოძღვარო! მოძღვარო!

გრძნობით ჩურჩულებდა მისი მთრთოლვარე ტუჩები და კოცნიდა მიწას...

როდესაც გამოერკვა ამ იღუმალ ძა-
ლისაგან, მშვიდი სევდიანი თვალები
აღაპყრო ზეცად...

ისევ წყნარი ღუმილი მეფობდა ირგვ-
ლივ, ისევ მრისხანედ გამოიყურებოდა

გოლოგოთის მთა, ისევ ბნელ წყვედიან
მოცუო გამოქვაბული.

ისევ სიმშვიდე წყნარი სდარაჯობდა
საწუთროებას...

მის. ბოჭორიშვილი.

„ის მხარე“...

(ძღვანთ თ-ს და ბ-ს)

მკ, ის მხარე!..

მე ვიცნობ მას... იქ თოვლიანი მთის
მწვერვალები ზეცისაკენ მიისწრაფვიან,
ბრძოლას უცხადებენ მას,—მათ სურთ
რომ მათზე მაღალი არც თვით ცა იქნეს,
მხოლოდ მათა სურთ ქვეყნად იმეფონ...

იქ განრისხებული ცა წვიმასა და მესხ
აყრის თავზე შეუპოვარ მთებს, მაგრამ,
გულმომბალი ისევ მალე სიცილს იწყებს...
ისევ უღიმის მთებს...

იქ მთის ნიაფი ჩაკონებია მთისავე ნა-
კადს და მასთან ერთად თავის უფლების
სიმღერას გაიძახის...

იქ, შეუპოვარი კლდეები, რომელთაც
მთის ქარიშხალი შიგ გულში სცემს, და-
ღვრემილნი სდგანან და ნიშნათ გულის
წყრომისა ხანდისხან ქვა-ლოდებს გზავ-
ნიან დაბლა, რომ მით შეაჩერონ მთის
მდინარის ტალღათა სრბოლა, ჯავრი
იყარონ მაზე...

იქ, საიდუმლოებით მოცული ასწლო-
ვანი ტყე რაღაცას აბარებს, რაღაცას
ეჩურჩულება იქვე მიმავალ მდინარეს
...მასაც მიაქვს მოკითხვა ტყის შორეულ
მეგობრებთან დამილიდინებს...

და რაებს არ მღერიან იქ მდინარენი!..
რაებს არ ამბობენ!..

მხოლოდ ბევრს არ ესმის ამ მდინარე-

ნაკადების ნაზი სიმღერა... მას ვერ გაი-
გებს უცხო ვინმე... ვერ გაიგებს მათ
გულ-ნადებს. ბევრს არ ესმის, თუ რას
ამბობენ ის საიდუმლოებით მოცული
ნანგრევები... მთების მწვერვალებსა და
მდინარეების ნაპირებზე რომ ამართუ-
ლან...

იქ ქვანიც ღალადებენ, იქ ყოველი შე-
მოხაზულება, ყოველი ჩუქურთმა ლაპარა-
კობს წარსულ დიდებულ დროზე...

მშვენიერია, მშვენიერია ის მხარე!..

მეგრამ... იქ ისმის კვენსა სიცილის
მაგივრად, იქ მონობაა თავისუფლების
წილ, იქ წყვედიანი მეფობს სინათლის მა-
გიერ, იქ ყველაფერი ლამაზია, მაგრამ
ვერვინ სტკება ამ მშვენიერებით...

დაფიქრებულა, მწუხარებას მოუცავს
ის მხარე... ის მშვენიერია ამ მწუხარე-
ბაშიაც კი... მაგრამ რა მშვენიერება—
მის გულის უხილავი ცხარე ცრემლები
სწვავს და ბასრი მახვილით ნელნელა იგ-
მირება... და ვინ შეუშრობს ცრემლებს,
ვინ დაუტკობს მას იმ იარებს?!.

მშვენიერი და ლამაზია ის მხარე...

მაგრამ რა მშვენიერი იქნებოდა, რომ
სისხლით მორწყული ცრემლებით არ ირ-
წყებოდეს?!.

მიწიშვილი.

ცხოვრების ჰირველ საფეხურზე

(ფსიხოდიაგნოზიკური ეტიუდა)
(გაგრძელება)

VI

მრთხელ თამრო თავისთვის მარტოკა აივანზე, იქვე ოთახის კარების წინ, იჯდა, თავის კუკებს ათამაშებდა. გვერდზე მუხლის ახლო, ნახევარ არშინის სიგრძე კობტა აკვანი ედგა თავის სუფთა ჩალასებ, მხარ-მუხლ-ბალიშებით, არტახ-ლახ-მებით და საბნით გაწყობილი. ერთი მარტო პერანგიანი კუკი კი ხელში ეჭირა და მას ეალერსებოდა.

— ნანა ჩემ შვილს, ნანა.— თან კუკს უკან პერანგის კალთას უკეცავდა, აკვანში აწვევდა; ჩააწვინა კიდევ, შიბაქი გაუსწორა, მუხლები გაუკავა, მუხლთ ბალიში დაადო მუხლებზე, არტახი გადაუჭირა და ახლა ხელებს უსწორებდა ჩასაკვრელად, არტახს უჭერდა, თან კი ჰკოცნიდა, არწევდა აკვანს, ნანას ეუბნებოდა. ამ დროს აივნის კიბეზე რაღაც ფეხის ხმა, ბაკა-ბუკი მეოსმა. თამრომ კიბისკენ მიიხედა და დაინახა შუა კიბეში ვირთაგვის საზარელი თავი. ის ძლივ-ძლივობით მოფოფხავდა— მოაბაკუნებდა ქვის კიბეზე. უხარ-მახარ საზარელ მხეცს თავი ვირის ჰქონდა, ტანი კოლოტივით გაბერილი თავისა, ფეხები კი ისევ ვირის ფეხებს მიემგზავსებოდა. მხეცს თავისი დიდრონი დაჭარხლებული, დაბღვეტილი, წირპლით თეთრად ჩამოყაყებული თვლები, პირდაპირ თამროსთვის მიეპყრო, პირდაღებული მისკენ მიიწევდა. შიშის ზარმა მთლად შებოჭა პატარა არსება, უნდა წამოხტეს, შინ შევარდეს, რომ მხეცს

დაეხწიოს, მაგრამ აღარც ფეხები, აღარც წელი აღარ ემორჩილება. უნდა დაიყვიროს, დედას შეატყობინოს საზარელი წამის მოახლოვება, რომ მალე მიეშველოს, იხსნას ვირთაგვის პირიდან, მაგრამ ენა დაუდუმდა, ხმა ჩაუწყდა. ვირთაგვაკი უფრო და უფრო უახლოვდება, სამი-ოთხი ნაბიჯი და დარჩენია გადასადგმელი, ამ ოთხ ნაბიჯსაც გადასდგამს მხეცი და გადაჰყლაპავს კიდევ პატარა გოგონას.

— არა, კიდევ უნდა შევეცადო, როგორმე გავექცე მხეცს, თავს უშველო.— უცბად მოიფიქრა თამრომ და თან უკანასკნელი თავისი ძალ-ღონე მოიკრიფა, ფეხზე წამოხტა, მოტრიალდა, ერთი შემზარავის ხმით დაიწვილა და უცბად ოთახის კარებში შეიჭრა, მაგრამ ოთახის კარებში კი არა თავის საწოლიდან ძირს იატაკზე ტყაპანი გასცვივდა. ახლა ის ცხადათ წიოდა და ჰკიოდა, იატაკზე ფორთხალობდა, ფოფხავდა, წამოდგომას აპირობდა, კიდევ გაქცევა უნდოდა, მაგრამ ხელ-ფეხი მართლა აღარ ემორჩილებოდა. დედას, მამას ორივეს ძლივ ლულულით ეძახდა; შველას სთხოვდა, თითონაცა სცდილობდა თავის ხსნასა და სანამ დედ-მამა მიეშველებოდა თავის საწოლის ქვეშ დასამალავად მიფოფხავდა.

თამროს წივილ-კივილით და ბლარტუნით დაფეთიანებული დედ-მამა ლოგინიდან გიჟებივით წამოცვივდნენ. ძირს იატაკზე მფორთხავ, თმა გაშლილ-გაწეწილ შვილს დასტაცა მამამ ხელი, აიტაცა, მკერდში ჩაიკრა და თან ამშვიდებდა შე-

შინებულ ბაღსა. თავზარდაცემული გაფითრებული დედა დასტრიალებდა შვილსა და ქმარსა, უნდოდა თამრო გამოერთმია მამისთვის, მკერდში ჩაეკრა-ჩაეკონა, მაგრამ თამრო მამას უფრო მაგრა ეკროდა, მამის იმედი უფრო ჰქონდა, ის უფრო უშველიდა, უფრო დაიხსნიდა საზარელ მხეცის პირიდან.

ბევრი ვაი-ვაგლახის შემდეგ მშობლებმა თამრო ძლივს დაამშვიდეს და ბოლოს კარგა ხნის შემდეგ ბევრი აღერსით და ნუგეშით მოღლილ-მოქანცული დაძინეს თავიანთ ლოგინში, მეორე დღეს თუმცა თამრომ გვიან გამოიღვიძა, ლოგინიდან აღვა, მაგრამ ის თამრო აღარ ამდგარა, რა თამროც წინად იყო. მას თავის შემზარავი ფიქრები მაინც თავს არ ანებებდნენ, ვეღარ გაუძლო შეუბრალებელ მტრის მოლოდინს. ვარდის კოკორივით გაფურჩქნული, ბუნების ულამაზესი ქმნილება, პატარა თამრო ჩამოჰქნა, როგორც უმზეოთ ნორჩი ყვავილი, ჩამოდნა ისე, როგორც სიცხისაგან წმინდა სანთელი. ლოგინად ჩავარდა თამრო, მძიმე ავადმყოფი შეიქნა, მაგრამ მიმოქნარებულ ბაღს ვინ რას უშველიდა, როდესაც მის გულში გენია, გაუქრობელი ცეცხლი გიზგიზებდა. იმ ცეცხლის ჩაქრობა-ჩანელება კი არავის შეეძლო. თამრო უკან უკან მიდიოდა, საქმე გაჭირდა. ნაცნობ-ნათესავები და მეზობლები რომლებიც ხშირად დაიარებოდნენ თამროს სანახავად, ზოგი მათგანი, უფრო გამოცდილი ექიმის მოწვევას ურჩევდნენ, ზოგნი კი ბერიკანთ სოფოს მოწვევას, როგორც გამოცდილს, შეშინებულ და თვალ ნაკრავ ლოცვების კარგ მცოდნეს. დარწმუნებულნი იყვნენ და ნესტორსაც და ტასოსაც არწმუნებდნენ, რომ სოფოს ლოცვები უეჭველად განკურნავს თამროს.

გაბოროტებულმა მშობლებმა ორივე რჩევა მიიღეს: მეორე უფრო გამოცდილი ექიმიც მოიწვიეს და სოფიოც. ნესტორს მეორე ექიმის იმედი უფრო ჰქონდა და თუ უკანასკნელ გაჭირვებამდის ვერ მოიწვია, მიზეზი ის იყო, რომ მის ბუზლუნს და უადამიანობას ერიდებოდა. ტასოს კი სოფოს ლოცვების იმედი უფრო ჰქონდა, მანამ ექიმის წამლებისა, მით უმეტეს, რომ თამრო ერთი ექიმის წამლების სმით მობეზრდა, შველით კი ვერაფერი უშველეს. ნესტორმა ქუდი დაიხურა და ტასოს უთხრა:

— მაროს სოფოსთან გავგზავნი, მე კი ექიმ უხეშაშვილთან ჩავალ და თუ სახლშია, ვეკლები, ეხლავ წამოვიყვანო და წამლებიც მალე ავართო. სთქვა და თან მეორე ოთახში მაროსთან გავიდა.

— აბა მარო, შენ დაბერებას, ერთი ბერიკანთ სოფოსთა გადადი და საცა იყოს და არ იყოს, იპოვნე და თან წამოიყვანე, მე კი ექიმთან წავალ.—

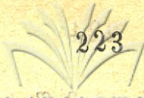
— სოფიო რაღათ გნებავთ, ბატონო, თუ ექიმს მოიყვანთ.— შეეკითხა მარო ნესტორს.

— არ ვიცი, თამროს ავადმყოფობას შეშინებას და თან თვალთნაკრაობასაც აბრალებენ და იქნება მართლა ისე იყოს, აბა წადი, ჩქარა მოიყვანე, როგორც ამბობენ კარგი ლოცვები სცოდნია.—

— ნეტა მართლა აგრე იყოს, სოფოს მოყვანით ეშველოს რამე თამროს და თუნდა ჯანდაბას წავალ,— ჩაიბუტბუტა თავისთვის მარომ და თან აჩქარებით გაუღდა გზას.

VII

კარგა ბინდ-ბუნდი იყო, რომ მარო მოხუცებულ სოფიოს ერთ განაპირა ქუჩაზე თამროსკენ მათუსტუსებდა. სოფიო

დარწმუნებული იყო, რომ ის შეშინებული თან ან თვალნაკრავთან მიდიოდა, რადგანაც მას სხვა არაფერი საქმე შეეძლო, თუ არ შეშინებულის ან თვალნაკრავის ლოცვა და ამიტომ პირდაპირ შეეკითხა მაროს:

— ქალო, ვინა გყავთ შეშინებული? —
— პატარა თამარი სოფიოჯან. — მიუგო მარომ.

— ჰოო, ის კაწაწა გოგონაა! არა ქალო ის როგორც მეტის მეტი ლამაზი თვალწარმტაცი გოგონა, უეჭველად თვალნაკრავი იქნება და არა შეშინებული! —

— არ ვიცი, გენაცვილე სოფიო, თვალნაკრავია თუ შეშინებული, ბალლი კი აღარ არი და, მიუგო მარომ და თან დაუმატა: წუხელ საშინელი წივილ-კივილით თავის საწოლიდან ძირს გადმოვარდნილიყო და ტირილით დაოსებული თავის საწოლის ქვეშიდან გამოეყვანათ დედმამას.

— თვალ-ნაკრავის გარდა, როგორცა სჩანს, შეშინებულიცა ყოფილა. — დაუმატა სოფიომ მაროს ნალაპარაკებს. ამ ლაპარაკში სოფიო და მარო შევიდნენ კიდევ ნესტორის სახლის ეზოში. დაღლილი — მუხლებ მოჭრილი სოფიო ძლივს დადიოდა აივნის კიბეზე. ნათესავი და მეზობელი ქალები თამროს გარს ესხდნენ, ართობდნენ, როდესაც ტასოს ერთადერთი იმედი სოფო, შევიდა თამროსთან. ტასო კრძალვით მიეგება სოფიოს და თან გულწრფელად ეხვეწებოდა:

— აბა ჩემო ძვირფასო, სოფიო, შენზეა დამოკიდებული ჩემი სიცმის, ჩემი ერთი შვილის ხსნა, შენ იცი და შენმა აღამიანობამ, როგორც ერთგულად მოჰკიდებ ხელსა, ერთად-ერთი ჩემი იმედი შენ-ლა ხარ, შენ უნდა მიხსნა ჩემი თამარი განსაცდელისაგან. —

— ნუ გეშინინ, ქალო, მერწმუნე, რომ ღვთისა და ჩემი ლოცვების წყალობით შენი თამარი კვირა ან კვირანახვების შემდეგ ისეთივე იქნება, როგორც წინათა გყვანდათ. — არწმუნებდა სოფიო ტასოს.

თავ შეფუფნული სოფიო მაშინვე თამრიკოს მიუჯდა, ჯერ კარგა დააქვერდა მის გამხდარ, გადაფითრებულ პირისახეს და შემდეგ საყვედურის კილოთი, ტუჩზე ხელ მიდებით მიუბრუნდა ტასოს და უთხრა:

— უი, ქა, ბალლი ამოდენა ხანი ერთის მხრით შიშს, მეორეს მხრით თვალს დაუდვია, დაუმონავებია და ეხლა მატყობინებთ? ქრისტე კი არა ვარ ყველა ვიხსნა განსაცდელისგან, სად იყავით აქამდინ, ამდენ-ხანს რად გიტანჯნიათ ემარგალიტი ბალლი, — და თან ლაპარაკში, სოფიომ თამროს მაგიდას მიავლ-მოავლო თვალი, ახალ რეცეპტიან შუშებს დააცქერდა, მიხვდა, რომ თამრო დღეს ექიმსაც უნახავს და ახლად მოტანილი წამლები დაუღვევინებიათ კიდევ — თამროსთვის. სოფიო აიმრიზა, თამროს მშობლების ეს საქციელი არ ექაშნიკა. სოფიო დარწმუნებული იყო, რომ მის ლოცვების შემდეგ, თამროს მორჩენას ექიმის წამლებს მიაწერდნენ და არა სოფიოს ლოცვების სიწმინდეს და ძალას, ამიტომ სოფიო მკვახედ შეეკითხა ტასოს:

— ქალო ტასო, თუ თვალ-ნაკრავისთვის და შეშინებულისთვის ექიმის წამლების ძალა გწამთ, მე რაღად მომაჩერჩეტებდით აქა, მე რაღა საქირო ვარ, — და თან წამოიწია ასადგომად, შინ წასასვლელად, მაგრამ ტასომ სოფიოს მალე დაუჭირა ხელი, დასვა და თან არწმუნებდა და ეხვეწებოდა:

— სოფიო, შენ გენაცვალოს ტასო,

ნუ გამიწყრები, მე სრულებით არა მაქვს ამ წამლების იმედი, მეც და აი ამათაც, — უთითებდა იქვე მჯდომ თავის ნათესავებზე და მეზობლებზე, ერთობ გადავწყვიტეთ, რომ ამ ჩემს ერთად-ერთ შვილს თუ მოარჩენს შენი ლოცვა, თორემ სხვა ვერაფერი. თუ ექიმიც მოვიყვანეთ, ეს იმ ურჩიასავით მოგვივიდა, რომელიც წყალში იღრჩობოდა და თავის გადასარჩენად ხავსს ეჭიდებოდა. დამშვიდდი, ჩემო სოფიო, დამშვიდდი, ამ ჩემ გოგონას შეულოცე და ესეც დაამშვიდე შენი ლოცვის მაღლით. —

თამრო გაცეცებით და რალაც იმედით აბრიალებდა ჩაცვივნილ დიდრონ შავ თვალებს და ხან სოფიოს შესტკეპროდა ხოლმე, ხან დედასა. სოფიოც დამშვიდდა, თამროს მიუბრუნდა და უთხრა:

— ჩემო კარგო, ბევრი შეშინებული თვალნაკრავი, შენზე უარესი ავადმყოფი მომირჩენია, შენც ნუ გეშინის, მალე წამოგახტუნებ, წამოგადებ ამ შენ საწოლიდან. მაშ, აბა, ტასო, მიუბრუნდა სოფიო ახლა დედასა, შენ ერთი შავტარა დანა, ნახშირი, წყლით ჯამი, წმინდა სანთელი და ხილაბანდი მომიტანე, მე მალე დაგარწმუნებთ, რომ ეს ჩემი გოგონა შეშინებით და თვალ-ნაკრაობით არის ავად და არა ფილტვების ანთებით, ან სხვა რამ სენით. — დააბოლოვა სოფიომ მაინცა და მაინც გადაკვრით, გესლიანი სიტყვით. ტასომ ყველაფერი დავალება სწრაფად შეუსრულა სოფიოს, რომელიც თამროს უფრო ახლო თავთან მიუჯდა, გასწორდა, სანთელი აანთო და ჯამის პირზე მიაკრა, თავშალი გაისწორა, მისი წვერები უკან კეფაზე გადაიყარა,

ქვეშით მოსახვევის წვერები კი ტუჩებზე შემოიხვია და შემდეგ აქეთ-იქით ყებთან ჩაიმაგრა, უფრო იმიტომ, რომ ჩურჩულიდან და ტუჩების მოძრაობიდან არავის არაფერი რამ არ გამოერკვია ლოცვებიდან, არ დაესწავლა და შემდეგ სამუდამოთ უსახსროდ, ულუკმაპუროდ არ დაესვათ. დანა აიღო ხელში, დანის ტარი მარჯვენა ხელისგულ-ქვეშ მოიქცია, დანის პირი კი ზედ ნახშირ დადებულთ, შუა სალოკ თითებ ქვეშ, და შემდეგ დანის პირს ქვეშიდან ცერი მოაყრდო, ისე, რომ დანა და ნახშირი სამ თით შუა მოიყოლია. სამი თითი კი ერთად ნიშნავდა სამება ერთ არსებასა, რომლის ძალითაც არჩენდა, ჰკურნავდა თამრიკოსა. სოფიომ ორ ალთავს, სიგრძით ნიდაყვიდან ხელის თითების წვერებამდის, გამონასკული ხილაბანდი საბან ზევით თამროს გულზე დააგდო. ჯამსა და თამროს სამ-სამჯერ პირჯვარი გადასწერა და ზედ ბუტბუტით ჯერ თვალნაკრავისა და შემდეგ შეშინებულის ლოცვა მოაყოლა. შიგა და შიგ თითქოს ხილაბანდსაც ულოცამდა და თანა ჰზომამდა, რომელ ზომსაც ცოტ-ცოტაობით აკლდებოდა. ხილაბანდის პირველ ზომის დაკლება ჰნიშნავდა თამროში შიშის და თვალნაკრაობის დაკლებას. ლოცვა რომ გაათავა, სოფიომ ტასოს სრული იმედი მისცა, რომ კვირა ან კვირანახვერის შემდეგ სრულებით განკურნავს თამროსა, შემდეგ სოფიო გამოემშვიდობა ყველას, სახლში წასასვლელად მოემზადა.

კ. ხევისუბნელი.

(დასასრული იქნება)

თავ. გრიგოლ ორბელიანი და მისი ზოგისია *)

(გაგრძელება)**)

შისაც თბილისში უცხოვრია 1885 წელს, უსათუოდ ორბელიანთა უბანი ეცდინება. სწორედ ამ უბანში იყო ზოგისიის მამის ზურაბის სახლი და მის გარემო ისევე ისე დარჩა ზოგისიის ცხოვრებაში, როგორც იმის მამის დროს იყო. ადამის დროული არქიტექტურა, ფართე ეზო, შეუქმნელი უმნო გალავანი და ალაფათის კარები გალავნის ერთ უურეში, წვიმისა და მზისაგან განურებული ფიცრის საფინობის სახლის გვერდით სასახლის ეკლესია. ზოგისი ან უნდოდა ამ სახლის და გარემოს განახლება, ვინაიდან მთავრებდა ძვინთასს მშობლებს, რომელნიც მამი ცხოვრებდნენ და გარდაიცვალნენ...

ამ ისტორიულს სახლში დაიბადა ჩვენი მკვლასნი გრიგოლ ორბელიანი და აქვე მის კედელთ შორის სამუდამოდ გამოეთხოვა წუთისყოფელს დრმა მონუცებულსაში.

გრიგოლ ორბელიანის მამას ერქვა ზურაბი (კიდევ დიმიტრი). ის მსახურობდა მეფე ერეკლეს დროს, რომელთანაც დაახლოებული იყო... მას მითხოვა მეფემ თავისი შვილის შვილი, ელენეს ასული ხორეშანი, დედა ჩვენი ზოგისიისა. რუსთა ბატონობის დამუარების შემდეგ შევიდა სამხედრო სამსახურში... შემდეგ დაინიშნა ტფილისის ბაჟის ზედამხედველად და უზენაესი სასამართლოს ზასედატლადი... ირაკლი მეფის ასული ელენე, ზოგისიის ბებია, ჯერ გათხოვილი იყო იმერ-

თა მეფის სოლომონ ზირველის შვილს არჩილზე, რომლის სიკვდილის შემდეგ მითხოვდა ზაქარია ანდრონიკაშვილს, ქიზიუის მკურავს. ელენეს ამისგან ჭეოდია 1784 წელს ქალი ხორეშანი და თვით გარდაიცვალა. ხორეშანი იყო კეთილი, დვთის მამში და ჭკვიანა დედა-კაცი... ზოგისი იგი მეტის შეტად უყვარდა არა ჩვეულებრივის სიყვარულით. გრიგოლის გარდა ხორეშანს ჭყავდა შვილები ილია, ზაქარია და ეფემია. ილია და ზაქარია კავკასიის სამხედრო ისტორიაში ცნობილნი არიან, როგორც უშიშარი და თავგანწირული მებრძობნი. ეფემია კი შეიქმნა დედათ ჩვენი უკვდავის მკვლასის ნიკოლოზ ბარათაშვილისა...

გრიგოლ ორბელიანი დაიბადა 1800 წელს, სწორედ იმ დროს, როდესაც ძველს ფეოდალურს საქართველოს თავისუფლებას ბოლო ედებოდა, და ახალი საქართველოს ვარსკვლავი ჯერ ბურუსით იყო მოცული. იმ დროს, როდესაც მკვლასი საქართველოს ზოლიტიკური თავისუფლება, ასე ახსიათებს მეისტორიე ზღაპრან იოსელიანი „სიმრავლემან ძეთა და ასულთა მეფისთა დაბადეს შური და მტრობა ურთიერთისადმი. დაჭუკეს ოჯახები და დაბადეს ურნობა და მედიდურობა სახლის წევრთა შორის, სადაც იყოფოდა მეფის ასული რძალად და ანუ რომლისაგანაც წარიყვანდნენ მეფის ძენი ქალთა სასძლოდ თვისად. თავადნი ესენი, დამოკიდებულნი მოყვარობითა მეფეთა თანა, არდა ემორჩილებოდნენ მეფის მოხელეთა... დასუსტდა აზრი და მნიშვნელობა ზირმშობებისა; ეცილებოდნენ მეშვიდრო-

*) ვსარგებლობ სხვათა შორის ბ. იონა მეუნარკიას საუცხოვოდ შედგენილი წერილებით: „ცხოვრ. და დეწ. გრ. ორბ...“

***) იხ. „განათლება“ № 6—1914 წ.

ბასა, არა ჰატივის ცემდენ შირველობასა და თვითოეული წევრი სამეფოსის სახლის ქტონებდა თავსა თვისსა მეფობისათვის განმზადებულად. სჯული არდა სჯულობდა სამეფოში, სადაცა უფლებდენ მეფის ძენი და კარისკაცნი მათნი“... ამ გარემოებამ დაჩქარა საქართველოს შეერთება რუსეთთან.

ზოეტის მამა დიდი შეძლების ჰატრანი იყო. ოჯახში ჰყავდა მრავალი მოსამსახურე, გამდელი, მოურავი და სხვა... ჰქონდა თავისი საკუთარი კარის ეკლესია და ჰყავდა საკუთარი მღვდელი. იყო სამღვდილი ფეოდალი, რომლის ოჯახში მრავალი დონისძიება მოიპოებოდა ბავშვის ჰგროვანი აღზრდისთვის. ზოეტის დედა ხორეშანი იყო განხორციელებული სათნობა და სიკეთე. მეტად უყვარდა გრიგოლი. რადესაც მას ეძინა, დედა ღოტულობდა მის თავზე და წმინდა აიაზმას უსურებდა მძინარეს. კეთილმა დედამ ნორჩს გრიგოლს ჩაუნერგა გულში ღვთის შიში, ერთგულება მამულისა, დრმა ჰატვიისცემა შშობელთა და ნათესავთა, წესიერების და თავდარიგის სიუვარული. განსაკუთრებით აღსანიშნის ის გარემოება, რომ ზოეტი დიდათ აფასებდა საწმუნეობას. მისი აზრით, მატრო სწავლა არაფერია. მეცნიერება თვინიერ საწმუნეობისა, ბედნიერების ნაცვლად, სულიერს ტანჯვას შესძენს ადამიანს. მას სურს, რომ მისი ძმისწულის გიორგის გული იყოს საწმუნეობით გამსჭვალული, ურამლისოდან კაცი ამ ჰვეენად უბედურია. ძლიერ ეჯავრებოდა ზოეტს საფრანგეთი, სადაც საწმუნეობა ძირს იყო დანარცხებული. „მე მსურს“, — ამბობს ზოეტი — „რომ ჩემი ძმისწული მეცნიერებით განათლებული, საფრანგეთის ახალ ფილასოფიის ბიწიერ იდეებით წაურყენელი ქართველი იყოს“.

ი. მეუნარგია არკვევს იმ შთაბეჭდილებებს, რომელთ შორის იზრდებოდა მომავალი მგოსანი. ეს შთაბეჭდილებანი იფენენ: თბილისის

ახორება აღმაცემა-ხანისგან 1795 წ. მეფე ერეკლეს კარდაცვალება, რუსის ჰარის მოსვლა თბილისში. მეფე გიორგის უდროოდ სიკვდილი. ბატონიშვილების არეულობა... მანიფესტი... რუსეთის ერთგულებაზე ხელხის დაფიცება... აღზარევი დედოფლის ხელით მოკლული... დაჭრილი დედოფალი ტროიკით რუსეთში კაცხანელი... ოსების მეტადინეობა დედოფლის განთავისუფლებისათვის დარიალის იწრო ხეობაში... დედოფალი მონასტერში ჩამწვედული... ქალაქში გაჩენილი ჰირი... სამეგრელოს შეერთება რუსეთთან. იმერთა მეფის სოლომონ მეორეს გაქტევა... შთიუღეთის არეულობა. კახეთის ამბობება და სხვა...

ყოველივე ამის თაობაზე აღზარევი ცისმარე დდე ესმოდა ახალგაზრდა გრიგოლს... საქართველოს ცხოვრებამ იმ დრას ფერი იცვალა. ესფერისცვალება იწვევდა ძველის მოტრფიასათა შორის სხვა და სხვა შინაარსის მსჯელობას. გრიგოლი ყოველივე ამის მოწმე იყო და ყოველივე ახალი მოვლენა ქართლის ცხოვრებისა სტოვებდა მის ნორჩს გამონატულებში დრმასა და წარუშლელს შთაბეჭდილებას... ერთი ცივილიზაციის შეცვლა მეორეზე, სხივარი ძველის მოტრფიასათა ახალს უხეობაზე, ნგრევა ძველის ზოლიტიკური წოობილებისა და ახალ რეჟიმის დმუარება — მის ნანგრევეებზე — აი რა იყო მისი ჰირველი შთაბეჭდილება, რომლის ნიდაგზე შემუშავდა მისი მომავალი სოფლმხედველობა.

წერა-კითხვა გრიგოლს ქართული მწიგნობრობის დიან კარგათ მცოდნე ანხისნატის დევანოზმა აღექსევე-მესხიევა შეასწავლა. შემდეგ გრიგოლი მშობლებმა ახლად გახსნილს კეთილშობილთა სასწავლებელში მიასარეს. ქართულს აქ ასწავლიდა მღვდელი ხელაშვილი იონა, საუცხოოდ მცოდნე ქართული ენისა და მწერლობისა. რუსულს ენას სწავლობდენ იმ დრას ხელნაწერ რეეულებიდან... მადე

გრიგოლი ახლად გახსნილს არტილერიის სასწავლებელში გადაიყვანეს. აქ სამაგალითოდ სწავლობდა და დიდ ნიჭს იჩენდა... სიყმაწვილეში გრიგოლი ჰატარა ტანის იუფ. ამის გამო „კურკას“ ეძახდნენ. მამამისმა იცოდა ზედმიწევნით საღმრთო წერილი და საეკლესიო წესრიგი, ასე რომ ეკლესიაში მღვდელსაც კი უსწორებდა შეცდომას. იმ დროს ქართულის ენის ცოდნა სომეხთ შორისაც იყო გავრცელებული, ასე რომ სომეხნი ეკლესიაში ისმენდნენ ქართულს წირვა-ლოცვას და ქადაგებას. ქართული მწიგნობრობა უფველს თავადის და აზნაურის ოჯახში დიდად-მატივეტეული იყო.

ჩვიდმეტი წლის ჰყავდა ოუნკრად შევიდა 1822 წლიდან—1831 წლამდის გრიგოლი სამხედრო სამსახურში მყოფი, საქართველოში იყო. 1831 წლიდან 1837 წლამდის რუსეთში სტანოვრობდა. იქ გაიცნო რუსული მწერლობა, ზედმიწევნით შეიწავლა ზუსტინი, ჟუკოვსკი, რილეევი, ლერმონტოვი, კრილოვი და სხვანი. სთარგმნა ზოგიერთი მათი ნაწარმოებები ქართულად. იქ გაეცნო საქართველოს დედოფლებს, ბატონიშვილებს და მათთან მეოფს თავადებს, როგორც ცოცხალ წარმომადგენელთ იმ დროისა, როდესაც საქართველოს ის ის იყო სული ხდებოდა... 1833 წელს ჰყავდა, ნოვგოროდში მყოფი, დაიჭირეს და თბილისში გამოკვანეს, სადაც უნდა გარჩეულიყო ერთი ჰოლიტიკური საქმე, რომელიც ქართველთა კეთილშობილთა ზოგიერთ შვილის რუსეთისადმი დასატს შეეხებოდა.

როგორც ვიცით 1829 წელს საქართველოში დაარსდა ფარული საზოგადოება, რომელსაც სურდა გაეთავისუფლებინა საქართველო რუსეთის ბატონობისაგან. ამ საზოგადოების სულის ჩამდგმელი იყვნენ: ბატონიშვილები: ოქროხიანი და დიმიტრი და თავადნი: ალექსანდრე ორბელიანი, ელიზბარ ერისთავი, იაფლაჟანდიშვილი, გიორგი ერისთავი, მამუკა

ორბელიანი, სოლომონ დოდაშვილი, მასწავლებელი სოლომონ რაზმაძე და ბერი ფილადელფოს კიკნაძე.

ზოლომონის არეულობამ 1830 წელს ფრთები შეასხა ქართულს ფარულს საზოგადოებას. მან გადასწვიტა 1832 წლის დამლევის მოკლდინა ეს არეულობა, ამ დროსთვის დაბნობილი იყო თავად-აზნაურთა კრება. თვითთველს თავადს უნდა მოეყვანა შეიარაღებული ხალხი და აესრულებინა ის საქმე, რომლის შესრულება წილად ხვდა... ერთი სიტყვით უნდა მომხდარიყო ის, რაც ჩვეულებრივად ხდება არეულობის დროს. მაგრამ 6 დეკემბერს 1832 წ. შეთქმულთა ერთმა მონაწილეთაგანმა იაფლაჟანდიშვილმა საქმის მთელი გარემოება მთავრობას მიახსენა... შეთქმულობის მონაწილენი დაიჭირეს. გამოძიებამ აღმოაჩინა, რომ ჰოლტს შორი-ახლო დამოკიდებულება ჰქონია შეთქმულებთან... 1833 წლის ოქტომბერში საქმის გამოძიება გათავდა. გამოძიებამ აღმოაჩინა, რომ გრიგოლს ძლიერ ცოტა მონაწილეობა მიეძღვა შეთქმულთა განძრავის განხორციელებაში და ამის გამო ჩაირიცხა დამნაშავეთა მუშვიდე წეობაში (სულ 10 წეობა იყო)... გრიგოლ ორბელიანი მთავარმართებელმა საზერობილედამ განთავისუფლდა და სამსახურში გაკვანა ჯერ კავკასიის საზოგადოებაში.

უმთავრესი დანაშაული ჰოლტისა ის იყო, რომ სთარგმნა რილეევის თხზულება: „Исповѣдѣ Навивайки“. ჰოლტი კავკასიის საზიდანამ რამდენიმე წლით შიდა რუსეთში გაამწესეს და აღეკრძალა დროებით საქართველოში ცხოვრება.

ცნობილია, რომ გრ. ორბელიანი ქართველთა ამ შეთქმულობას არავითარს მნიშვნელობას აძლევდა და თვლიდა უსაზნო ცნებად. ჰოლტი გამოძიების დასრულებამდის ჩასვეს ციხეში, რომელიც ავლაბარში იყო ამუშეული. ჰოლტი სწერს: „სწორედ ამ დროს დედან

მომიკვდა. ვხედავდი ჩემი ფანჯრის ჰატარს ჯურჯუტანდიამ, როგორ გასვენეს მისი კუბო. ქვად ვიქეც... რამდენსამე დღეს ვიყავი უსმელ- უტმელი, უძილო და უტყვი... რამდენისამე დღის შემდეგ გამომიშვეს კიდეც... მამის სახლი დანადიერებული და დამწუნრებული დამხვდა... დამე, მთვარის შუქზე, თვალტრე- მლიანი ვგამორე დედის საფლავს... „მამის ვაღიანობამ, დედის სიკვდილმა და მისი სა- ფლავის განშორებამ სამსახურში განწესების გამოძლიერად იმოქმედა ჰოეტის სულიერს განწობილობაზე... საუკეთესო ოხვრაც, რა- შელიც კი მისი გუდიდამ აღმომხდარა ჩვენ- და სასიამოვნოდ, სწორედ ამ მძიმე დროს ეკუთვნის. ის რუსეთში მსახურებდა ქალ. ვიღონში ნევის რაზმში. აქ სამი წელიწადი დაჰყო. მეტად შეუთვისა ზოლონელებს, რა- შელიც ქართველებს მოგონებდენ გულკეთი- ლობით და სტუმართ მოყვარობით, ხოლო ღამაში ზოლონელი ქალები სიღამაზის მო- ტრფილვე ჰოეტს ღამაზ ქართველ ქალებს გასხენებდნენ. საინტერესოა ჰოეტის მოგზაუ- რობა საქართველოდამ რუსეთში. უგზობისა და უტყუნობის გამო ხან ცხენით მიდიოდა, ხან აქლემით, ხან ნავით. ჰოეტს ადიდე- ბუღს დონის მდინარეში ნავი გადაუბრუნდა და თავის ბიჭით და მთელი ბარგით ჩავარდა წყალში, რომელსაც გადაუჩნა უახსების წყ- ლობით... აქ დაეკარგა მამაზაზული ხმალი, რომელიც მისთვის ძვირფასი იყო... ჰოეტი ზოლონეთს ამიგავსებდა საქართველოს. „უნე- ბლიედ აღმოუტყვე ოხვრა გულისცაზნ ჩე- მისა. ნუ თუ მხოლოდ შემსგავსებით ანუ შე- დარებით უნდა ვანუგეშო თავი ჩემი. ნუ თუ არდა შედირსების უფონა მუნ, სადაც მის- წრათიან უფველნი ფიქრნი და სურვა- ნი ჩემნი?—ამობს ჰოეტი ერთს თავის დღიურში, აქვე მას ვამჩნევთ ხასიათის იმ მხარეს, რომელიც წინ უძილოდა მას მთელს ცხოვრებაში... მის ნატვრა შემქმნა-ბედნიერე-

ბა და სახელის მოხვეჭის სიყვარული. მოუ- სმინოთ ამის შესახებ თვით მოცხასნი: „და- სუსტებული ავდექ დღეს. გულის ტკივილის ნიშნებმა მომარეს კიდეც... რა ძვირფასი ანს სიმართლე კაცისთვის. უიმისოდ სიმ- დიდრე და თვით დიდებაც არ არის საამა, ანა არს ბედნიერება! მაგრამ მაშინ ვსტნობთ ფასს მისსა, გვეწვევის რა სენი, ოდესცა უძღურება შეგვიზურბოს და დავგვემს მეგნე- სარეს სარეცელსა ზედა; მაშინ მოუწოდოთ მას ხვეწნითა, ვედრებითა, ვითარცა შემომ- წერადსა მეგობარსა ჟამსა უბედურებისას... და რაი არს ბედნიერება? მე აწ მეცნია, რომ ბედნიერება მეფობს სიმართლეში... ნეტარ მას, ვინც არს კმაყოფილი მით, რაიცა მო- უღუნია მის წილად ბედს მისსა; ვინც დამ- უედრებული, დამშვიდებული სულითა მივალს გზასა ზედა ცხოვრებისას... მაგრამ ახ! უნეტარეს არს იგი, ვინცა ცხოვრებითა თვი- სითა მოიხფავ განა ერთი ფურცელი ისტო- რიასა შინა. ვითარცა ბრწინვალე ვარსკვლავი სჩანს საუკუნეთში სახელი მისი, რომელსაცა შთამომავლობა შემხვეს კეთილ-მოწიწებითა და კურთხევითა!“

ზოლონეთი ჰოეტს დიდად მოსწონდა. ჰოე- ტი იქაურ მებატონეებს გაეცნო და მეგობ- რობა დაიჭირა მათთან. სმირად დადიოდა მათს ოჯახებში და იქ ერთობოდა... ძალიან გაერთო მოცხასნი ზოლონელ ღამაში სქესის წარმომადგენელთა შორის, მაგრამ მის გულს მანინც მიიზიდავდა თვისკენ ანდამანტივით მი- სი სამშობლო საქართველო. აქ ეგუღვებოდა ორი ტურფა არსება, რომელნიც ხიბლავდნენ იმის გულს. ესენი გახლდნენ: სოფიო ორბე- ლიანის და ნინო გრიბოედოვის (ანდლგაზრ- და ქეროვი). სოფიოზე ჰოეტი ბავშვობის ჟამს თორმეტი წელიდამ იყო დანიშნული. მისდამი ჰქონდა მხურვალე სიყვარული. ეს იყო მი- სი პირველი და უკანასკნელი სიყვარულიც... სამშობლოს განშორებული მოცხასნი მუდამ

ფიქრით სოფიკოსთან არის, მას იგონებს, მისი ხიჯვა სწუერთა. 1835 წელს სწერს ერთს თავის წერილში სოფიკოს შესახებ: „ვინა თუ ქაქელა მომყაროს და მითხრას: მეხი კი დაგვიღო“. იმავე წელში მგოსანს ეშინია, რომ სოფიკო არ გაუფრინდეს... სურს საქართველოში მოსვლა და ჯვარის დაწერა გულის სატროფზე, რომლის შესახებ ცნული წინასწარგონიერება ჰქონდა... უნდოდა აღესრულებია ეს თავისი სურვილი სანამ სოფიკო შეტერებურგში წავიდოდა... საამისოდ დრო კიდევ ჰქონდა მგოსანს, სულ რაღაც რვა თვე. ითხოვა მთავრობისაკენ ერთი წლის თავისუფლება დასასვენებლად, მაგრამ 1836 წელში თხოვნა უკანვე დაუბრუნეს: შენ რომ თხოვნა შემიტანე, იმ დროს ზორუნიკი იყავი და ახლა შტაბს-კაპიტანი ხარო, უნდა ხელახლად თხოვნა შემიტანო... მაგრამ სანამ ამ თხოვნას ზოეტი შეიტანდა, მისი სოფიკო მართლაც გაფრინდა. ის შეერთო მთავრობის კანცელარიის გამგემ ბეზაგ-მას... მასმა ნათესავებმა კარგათ იცოდნენ, თუ რა რიგ დასეგდებოდა მგოსანი ამ სამწუხარო ამბის გაგებით და საქართველოდამ წერილებით ანუგაშობდნენ... კიდევ გამოუნახეს მას სხვა საცოლო... მაგრამ გული მისი დაიშრა სიხარულისთვის. თავს უბედურად გრძობდა... სახით და გულით 35 წლის მგოსანი თითქმის უღრმოდ დაბერდა. თმაში ჭადარა გამოერია. ბოლოს 1837 წელს ზოეტი დაბრუნდა საქართველოში. 1837—1842 წლებში იგი, სამხედრო სამსახურში მეოფი, სხვა და სხვა ადგილს თავის ნიჭს იჩენდა, მთავრობამ შენიშნა მისი ზიროვნება და დაწინაურება დაუწყო. 1843 წელს დანიშნეს ავარიის (ლეკეში) გამგედ ანუ ხანად. თავის მოღვაწეობას ავარიაში ზოეტი ასე ავნიჭებს: „ზოგი ამბობდნენ ავარიაში ნუ გვინდა გურჯი (ქართველი) გაური ხანად... მისულისათა ნავე მეჯლისი გაგმართე. ესე იგი დაინარჯა

ბევრი სპიკტი და ბევრი ხორცე... ამოეცოტა გული დაუშდა... დაიწყო სოფიკოში სიარული და ქადაგება, და ახლა ასე რიგად გამიჩინა ხელი და ხელი, რომ მარტო მე აქაურებით შეგებებში შამილსა... ძლიერი სიღინჯით და დავერვებით ქაქელა ავარიის ხელს. საჭიროების დროს მკაცრ ქცევასაც არ ერიდებოდა. ხელის გულის მოკვებას ზოეტი უფროსი დონისძიებით სცდილობდა.

აი რას სწერს იგი ზაქარია ორბელიანს: „დემეტოს გეფიციები, რომ სწორედ გამატყავს. თითოეული ჩემი კასვლა სოფიკოში თხუთმეტი მანეთი მიჯდება... შავიღებმა გამაკოტრეს: მომართვევენ შესხმას და მე კი უნდა ფულები მივცე, რომ უფრო ხალისით ისწავლონ ურანის წაკითხვა. ხვალ სტუმრობა მქვს. მთლად ავარიის ბეგაულები და ზირველი კაცები დამიხატუნია. ამითი შექცევა გაძღმას არის და სპიკტის სმა სხვა არაფერი“...

არ ერიდებოდა ზოეტი არა ზოეტურ საშუალებათაც, თუ ამას მოითხოვდა აუცილებელი საჭიროება, როგორც მაგალითად, ლეკთა სოფიკოსის მოხვნას ნიშნად სრულიად ახსრებისა, „სისხლის დაღვეს“, ცოცხლათა ტანჯვას... იმას ამ შემთხვევაში აღაზარებდა სურვილი შურისძიების იმ ახსრებათათვის, რომელთაც ლეკნი საქართველოში აწარმოებდნენ! ძველად და აგრეთვე ზირადი მტრობა მათდამი, რადგან მისი ძმა აღია ლეკებმა ტყვედ წაიყვანეს... მაგრამ იმ შურისძიების გონიერებას, რომელიც ზოეტს აღეფლებოდა, დროს ისტორიული და ფსინიკოლოგიური საფუძველი აქვს და არც თუ ისე სავსებით კასკაციანია, როგორც ზოგიერთებს ჰგონიათ... ზოეტი ძლიერ ახლო იდგა იმ დროზე, როდესაც ლეკთა ძლიერობა ქართველებს შიშის ზარს სცემდა, და ცოცხალი მოწივე იყო მათი ძლიერობითის თარეშისა... მას გული შეტკივოდა მათგან წამებუდი სამშობლოს მიმართ... ამისდა მიუხედავად, ზოეტმა სხვა

გადად ავარიაში კარგი სასული დაიშისურა. დაღესტნის შეისტორიე კოლხანაი სწერს იმის შესახებ: „გრიგოლ თბილისი ლეკებმა ჯერ უკანონოდ მიიღეს, რაკი თავადი ქართველთაგანი იყო. რამდენისავე საუკუნის განმავლობაში ლეკნი არბეუდნენ საქართველოს და თითქმის დამკვიდრებულად რაცხდნენ; მათ დამამკვიდრებლად მიანდათ ქართველს დამორჩილებოდნენ. მაგრამ ალერსით მობურთობაში, ხალხთან ღვაწლის უნარმა და ადგილობრივ ზნე-ჩვეულებათა ცოდნამ თავადს მალე უგულის გული მოუხრავა. არ ვკისრულაბთ აქ თავადის მიმზიდველი ხასიათის, მშვენიერ განათლებითა და სამხედრო ნიჭის შესახებ ჩვენი აზრი გამოვთქვამთ“...

1846—1850 წლებში ჰოტი სხვა და სხვა ომში იღებდა მონაწილეობას. გერკებილის ადებისთვის გენერალ-მაიორობა ეობდა. 1850 წელს დანიშნეს ჯარ-ბელაქანის უფროსად.

მოუხმინათ, რას სწერს ბ. ი. მეუნარგია ჰოტიის შესახებ, რადესაც ის ჯარ-ბელაქანის გამგედ იყო: „აქ ამ დროს მშვიდობიანობა არ იყო. უჩალები ახსებდნენ იქაურობას და გრიგოლს ბევრი ჯათა დასჭირდა მშვიდობიანობის აღსადგენად. მიუცილებელმა აღმინისტრატორულმა საჭიროებამ აიძულა ჰოტი ეხმარა არა ჰოტიური დონისიებთა; თავები და ხელები ეჭრევიანებინა უჩალებისთვის. რანაირად იცვალენ დრონი, რანაირად გასჭედს კაცის გული დაუსრულებელმა კავკასიის ბრძოლაში. ეს ის კაცი იყო, რომელიც თორმეტ-

ცამეტი წლის წინად ნანობდა, რომ სასულათებს „როზვი“ დაჰკრა. ჯარბელაქანი რამდენიც იყო დამშვიდდა. ამ მშვიდობიანობის აღდგენას დიდათ შეეწია ქრისტიანობის გავრცელებას საინგილოში. 1851 წელს რიცხვით ახლად მონათლულთა ინგილოთა იყო 1170 სული...“ 1852 წ. გრიგოლი დროებით დანიშნა კასპიის მხარეთა ჯარების მთავარსარდლად და სამეჭაქარ ნაწილის გამგედ... მას მოუხდა რვა თვის განმავლობაში ბრძოლა უჩალებთან. მის დადგენილებით უნდა დაექციათ სახლკარი უჩალებისა და მათი სარჩოსადადებული საზოგადოების სასარგებლოდ დარჩენილიყო. ამ გვარივე სასჯელი უნდა მიეყენებიათ იმათთვის, ვინც იმათ შემწობას აღმოუჩინდა ან დამალავდა... შემდეგში ჰოტი ისევ ჯარბელაქანში დაბრუნდა...

1853 წელს ზაქათალის მხარეს ეწვია თვით ხელმწიფის მოადგილე ვორონცოვი, რომელიც დიდის ზემოთ მიიღო ჰოტმა. ის სწერს: „ვევლას რიგზე იყო: ხალხი, ჯარი, სახლები მომართულ-მოკაცმულ-გაბრწვინებულნი და თვით მთავარმართებელიც იყო დიდად მზარულად; წამალსაც აღარ სვამდა, მადაც გაესხნა და იყო მზარულს გუნებაზე“.

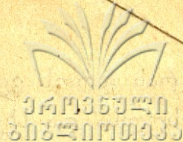
1854 წელს, რადესაც რუსეთისა და ოსმალეთის შორის ასტულა ომი, შამილი გაძლიერდა... ის 15 ათასი ჯარით დაეცა ჯარბელაქანს, მაგრამ ძველ იქმნა გრიგოლ-თბილისის მიერ.

ილ. ფერაძე.

(შემდგეი იქნება)

ერის სულის ჯალათები*)

„დედა ენა არის ენა სულისა,
უცხო ენა-კი ენა მესხიერებისა!“

ი. გოგებაშვილი.

შემადრწუნებელი ცნობა ამოვიკითხე გაზ.: „სახალხო ფურცლი“-ს 1915 წ. 14 იანვრის № 185-ში.

—„მარტვილის (სენაკი მაზრა) უმაღლეს დაწყებით სკოლაში ქართულ ენას **სრულიად** არ ასწავლიან; გლახებს ძალიანა სურთ შემოდებულ იქმნას ამ სკოლაში ქართული ენის სწავლება, მაგრამ მათს სურვილს ყურადღებას არ აქცევს სკოლის ინსპექტორი ლაბარტყავა“.

ქართველ ყრმათა, ქართულ ცხოვრებისთვის ასაზრდელ სკოლაში „ქართულს **სრულიად** არ ასწავლიან!..“ ამ სამარცხვინო კურიოზს ხშირი განმეორებით უკვე იმდენათ შევეჩვიეთ, რომ ახლა და ახლა ამ სტრიქონებს, რომელნიც, (თუ ჩვეუკვირდებით) ავაზაკურად დანთხეულ სისხლის წვეთებით ელვარებენ ჩვენს ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე, ზერელე გაკვრით გადავავლებთ თვალსა და ყურს ავარიდებთ. მაგრამ აბა, ცოტათი მაინც ჩავუფიქრდეთ მის შინაარსს, თუ იგი აშკარა თავმდები არ არის ჩვენი ეროვნული არყოფნის დაღმართზე დაქანებისა?

„ხალხს რომ დედა-ენა არ ვასწავლოთ — ამბობს რუსთა გამოჩენილი პედ. ვესესელი, — ეს იქნება ხალხის აზრის, გონებისა და მისი **სულიერი** ნიჭიერების განვი-

*) მთავრობა რომ სრულიად წინააღმდეგი არ არის ქართული ენის სწავლებისა, ამის შესახებ იხილეთ ლადო ბეზანჯიის წერილი „განათლება“ № 2 გვ. 152.

თარების აკრძალვა, ეს იქნება ხალხის ხის დატოვება ბავშვურს მდგომარეობაში და თუ ხალხს თავისი ენის ნაცვლად სხვა ენის სწავლაზედ დაგაყენებთ, უფრო უარეს ვიზამთ: ამით ჩვენ დავუმახინჯებთ ბუნებით, თავისებურს, გონებრივს გახსნასა და დავასახიჩრებთ მთელს მის **სულიერ** ბუნებას“.

„უცხო ენების შესწავლა და მოხმარა დედა-ენასავით, — (ამბობს მეორე, -სწავლული შლეიხერი) ისევე შეუძლებელია, როგორც ფორთხვით, ან ხელებით სიარული, შეუძლებელია ისე, როგორც კაცი დადის ფეხებითო“..-

„ენა, — ამბობს მესამე — (უშინსკი, — არამც თუ გამომხატველია ხალხის სიციცხლის, იგი არის თვითონ ეს სიციცხლე. როდესაც ჰქრება ერის ენა, ჰქრება თვით ერის არსებობაც. და ქვეყანაზედ არ მოიბეჭება იმაზე უფრო აუტანელი ძაღლ-ტანება, როდესაც ქსურთ ერს წაართვან ეს შემეკვიდრებითი სუხუჩე, შექენილი და შექმნილი მის წინაპართა უნიცხვ თაობათა დედა-წელი...“

დედა-ენა უხსნის ბავშვს ბუნებას ისე, როგორც ვერ აუხსნიდა ვერც ერთი ბუნების მეტყველი.

თუ ენა, რომელზედაც ჩვილი ბავშვი იწყებს ლაპარაკს, ეწინააღმდეგება დაბადებიდგან დაყოლილს ეროვნულს აგებულებასა, ეს ენა ვერას გზით ვერ იქონიებს იმისთანა ძლიერს გავლენას ბავშვის სულიერს განვითარებაზე, როგორსაც უთუოდ იქონიებდა დედა-ენა, ვე-

რას დროს ვერ ჩაატანდა ისე ღრმად მის სულისა და სხეულში, ვერას დროს ვერ გაიდგამს იმისთანა ღრმასა და საღს ფესვებს, რომელთაც მოსდევს მდიდარი და უხვი გაფურჩქვნა, აყვავება **სულიერი ბუნებისა**“.

დასასრულ მოვიყვან-ქართველ ერისადმი, წრფელი გრძნობით გულ აგზნებულის, უანგარო მოღვაწის, ნიჭიერი პედაგოგის—იაკ. გოგებაშვილის სიტყვებსაც.

„ბავშვი, (ამბობს იგი),—დაბადებიდგანვე მოკლებული დედა-ენის გამაცხოველებელ გავლენას, ეგვანება საცოდავ მერცხალს, რომელსაც ძალ-დატანებით უკრძალავენ მერცხლის ჭინკუკის და შოშაის სტვენას ასწავლიან. ამ გვარი უკუღმართობა ჰბადებს უთანხმოებას, წინაღმდეგობას ბავშვის მეტყველებისა და მის სულის და ხორცის შუა და ამ უკუღმართი გზით აღზრდილი ბავშვი ვერას დროს ვერ ავა იმ გონების სიმაღლემდის, რომელიც შეეფერება მის ბუნებითს ნიქს, ვერ მიეწევა, ვერ ეღირსება ჯეროვანს სიღრმეს აზრისას და გრძნობისას, მეტ-ნაკლებობით გამოვა ნეკერ-ნეკერა, ქარაფშუტა პირი, უხასიათო ადამიანი და იმის ნახევარსაც ვერ გააკეთებს თავისის სიცოცხლეში; რის გაკეთების ნიჭიც მისთვის ბუნებას მიუცია, ასე აშკარად სჯის ბუნება ყველას, ვინც-კი მის კანონებს ასე უკუღმართად ექცევა“.

(იაკ. გოგებაშვილი—„ბურ. ერ“.)
ყოველივე ამისგან ცხადია, რომ—ვინც ხალხის დედა-ენას აბუჩად ივდებს, ხელს უწყობს მის დავიწყებას და ამის ნაცვლად რომელსამე სხვა ენას ათვისებს მათ, იგი, ამ ენის სახით **ჰკლავს** თვით ერის, „ამ ღვთაებრივი ქმნილების“ **სულს**...
ჯალათი, ვინც არ უნდა იყოს, და როგორც არ უნდა იყოს, ყველა საზი-

ზარია, როგორც ავაზაკი, რომელიც გვართმევს იმ ციურ საუნჯეს, რომელიც არც აღდგენა და არც დაბრუნება არ შეიძლება,—იგი ყველა დარგის და ყველა ხარისხის ავაზაკედ უარესია... მაგრამ ყველაზედ უფრო შეუწყნარებელია და აუტანელი ჯალათობა ადამიანის,—ამ ღვთაებრივი ქმნილების,—**სულისა**. იმ სულისა, რომელიც არის გამომხატველი ყოველი იმ მაღალ თვისებათა, რომელიც გვაშორებს პირველყოფილ მხეცურს საფეხურსა და გვაახლოვებს და გვამსგავსებს ჩვენს ზეციურ მამას... მაგრამ კიდევ უფრო საშინელებაა ჯალათობა მოზარდი, ნორჩი თაობის სულისა, რომელზედაც არის დამყარებული დადებითი ღირსებათა სიღრმე-სიგანე მომავალი ცხოვრების ვითარებისა... თვით აზრშინაარსი და მნიშვნელობა მომავალ არსებობისა და კიდევ უფრო, თუ ამ ჯალათობის მსხვერპლი ხდება არა ერთი და ორი პიროვნება, არამედ მთელი ჯგუფი, რამდენიმე ათეული და ასეული უსუსურ ქმნილებათა... და მე სწორედ ზემოდ მოყვანილი ცატატების მეოხებით, ვანიჭებ ჩემს თავს უფლებას, ასეთი „სულიერი ჯალათის“ სახელით მოვანათლო ის გარეწარნი, (მათ-შორის ბატონი ლაბარტყავაც), რომელთაც, რაიმე ბრმა შემთხვევით ჩავარდნით ხელში ჩვენი ქვეყნის რომელიმე კუთხის მომავალ თაობის ბედობალი და ვერაგულად სარგებლობენ ამ შემთხვევით... პირადი კეთილ დღეობისა, საკუთარი ცხოვრების მყუდროების შენარჩუნებისათვის, არა ზოგვენ თავისი ერის მომავალს და წარბ შეუხრებლად სჯიჯგნიან მის სულიერ წმინდათა-წმინდას, მისი შთამომავლობის გონების კეთილ-შობილურ შემეცნებათა ასაყვავებელ ნიადაგზე, სამკურნალო

მცენარეთა ნაცვლად, შხამიან ანწლსა და ნარეკალს სთესენ. მომავალ თაობას სრულ გადაგვარებისა და სულიერ დამახინჯების გზაზედ აყენებენ, რომ იმ უკანასკნელ ეროვნულ თვითცნობიერების ნაპერწკლებსაც დაუკარგონ მომავალ ქართველის გულში გასადვიძელი და ასადორძინებელი ნიადაგი, რომელიც მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში დიდ-ჭირნახული ჩვენი სამშობლოსთვის, ორიოდე ღირსეულ მამულიშვილების, საკუთარი სიცოცხლის წვეთებით დაუთესიათ.

ნეტა რითი იმართლებს თავს ბ-ნო ლაბარტყავა, მომავალ ქართველი თაობისა და მათშორის,—დღეს მის მიერ სულიერ გადაგვარებისა და იდეურად მოსპობის გზაზე დამდგარ მოზარდთა წინაშე, რომელთაც, ადრე თუ გვიან, უეჭველად გადაეყრებათ გონების თვალთაგან ეგ—უფროსების მორევერანსე-კარიერისტ „აღმზრდელების“ მიერ მოხვეული შხამიანი ბურუსი. და მკაფიოდ დაინახავენ ქართულ ეროვნულ სამსხვერპლოზედ მოელვარე, სხვათა ღვაწლთ შორის, თავიანთს უჩინრად მიმქრალს სულელებს,—გამოერკვევიან და მოსთხოვენ პასუხს თავიანთ „სულის ჯალათებს“!..

ან და რას ეუბნება ბ-ნო ლაბარტყავა თანამედროვე განათლებულს, ეროვნულად გათვითცნობიერებულს ქართველ საზოგადოებას, რომელთა ყურადღება მიქცეულია მასზე, ამ მწვავე კითხვებზე პასუხის მოუთმენელ მოლოდინით, არამც თუ დღეს,—არამედ ჯერ ისევ შარშანს აქეთ, როცა პირველად იყო აღნიშნული ჟურნალ-გაზეთებში, ხსენებულს სკოლაში, ქართული ენის, ამ—, „ერის მომავალი არსებობის ქვაკუთხედისა“ და „სულის“ ბედ-იღბალი, ქუთაისის გუბერნიის სასწავლო მთავრობის გმირობა [და ბ-ნი

ლაბარტყავას სამარცხვინო, უკლობოლო „მორევერანსეობა“!

ღიან, მოუთმენლად ველით ამ საგანზე თქვენს პასუხს და სათანადო განმარტებას.

ამასთანავე უნდა შევნიშნო ერთი რამ. ცხადია ზემო ხსენებულ ფაქტის არსებობას თქვენდამი რწმუნებულს სკოლაში თქვენც არ უარყოფთ, (და ვერც უარყოფთ—მე დარწმუნებული ვარ), რადგან საამისო დრო უკვე დიდი ხანია გავიდა, საჭიროებაც მოითხოვდა, თქვენგან ამ ბრალდების თავიდან აცილებას, მაგრამ თქვენ ამის შესახებ კრინტიც არ დაგიძრავსთ,—ხოლო თუ თქვენ ამ მოვლენას დეფექტად სთვლით თქვენს სკოლაში, მაგრამ მას მაინც მიეცა იქ ადგილი, სასწავლო მთავრობის მეოხებით და თქვენის სისუსტით ვერ შესძელით ამ აშკარა პედაგოგიური სიყალბის წინაშე ჭეშმარიტების აღდგენა-დაცვა და სწავლა-აღზრდის საქმის ჭეშმარიტ ეროვნულსა და თანამედროვე მეცნიერულ თვალსაზრისით საღს პრინციპებზე დამყარება; მაშინ ზნეობრივად მოვალე იყავით უარი გეთქვათ თანამდებობაზე, თუნდა სამუდამოთ დაგეკარგათ მსგავსი სამსახურის უფლება... და თვით ეგ სკოლაც, როგორც თვისი დანიშნულების უკუღმა აღმასრულებელი დაწესებულება, უმჯობესია (დროებით მაინც) სრულად დაიხუროს... ვინაიდან... ცხადია,—თუ მასში არა აქვს ადგილი იმ ხალხის დედა-ენას, რომელსაც იგი ემსახურება, და ამით გადაგვარება-დამახინჯებისა და სულიერ დაავადების გზაზედ აყენებს მომავალ თაობას და მით აღსასრულის წუთებს უსწრაფებს მთელ ერს, თავისთავად იბადება კითხვა:—„რალა მიხანი მისი არსებობისა! და საჭიროა, თუ არა, იგი?“ რომელიც, თუ საღ პე-

დაგოგიურ მოსაზრებებს დავემყარებით, ვერასოდეს ვერ ჰპოვებს დადებითს პასუხს!..

წინააღმდეგ შემთხვევაში თქვენ გამოდინხართ მხოლოდ და მარტო თბილი კუთხისთვის და ჯამაგირისთვის მომქმედი, არასიმპატიური „მოხელე“, ამ სიტყვის უკიდურესი მნიშვნელობით...

ხოლო თუ ეს გარემოება შედეგია თქვენის პირადი რწმენა-შეხედულებისა (არ ვიტყვი პედაგოგიურ მოსაზრებებზე დამყარებულს, ვინაიდან ვერავითარ პედაგოგიურ მოსაზრებაში ვერ იპოვით ამის გასამართლებელ საბუთს) და განზრახ გან-

დევნეთ თქვენი სკოლიდან ქართული ენა, მაშინ გთხოვთ, კეთილ-ინებოთ და ჩვენც ავვიხსნათ და გავვიმარტოთ ეგ თქვენი ახალი უცნაური, მაგრამ იქნებ კემშარიტი (!) მოსაზრებანი...

საინტერესოა აგრეთვე, თუ როგორ უყურებენ ამ გარემოებას დანარჩენი მასწავლებლები ხსენებულის სკოლისა და რა ზომები მიიღეს, რა საშუალება-ღონისძიებას მიმართეს მათ პირადათ, ამ ბოროტების წინააღმდეგ, თუ კი რამე ამ საქმეში არის მათზე დამოკიდებული?

მოუთმენლად ველით პასუხს!..

ია ნარძიყ.

„შადრევანის“ რედაქცია და ბ-ნი ჰ. ჯაფარიძე (პასუხის პასუხი)

ჩვენს პასუხზე, რომელიც ვუძღვევით „შადრევანის“ რედაქციას (იხ. „განათლება“ № 2), პასუხს გვაძლევს ხსენებული რედაქცია „შადრევანის“ № 12-ში. ჩვენ შეკითხვაზე თუ, რატომ არ შეასწორებინა ჯაფარიძეს წერილი, რედაქცია გვეუბნება: „ბ-ნ ჰ. ჯაფარიძეს თავისი წერილები ნაწყვეტ-ნაწყვეტად მოქონდა რედაქციაში და შეუძლებელი იყო რაიმე აზრის გამომუშავება(?)“ (იხ. „შად.“ № 12). არ ვიცი ეს „გამომუშავება“ როგორ ესმის რედაქციას, მაგრამ მაინც, გავკადნიერდები და მოვახსენებ, რომ ეს საბუთი არ არის. ბ-ნი ჰ. ჯაფარიძის წერილის ყოველს ნაწილში მოიპოვება ესა თუ ის შეუწყნარებელი შეცდომა. რედაქცია ამას გვერდს უხვევს, რადგანაც აზრის „გამომუშავება“ შეუძლებლად მიიჩნია. ამავ დროს რედაქციას „ხელთ აქვს შესწორებული და შეუსწორებელი წიგნი-

ბიც ი. გოგებაშვილისა“ („შად.“ № 12) და როცა ბ-ნი ჯაფარიძე „რუსკ. სლ.“ მეორე ნაწილს შეუსწორებლად აღიარებს, რედაქციაც ეთანხმება; შესწორებულისა და შეუსწორებელი წიგნების შედარება, შიგ ჩახვედვა და გაშინჯვა საჭიროდ არ მიაჩნიათ არც რედაქციას და არც ბ-ნს ჯაფარიძეს. წიგნები-კი სულ სხვას ღაღადებენ. აქ ერთი წუთით წიგნების გადაშინჯვა იყო საჭირო და არა „აზრის გამომუშავება“ რომელიც ყოველს წერილს თავისთავად მოჰყვებოდა ხოლომე.

რედაქციას დიდი იმედი ჰქონია, რომ ბ-ნი ჯაფარიძის წერილებს მოჰყვება „ზოგიერთი ძალების ამუშავება“. ამას რამდენჯერმე იმეორებს რედაქცია. მაგრამ ტყუილი იმედია. კარგად ვიცით, თუ სად რა ძალა მოგვეპოვება, უგახეთოდაც შეგვიძლიან მისი პოვნა და ვეძებდით კიდევ გამოცდილ, საქმის მცოდნე რიგიან მას-

წავლებელთა შორის. ისეთები-კი, ვინც სიკრუით სავესწეროლოებით ცდილობენ განსვენებულის გოგებაშვილის სახელმძღვანელოების განქიქვას და პედაგოგიური საკითხიც ჩინურ ანბანად ეჩვენებათ, კარგს ვერას შესძენენ ჩვენს საპედაგოგიო მწერლობას. სწორედ ამის შესახებ მოვახსენე „შადრევანის“ რედაქციას, თუ რა ძალები მუშაობდნენ ხსენებული სახელმძღვანელოების შესწორებაზე, მაგრამ რედაქცია ისევ თავისას იმეორებს და სადღაც ბნელს კუნჭულში მიმალულ ძალებს ეძებს. ვნახათ სად რას იპოვის!

„შადრევანი“-ს რედაქცია ისე ორქოფად გამოთქვამდა თავის აზრს გოგებაშვილის მეთოდის შესახებ, რომ ძნელი იყო გაგება იმისი, ემხრობოდა ამ მეთოდს, თუ აძაგებდა. ჩვენც გადაჭრით არა გვითქვამს რა, არ გვითქვამს და არც ისე გაგვიგია, თითქოს რედაქცია იწუნებდეს გოგებაშვილის მეთოდს, მხოლოდ სურვილი გამოვსთქვით რედაქციას თავისი აზრი უფრო მკაფიოდ გამოეთქვა ამ საგანზე. შემდეგ რედაქცია განაგრძობს: „ბოცვაძე გვასწავლის თუ როგორია ი. გოგებაშვილის მეთოდი და ვისი მეთოდით უნდა გასწორდეს ხსენებული წიგნებია“ („შადრ.“ № 12). აი ჩემი სიტყვები: „მე პირადად არაფერს მოგახსენებთ ჯერ-ჯერობით განსვენებულის ი. გოგებაშვილის მეთოდის არც ღირსებისა და არც ნაკლის შესახებ“ („განათლება“ № II, გვ. 156). განა ამ საკამათო წერილებში ხმა ამომიღია და მითქვამს, თუ როგორია გოგებაშვილის მეთოდი. ნათქვამია კარგ მთქმელს გამგონეც კარგი უნდაო, და დარბაისელი რედაქცია-კი ნებსით თუ უნებლიეთ, თითქოს განგებ არ ცდილობს ნათქვამი სწორედ გაიგოს. ამიტომ რედაქციის სიტყვები: „ძნელია ისეთ ადამიან-

თან კამათი, რომელსაც უძნელდება სხვისი აზრის გაგება“ („შადრევანი“ № 12), სწორედ თვით „შადრევანის“ რედაქციაზეა ზეგამოჭრილი.

აი ამისი საბუთიც: რედაქციამ, მიუხედავად ჩვენი თხოვნისა (იხ. „შადრევანი“ № 10) აღძრულ საკითხს არ გადასცდნოდა, მოგვაწერა ისეთი რამ, თითქოს ამა თუ იმ მასალის შეუფერებლობის საკითხი მე აღმეძრას საკამათო წერილებში და მოჰყავს სიტყვები ისე, როგორც საჭიროდ მიაჩნია: მაგ.: „ბ. ბოცვაძეს, როდესაც დასჭირდება იძახის, ეს და ეს ამბავი შეგცვალეთ იმიტომ რომ ჩვენს ცხოვრებას არ შეუფერებოდა და გაუგებარი იყო ბავშვებისთვისო (იხ. „განათლება“ № 1, გვ. 67 „პედაგოგიური სიბეცე თუ ენის ქაველი“ („შადრევანი“ № 12). ჩავიხედოთ „განათლებაში“ და დავუკვირდეთ რა სწერია ამ საკითხის შესახებ: „ამა და ამ რუსულ სახელმძღვანელოების რედაქცია შეუფერებელია არა რუსთა ბავშვებისათვის, რადგანაც ბევრი სიტყვა, მაგ. „Забавница“ და აგრეთვე გამოთქმანიც ჩვენის ბავშვებისათვის საძნელია. გოგებაშვილის „რუსკოე სლოვოში“-კი დაცულია მარტივი გამოთქმა ბუბლიკოვ-გოლდენბერგის წიგნის „Русская Шк.“ რედაქციისა (იხ. გვ. 65) და სხ.“ შეადარეთ ეს ამოწერილი ადგილები და დარწმუნდებით, რომ აქ ლაპარაკი რუსული სახელმძღვანელოების რედაქციებზეა და მიღებულია ერთი მათგანი რომელიმე რუსულ სახელმძღვანელოდან და არა ჩვენ მიერ „შეცვლილი“ და ეს კი საჭირო იყო იმიტომ, რომ დაგვერწმუნებია მკითხველები, რომ ბ-ნი ჯაფარიძე მართალი არ არის, როცა „რუსკოე სლოვოს“ ენას საზოგადოდ „მოუხეშავ“ რუსულ ენად ნათლავდა ხოლმე, რაც შეადგენდა კამა-

თის ერთად ერთ მთავარ საკითხს. ამ საკითხის გადახვევა „შადრევანის“ რედაქციამ მოინდომა, როცა საფანელი შემოაკლდა, ეს ერთგვარი ლიტერატურული ქამანდებია, რასაც „შადრევანის“ რედაქცია „აბრუნდის“ ეძახის და რასაც თვითონ ხმარობს და სხვას-კი უკიჟინებს. ჩემი შენ გითხარი, გული მოგიკალიო.

„შადრევანის“ რედაქცია და მასთან ერთად ბ-ნი პ. ჯაფარიძეც გვიკიჟინებენ უკან დახევას. რაში გამოიხატება მათი აზრით უკან დახევა ამის შესახებ ქვემოთ მოგახსენებთ, დეე, მკითხველმა განსაჯოს ვინ იხევს უკან, მე თუ „შადრევანის“ რედაქცია. მოგახსენებთ, რომ „შადრევანის“ რედაქციამ, როცა ბ. ჯაფარიძის წერილების ბეჭვლა დაიწყო, პირველ წერილსვე შენიშვნა წაუძმღვარა და შემდეგაც გაიმეორა ხაზგასმით (იხ. „შად.“ № 10) „აღძრული კითხვა იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ რედაქციას მის შესახებ კამათი საჭიროდ მიაჩნიაო“, მაგრამ როცა რედაქციამ თავისი თავი და ბ-ნი ჯაფარიძეც გულში დამარცხებულად სცნო, არც ერთი საკამათო წერილი „შადრევანის“ ფურცლებზე არ გააქაჟანა. როცა „შადრევანის“ რედაქცია წინდაწინვე გავაფრთხილეთ ბ-ნი პ. ჯაფარიძის უმართებულო წერილების ბეჭდვის დრო, ის განზე გადავა. აი ეს არის ნამდვილი უკან დახევა, რასაც ბრძენი რედაქცია სხვას უკიჟინებს. თუ-კი „შადრევანის“ რედაქციას და მისს უებრო თანამშრომელს ბ-ნს ჯაფარიძეს მართლა საზოგადო საქმე აწუხებდათ და არა სხვა რამ ბნელი ფარული აზრები, რედაქცია ვალდებული იყო საკითხის შესახებ კამათი არ შეეწყვიტა და წერილის დაბეჭდვაზე სხვებისთვისაც უარი არ ეთქვა. ეხლა გამოდის, რედაქცია ეკამათება მხოლოდ

თავის თანამშრომელს ბ-ნ ჯაფარიძეს, სხვებს-კი შერცხვენილი ეუბნება, ამ საკითხს ჩვენ ადგილს ვერ დაუთმობთ, სხვა საკითხიც ბლომად გვაქვსო და სხ. ნუ თუ ესეც უკან დახევა არ არის? ნუ თუ ეს საკითხის მიფუჩიჩება არ არის. რად აცხადებდა რედაქცია კამათის საჭიროებას და რად ამბობს ახლა უარს და არაბეჭდავს სხვის წერილებს, ეს უეჭველად რედაქციის საიდუმლოებას უნდა შეადგენდეს.

„შადრევანის“ რედაქცია არსად არ ერიდება სხვისი აზრის დამახინჯებას. მის საპასუხო წერილში (შადრევანი № 12) ასეთი ადგილები მრავალია. მართებულობა-კი საზოგადოთ იმას მოითხოვს, როცა სხვისი სიტყვები მოჰყავს ვისმე, სიტყვა სიტყვით ამოსწეროს და ისე უჩვენოს მკითხველს, „შადრევანის“ რედაქცია-კი ამას გაუბრუნებს და სხვის ნათქვამს ისე ხმარობს, როგორც მისთვის ხელსაყრელია. ასეთია მაგალითად ადგილები, რომელიც ეხება რედაქციის მიერ ათვალწუნებულს გამოთქმის „МУЖИКЪ СЪ ВОЗОМЪ СКАЗАЛЪ“ და ჩემს განმარტებას ამის შესახებ და რედაქციის დასკვნას, თითქოს გოგებაშვილის „რუსკ. სლ.“ შესახებ ჩემს გამოთქმულს აზრებში სადმე უკან დახევა სჩანდეს. უკან დახევას ჩვეულნი არ გახლავართ და რედაქცია-კი უფრო რიგიანად მოიქცეოდა, რომ თავისი დანაშაულობა, არა მარტო კამათის მოსპობით, არამედ პირდაპირ აღეარებინა და აღძრულ საკითხის გამორკვევას მეტის სიდინჯით, მოფიქრებით და სიმართლით შესდგომოდა.

ახლა, ორიოდ სიტყვას მოვახსენებ „ლია წერილის“ ავტორს ბ-ნს პ. ჯაფარიძესაც.

ჩემს მწვავეს, მაგრამ სამართლიანს პასუხს, რომელი დასტამბული იყო „განათლებლის“ № 1-ში, ეტყობა ძლიერ გაუწიწმამტებია ბ-ნი პრ. ჯაფარიძე და გაზეთ „ახალი აზრის“ № 149-ში მუქარისა და გაჯავრების კილოთი სავსე „ლია წერილს“ მიძღვნის. გაწიწმამტება და გაჯავრება უღონობისა და სისუსტისა ხმალია, მაგრამ რაც უნდა გაჯავრდეს კაცი, სიმართლეს მაინც არ უნდა უღალატოს. ჩემს წინადადებას, რომლითაც მივმართე გაზეთ „შადრევანის“ რედაქციას და ბ-ნ ჯაფარიძეს, ორნივე ისე ხმარობენ, როგორც მათთვის ხელსაყრელია და არა ისე როგორც იყო ნათქვამი და რომლის აზრიც ცხადი უნდა იყოს ყველასთვის.

როცა ბ-ნი ჯაფარიძის საუკუღმართო წერილების ბეჭდვა იწყეს „შადრევანში“ პირველი წერილის წაკითხვისთანავე გასაფრთხილებლად მივსწერე რედაქციას:

„ვიდრე ბ-ნი ჯაფარიძე დასამაჟრებლეს თავის წერილებს და მეც ჯერჯერობით ვასუსს გავცემდე ვსთხოვ, რედაქციას დასასხეფონ რამდენიმე ჰიანი რამელებიც გაეცნობიან მასალებს და ეთაჟეს სიმრუდეს მიუდგომილად გამაარკვევენ შეთქი“.

ამ წინადადებიდან ქართულის მცოდნე ადვილად მიხვდება, რომ ჩემი პირობა იყო დაესახელებიათ ვინმე მასალების გასარჩევად „ვიდრე ბ. ჯაფარიძის წერილის ბეჭდვა დასრულდებოდა და მეც პასუხს დავამზადებდი. ეს ჩემი წინადადება „შადრევანის“ რედაქციამ არ მიიღო და განაგრძო წერილის ბეჭდვა, არც ბ-ნმა პრ. ჯაფარიძემ გვიპასუხა თავის დროზე და მეც იძულებული ვიყავი პასუხი დამეწერა. ამ სახით ჩემი წინადადების აზრი ჩემმა მოკამათებმა უკუ აგდეს, არ შეიწყნარეს. მე არაოდეს არ მომიტხოვია ისეთი კომისია, რომლის წევრთა შორის

ჩემ მიერ არჩეულნიც უნდა ყოფილიყვნენ და სამართალში გამოიმეწვია ვინმე უღონოდ. ასეთს მოთხოვნას რა აზრი ექნებოდა იმ დროს, როცა ბ-ნი პრ. ჯაფარიძის წერილის ბეჭდვა მხოლოდ იწყებოდა, ჩემის აზრით საკმარისი იყო რედაქციის რომელსამე წევრს ან სხვა ვისმე გადაესინჯა ის მასალები, რომელიც ბ-ნს ჯაფარიძეს ამტყუნებდა და შემდეგ ამას რაც მოჰყვებოდა, სხვა იქნებოდა. მაშასადამე თითქოს მე ბ-ნი ჯაფარიძე სამედიატორო სამართალში გამოიმეწვიოს, სიმართლეს მოკლებულია და „უკან დახევის“ შესახებაც ლაპარაკი ზედმეტია.

ახლა ისე გამოდის მე კი არა, ბ-ნი პრ. ჯაფარიძე მიწვევს სამართალში. ამაზე კი მოვახსენებ ბ-ნს ჯაფარიძეს, რომ ჯერჯერობით კამათი არ დასრულებულა, ჯერ კიდევ ნახევრადაც არ შევხებულვარ ყველა იმ აბდა-უბდურ მოსაზრების გარჩევას, რომლითაც ბ-ნმა ჯაფარიძემ პოპფინა „შადრევანის“ ფურცლები.

თუ ბ-ნმა პრ. ჯაფარიძემ დაასრულა თვისი საისტორიო წერილები და შემდეგ კომისიის დანიშვნასა თხოულობს, მეც ნება უნდა მქონდეს დავასრულო პასუხი და სამედიატორო სამართლის შესახებ საკითხი მერმე აღძრათ. დაუფცადოთ იმასაც, თუ რას იტყვიან სხვებიც აღძრულ საკითხის შესახებ. საკითხის გამოსარკვევად მარტო კომისია არ კმარა, საჭიროა მკითხველი საზოგადოებაც საქმეში ჩახედული იყოს და მოკამათეთა აზრი წაკითხული ჰქონდეს. ამიტომ ვსთხოვე „შადრევანის“ რედაქციას ჩემი პასუხის დაბეჭდვა. მაგრამ იგი დამარცხებული, როგორც მოგეხსენებათ, სრულიად სპობს კამათს.

რაც შეეხება „მოქალაქობრივ გამბედაობას“, თუ ვის მეტი ძალა აქვს, ამას

შემდეგშიც დავინახავთ. უბრალო ბაქია-ობითა და სიტყვების წარამარა ხმარებით ბ-ნი ჯაფარიძე ვერავის შეაშინებს. ძალა სიმართლეშია. ბ-ნი ჯაფარიძე-კი გვაგონებს ისეთს დამარცხებულს, რომელიც ქვემოლან ემუქრებოდა მოწინააღმდეგეს— ამიშვი, თორემ...

არაფერს ვიტყვი რალაც „აპექუნობის“ შესახებ, რომლიდანაც ბ-ნს ჯაფარიძეს „მოწაფეობის დროიდანვე თავი დაუხსნია“, მაგრამ ტყუილად ჰგონია ბ-ნს ჯაფარიძეს თავისი თავი ცამდის მართალი. საღი კრიტიკის თვალით რომ ვისმე გაეშინჯა ბ-ნი ჯაფარიძის წერილები, დღის სინათლესაც ვერ იხილავდა.

მართალია მე უფრო მკაცრი კილო ვინმარე ბ-ნი პრ. ჯაფარიძის საპასუხოდ, ვიდრე „შადრევანის“ რედაქციამ, მაგრამ

ძნელია თავშეკავება და აკადემიური კი-ლოს დაცვა იმ შემთხვევაში, როცა ნათლად ხედავ, რომ მოკამათე უკულმართ აზრებით არის აღტურვილი, სიმართლეს განძრახ გაუბრის, ვერავითარ დაკვირვე-ბას და საქმის ცოდნას ვერ იჩენს და სი-ცრუის ხუხულას აგებს ხოლმე. ამ შემ-თხვევაში ზოგჯერ სიმკაცრე სჯობიან ღმობიერად მოქცევას, რადგანაც ნათქვა-მია—, „რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დააჩნდების, საშვილიშვილოდ გადაეცემი-სო“ და მეც მგონია, რომ ბ-ნი ჯაფარი-ძე შემდეგში, თუ თავის დანაშაულობას გაითვალისწინებს, მაინც უფრო ჩაუკვირ-დება საგანს და ხელს აიღებს უსაბუთო და ზერელე მსჯელობაზე, რაც მისთვისაც სასარგებლო იქნება.

ლ. ბოცვაძე.

ქართული ენა და სამეცნიერო ტერმინოლოგია*)

სწორად, ძლიერ ხშირად ჩვენს ცნო-ბილს მწერლებსაც კი მოსდით უნებლიე-თი შეცდომა ან ქართულში ან მეცნიე-რულ ტერმინებში... ეს შეცდომები დღეს-ხვალობით უყურადღებოდ რჩება და ენა კი ირყვნება...

მიყვარს ტკბილი ხალასი ქართული და რაც გინდა საინტერესო შინაარსი-ანი წერილი თუ წიგნი (ნაბეჭდი) იყოს, თუ რომ რამდენიმე წინადადების წაკი-თხვამ გულის ყური არ დამიტკბო, ბრაზ მორეული უკუ ვავდებ ხოლმე- „შე ბელ-სვიანო და თუ კი ქართულიც არ იცი, მაშ რაღა „მეც ნახირ-ნახირო“...!

ბევრჯელ მინატრია: ნეტავ თუ რომე-ლიმე ჟურნალმა პატარა ადგილი დაუთ-

მოს სადმე კუნჭულ-ბოლოში ერთს გან-ყოფილებასაც, სახელდობრ: „ქართული ენა და სამეცნიერო ტერმინოლოგია“... ჩემის აზრით ჟურნალმა „განათლება“ უნდა ითავოს, როგორც სამეცნიერო-პე-დაგოგიურმა ორგანომ. მაშ ვთხოვთ ბ-ნო რედაქტორო; ამას უაღრესად მოითხოვს სამშობლო ლიტერატურის ინტერესი. ვისაც კი ჩემებრ უყვარს ქართული, ის არ დაიზარებს ამ მცირე, მაგრამ დიდ მნიშვნელოვან შრომას. ბატონებო! მო-გვაწოდეთ თქვენი შენიშვნებიც, დაანე-ბეთ სრულებით თავი: ეს მავანს ეწყი-ნებაო, ეს მავანს მოვინდურებო, მე არ მესმის! ნუ თუ ამ წვრილმანებს უნდა ვანაცვალოთ სამშობლო ენის ინტერესი?! მაშ როდის და რავგარ გავწმენდთ ღვარ-ძლისაგან პურს.

*) საამოყნებით დაფუთობთ ადგილს ჟურ-ნალში ასეთს შენიშვნებს. რედ.

* * *

აგერ ლექსი „კოცონი“, ხელი უწერილია გრ. რობაქიძეს; განა შეიძლება ამ ფილოსოფოს-მწერლის წაუკითხველობა! აგერ პირველი სტრიქონები*) აფრქვევიან თვალ მარგალიტს, მაგრამ ერთმა წუწკმა ტერმინმა კი ფრთები მთლად მომიშალა. ეს ტერმინი გახლავსთ **ომეღ**.

ათიოდე წლის წინეთაც გული მატკინა ამ შეჩვენებულმა პარაზიტმა მცენარემ, მარად მწვანემ და სხვისა მკამელმა.—

„ცნობის ფურცელში“ ავტორი (აღარ მახსოვს ვინ) აგვიწერდა შვეიცარიელთა თუ შვედების ხალხურ ჩვეულებას: შობა-ახალწლის ბედნიერ ღვებში ქალები (ქალიშვილები) ფერხულს უვლიან შობის ხეს და უმანკოების ემბლემად გასათხოვარ ქალებს თავზედ ადგმენ **ომეღას** გვირგვინსაო. ახლა ძლიერაც ვნანობ, რატომ მაშინ მწერალთა ყურადღება არ მივაქციე. სიტყვა **ომეღა** არც რუსულია. ამ მცენარეს ფითრს ჩვენში ყველანიც იცნობთ, მუქთა ხროობს ბებერ მსხლის ტოტებზე, მუხაზე და სხვა. ზამთარ-ზაფხულს მომწვანოთ არის **გაფითრებული***) ზამთრის პირად უმწიფ-

ღება ნაყოფი (ხილი) მსხვილი მარგალიტის ტოლი და მისებრ ლამაზი, თეთრად ბრწყინვალე, ხილს ფრინველნი (ჯაფარა, კაკაქი და სხვა.) ეტანებიან და თავის გაგანგლულ ნისკარტს ახლო მეზობელ ხის ტოტზე მაგრად იწმენდენ და ფითრიც საიმედოთ ღრმად ითესება ხილნარის ქერქში. ახლა კი თვითონ იცის როგორც დაიწყობს ცოცხალ ხის სისხლის (წვნის) წოვნას. იქნობამდე სწუწნის, ვიდრე პატრონი გახმება და თითონაც გადაჰყვება. წაკითხული გექნებათ, რა თქმა უნდა, თედო რაზიკაშვილის დიდმნიშვნელოვანი „ფითრი“, სადაც იგულისხმება გულ უბრყვილო, მიმდობი ქართველი კაცი და მისი მომლორობელი წურბელები.

ღიად, შეცდომაა თუ ფიქრობთ, რომ ქართულ მდიდარ ენას არ აბადია სიტყვა, ომეღას სახელი, აფსუს!.. მე დარწმუნებული ვარ, რომ პორნოგრაფიული ექსტაზით გატაცებულს, აღზნებულს მგოსანს არც თუ ფითრი (ომეღა) ესაჭირობოდა, ავტორს უნდოდა უთუოთ ეთქვა „ვით ფათალო ჩაწმანული“; სწორედ ეს **ფათალო** (სურო) მარად მწვანეა და ხევებს ეხვევა (მუხას და სხვა.) ძლიერად ჩაწმანული. ფითრი კი ამ ლექსისთვის არ გამოდგება, პარაზიტია და სულ რაღაც ორიოდე მტკაველი სიმაღლე ბუჩქად იზრდება პატრონის ტოტზე. არც თუ **შროშანა**, Ландышь არის ეკალი*). ამი-

*) ის. „სახალხო ფურცელი“ № 223 პირველ მარტის... აქ არ შემიძლია არ შევნიშნა: განა რა იყო ისეთი სასწრაფო, რამ ეს რაღაც პორნოგრაფია სამეგობროდ დეპეშებში თუ წერილებში თაიგუდევით არ ჩაგკვით! უბრალო ეთიკა მითითდეს, რადესაც ვგლოვობთ და ამისთანა დიდ დანაკლისს დაუსტირით, რადგანათც ვარ. **გელოვანს**, ამ დრფს ქვეს ვნების აღმძვრელ ლექსებს არ უნდა ჰქონდეს ადგილი.

ჩვენი წინაპრები! ეჭვი არ უნდა ფითრიდან (მც.) წარმოუშობავთ სატყვა გაფითრებული (პირის სასე და სხვ.), მართლაც და თვით ფითრი უფერული მწვანეა.

*) ესეც საჭიროა გავსოვდეს: **შროშანა** არის Ландышь (მცენარე, ყვავილი) **შროშანი** ფრინველი Скворець.

ტომაც შეეძლო პოეტს დაესახელებინა სხვა ყვაილი ეკლიანი. მაგ. ვარდი ან ასკილი.

* * *

ბაჩანას ლექსში „მუხას“ არის ერთი სატყევა, რომელიც უეჭველად გასწორებას მოითხოვს: „მთა ბარი ირეგვებოდეს“ აქ 5 სრულებით მეტია. გამოდის რომ მთა ბარი რეგვენი ხდება. უნდა იყოს: ირეგვებოდეს, მაგ. სეტყვამ ვენახი დარეგვა.

* * *

ეს ორიოდე წელიწადია უმართებულად იწერება სიტყვა წუთი წამის მაგივრად, არავინ ყურადღებას არ აქცევს და მთელი თაობა თუთიყუშივით იმეორებს ამ შეცდომას. მაშ კარგად დავიხსოვნოთ: წუთი არის Секунда და წამი არის минута არა გჯერად ჩემი? მაშ მოწმეებსაც მოვიყვან.

1) საბა-სულხან ორბელიანმა 200 წლის წინეთ გვიანდობა: „წამი აქვს ჟამსა (სათსა) ერთსა სამოცი, წამსა ერთსა წუთი სამოცი და სხვა. 2) დ. ჩუბინოვი ჩენი დროისა და გვიანდობა: „წენტილსა აქვს 15 წამი ან მინუტი; წამსა აქვს 60 წუთი ან სეკუნდი და სხვა“ (იხ. სიტყვა ჟამი).—

* * *

კაი ხანია დაადგინეს ეკლესიის მაგიერ ვწეროთ ეკლესია და ასეც ვსწერთ. იმავე დროს სავალდებულოდ გახადეს ვსწეროთ: წმიდა, წმიდანი, Святой და წმინდა, სიწმინდე, чистый чистота, ჯერ კი ჰო და მერე კი დისციპლინა დაარღვიეს-აირია მონასტერი.

* * *

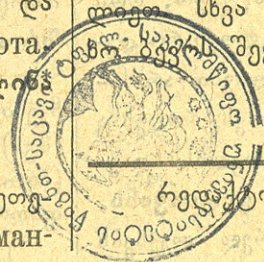
განვლილ შემოდგომაზე რუს. გაზეთებში გამოაცხადეს: არიქა, ხალხო, дурман-

ის თესლი შეაგროეთ, მისგან მკურნალი წამალი კეთდებაო. ქართ. გაზეთებმაც სთარგმნეს, ლალაძეყვეს, მაგრამ არ კი იტოდნენ რომ: Дурманъ-ი არის ლემი და Вѣлена, ლენცოფა. ამიტომაც ურჩევდენ ხალხს ლენცოფას თესლი შეაგროეთო, მაშინ როდესაც ლენცოფა ატროპინს სრულებით არ შეიცავს (იმ საჭირო წამალს) და ლემი კი მდიდარია ატროპინით.

მე განვაგრძობ, შეძლების და გვარად ამ შენიშვნების წერას—ეს ჩემი ზნეობრივი მოვალეობაა—თან ხო არ უნდა წავიყოლო ჩემი ცოდნა. ჰო და იმ პირობით კი, რომ მეც სამაგიერო გადამიხადოთ—ჩემს ნაწერებშიაც გასასწორებელი გასწოროთ. ამასაც ახლავე ვაცხადებ, რომ მე არ გახლავართ რაც ლინგვისტი და არც გრამატიკოსი. მაშასადამე არც შემიძლია გამოგყვეთ ვისმე მეცნიერულ თეორიებში. მე ვარ ხალხის შვილი, ხალხის ენის მცოდნე და კარგი ქართულის დიდათ მოსიყვარულე და არც ჩემს გულისყურს ეჩოთირება, არ შემიძლია შეცდომად არ მივიღო.

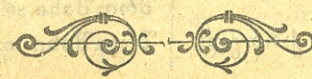
ბატონებო! მეტი ყურადღება, მეტი გულდადება გჭირიათ მწერლებსაც და რედაქციებსაც, თორემ დღეს ქართული ენა რევოლუციას განიცდის და არა ბუნებრივ ევოლიუციას, დროა დრო დაუფიქრდეთ,—გამოარკვიეთ და მეც მიშველიეთ სხვა არა იყოს რა, ეტყრმინებს შეგაწვეთ.

ილ. ალხაზიშვილი.

რედაქტორ-გამომცემელი

ლ. გ. ბოცვაძე.

სნოზუბი

ქ. შ. წერს-კითხვის გამავრსელუბ.

საზოგადოებრის მოქმედებრისა.

ოქმნი

ქ. შ. წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოების წევრთა საზოგადო კრებისა
7 დეკემბერს 1914 წ.
(დასასრული)

შეკითხვა შემოაქვთ იმ კომისიის მოქმედების შესახებ, რომელსაც დავალებული ჰქონდა მალაზიის საკითხის გამორკვევა.

ბ. ვაბაშვილი აღნიშნავს, რომ მალაზიის გადატანის საკითხის გამოსარკვევად არჩეულმა კომისიამ უკვე მიიღო დადგენილება მალაზიის გადატანის შესახებ, როგორც მახსოვს მოხსენებაც წარდგენილია.

გ. ბურჯანაძე უპასუხებს, რომ კომისიას, მართალია, კრებები ჰქონდა, მაგრამ საბოლოოდ საკითხი მალაზიის გადატანის შესახებ ჯერაც გამოურკვეველია, რადგან ამ კომისიას გამგეობისათვის მოხსენება არ წარმოუდგენია.

ს. დადიანი ნდობას უცხადებს ამავე კომისიას და საკიროდ აღიარებს ისევ იმ კომისიას მიენდოს საქმის დაბოლოება.

შ. შიქლაძე (გამგ. წევრი) აღნიშნავს, რომ გამგეობას საერთოთ გადაწყვეტილი ჰქონდა მალაზიის გადატანის საკითხი, მაგრამ ომის მიზეზის გამო ეს გადაწყვეტილება სისრულეში მოყვანილი არ იქნა.

დ. ლუმაძე, ჩვენც აღნიშნეთ მოხსენებაში, რომ კომისიას მოხსენება არ წარმოუდგენია.

ირკვევა, რომ მალაზიის გადმტან კომისიას მოვალეობა არ შეუსრულებია. კრება წიგნების ბეკვდის ანგარიშს და აგრეთვე საზოგადოების შემოსავალ-გასავალს ამტკიცებს.

დ. ხართიშვიდი თხოულობს მომავალში უფლება მიეცეს სარევიზიო კომისიის შემადგენლობის ფაქტიურად ყველაფერი, როგორც შემოსავალ-გასავალი, ისე გამგეობის ყოველივე მოქმედება.

თავმჯდომარე განმარტავს, რომ თანახმად წესდებისა სარევიზიო კომისიამ უნდა შემადგენლობის დაბეჭდილი წლიური ანგარიში გამგეობის მოქმედება.

თავმჯდომარე აუწყებს კრებას, რომ საზოგადო კრების განსახილველად გამგეობა აყენებს 31 ნამდვილ წევრისაგან შემოსულ განცხადებას, და თან განმარტავს, რომ გამგეობა ამ საკითხის ვადაწყვეტას არა სთვლის დროის შესაფერად და ამისათვის შეუძლებლად მიაჩნია მხარი დაუჭიროს საწევრო გადასახადის შემცირების საკითხს.

3. კაკაიშვიდი. ეს საკითხი არა ერთხელ წარმოყენებულა საზოგადო კრებებზე და ყოველთვის უარყოფით გადაწყვეტილა. ამ საკითხის ირგვლივ ატეხილ ისტორიაში ორი აზროვნება არსებობს, ერთს ერთნაირად ესმის ეს საკითხი, მეორეს მეორენაირად; ერთნი ამბობენ: ჩვენ პრინციპიალურად წინააღმდეგნი არა ვართ საწევრო გადასახადის შემცირებისა, მაგრამ ჯერ დრო საკმაოდ მომწიფებული არ არის და საზოგადოებას საფრთხეც მოეღის, ამ მოსაზრებას იზიარებს გამგეობაც. ამ მოსაზრების მიმდევარი ჯგუფის აზრი შემცდარია. გადაავლეთ თვალი საქართველოს და თქვენ დაინახავთ, მთელი ნახევარი ნაწილი საქართველოსი ამისათვის საკმაოდ მომზადებულია თვით განვითარების გზაზე სდგას. დასავლეთ საქართველოში საყოველთაო, პირველ-დაწყებითი სწავლა უკვე განხორციელებულია, იქ ხალხი თავის მოქალაქობრივი უფლებების განხორციელებას თხოულობს... ხალხი, რომელსაც შეუგნია უფლება თვითონ, გამოახავს გზას და ამ მხრით სრულიად საშიშო არ არის შუამდგომლობის აღძვრა წესდების შეცვლის შესახებ. მეორენი ამბობენ: არასოდეს არ ვიქნებით თანახმა საწევრო გადასახადის შემცირებისა. ამ ჯგუფის ფსიხოლოგია ადვილი ასახსნელია, ამის მაგალითს ყოველი ხალხის ცხოვრებაში ვხედავთ, რომ რამოდენიმე პირი წამოკუბდება სახალხო საქმის სათავეში და გაბედულად აცხადებს, ხალხის საქმე ზევდან უნდა ვმართოთ, ხალხი ჩვენ უნდა გავათვითცნობიეროთ, ჩვენ უნდა ვემსახუროთ მის სულიერ მოთხოვნილებებს; მაგრამ ეს აზრი შემცდარია, ხალხი თვით უნდა განაგებდეს თავის საქმეს, ყველაფერი უნდა კეთდებოდეს ხალხის საშუალებით და მისი აქტიური მონაწილეობით. დრო უკვე დამდგარია—ხალხი საკმაოდ მომზადებულია და თუ ორ მილიონ ქართველ მცხოვრებთაგან მხოლოდ სამი ათასი კაცი ღებულობს მონაწილეობას ჩვენს კულტურულ დაწესებულებაში, ეს აიხსნება თქვენი კარ ჩაკეტილობით. გააღეთ კარები მიეცით ხალხს ფართო გზა აქტივობისა, და თქვენ ნახავთ, რომ საქმე გამოცოცხლდება და წინმსვლელობის ელფერი მიეცემა. პროვინცია უკვე ამ გზაზე სდგას, და თხოულობს და თხოულობს საწევრო გადასახადის შემცირებას. მაგალითად: ამას მოითხოვენ ბათუმის, სოხუმის და სხვა განყოფილებები. რეფორმა ხდება ძირიდან, და სანამ ეს მოხდებოდეს, უმჯობესი იქნება ჩვენ თვითონ ზევდან მოვხდინოთ რეფორმა და შევამციროთ საწევრო გადასახადი ერთ მანეთამდე.

ნ. საჯაროეფიე. წ.-კ. გ. საზოგადოება ეს ერთგვარი სკოლა და სკოლის როლს იგი მაშინ უფრო ნათლად შეასრულებს, როდესაც თვით ხალხს შიდაღებებთ აქტიურ მონაწილეობას ყოველ მის საქმეში, ამით გავწვრთნით მას, თუ იგი გაუწვრთნელია, და მივსცემთ შეგნებას, თუ შეუგნებელია. ზოგიერთს, მაგალითად, მოჰყავს სახალხო უნივერსიტეტი და ამბობს; სახალხო უნივერსიტეტში საწევრო გადასახადი ერთი მანეთია, მაგრამ საქმე კი სასურველად ვერ მიდისო, აქ სახალხო უნივერსიტეტის მაგალითის მოყვანა უადგილოა და შეუფერებელი: სახალხო უნივერსიტეტი ყველა ეროვნებათა წარმომადგენლის დაწესებულებაა. წ.-კ. საზოგადოება ემსახურება ქართველი ერის ყოველ გვარ ინტერესს. საუბედუროდ, ჩვენ საზოგადოებაში ორ მოპირდაპირე მხარეს ვხედავ: გაბატონებულ ნაწილს და დემოკრატიულს. ქუთაისისა და თბილისის გაზეთები დაბეჯითებით ამტკიცებდნენ, რომ ხალხი ეროვნულ ნიადაგზე დადგაო და ამავე დროს კი არ ვცდილობთ ხალხი გავათვითცნობიეროთ; სცადეთ ბატონებო, შემოაშვით ეს ხალხი ამ ეროვნულ დაწესებულებაში და თუ გააქართველებთ, გაანაციონალიზებთ, ეს ხომ უკეთესი და საქმისთვის საუმჯობესო იქნება. რატომ არ უნდა ვცადოთ, და ზოგიერთების აზრით, გადაგვარების გზაზედ დამდგარი ხალხი გადმოვაგვაროთ და ეროვნული იდეები ჩაუნერგოთ. ზოგიერთნი დამცინავი კილოთი ამბობენ: რატომ ერთი მანეთი უნდა იყოს და საწევრო გადასახადი არა ერთი აბაზიო. ასე რომ ვიმსჯელოთ, ყოველ საკითხს აფსურდამდე გავიყვანთ. ჩვენ ვამბობთ, რომ დღევანდელის პირობების მიხედვით შეიძლება საწევრო გადასახადის მანეთამდე შემცირება და ამ გადასახადის შემოტანა არ გაუჭირდება მუშას, წვრილ ბურჟუას და ამით წევრთა რიცხვი თვალსაჩინოთ გაიზრდება. ექვი არ უნდა, შემოსავალი იმატებს, არ შემოიძლიან არ მოვიყვანო ერთი ფრიად საგულისხმო მაგალითი: ამას წინაღ შემთხვევით დავსწარი ერთს კრებას, რომელიც არკვევდა საკითხს ჩვენი თეატრის აღორძინების შესახებ. ერთმა ორატორმა ამ კრებაზედ რუსულად ილაპარაკა, მოიყვანა სტატისტიკური ცნობები თეატრის შემოსავალ-გასავლისა და აგრეთვე რიცხვი დამსწრეთა რაოდენობისა წარმოდგენებზე და დასძინა, რომ დამსწრეთა 90 %-ს შეადგენდა მღაბიო ხალხი. 75 პროც. მთელი შემოსავლისა ისევ მღაბიო ხალხისაგან შემოდის. ეს თვალსაჩინო მაგალითი მისაბაძი უნდა გახდეს ჩვენთვისაც, გამგეობას არ უცდია: ჯერ სცადოს, მიიღოს დადგენილება საწევრო გადასახადის მანეთამდე შემცირებისა, ამით წევრთა რიცხვი საკმაოდ გაიზრდება და შემოსავალიც იმატებს, ხალხიც დაინტერესდება საქმით. ჩემი წინადადებაა ეთხოვოს გამგეობას აღძრას შუამდგომლობა სათანადო მთავრობის წინაშე წესდების შეცვლის შესახებ.

არ. ჯაჯანაშვილი (გამ. წევრი) ამ რამდენიმე წლის წინაღ აღიძრა საკითხი საწევრო გადასახადის შემცირების შესახებ, მაშინ საწევრო გადასახადის რაოდენობა ექვს მანეთს უდრიდა; საზოგადო კრებამ მიიღო სამი მანეთი, როგორ იმოქმედა ამან საზოგადოების შემოსავლის გაძლიერების საქმეზე. შემოსავალმა იკლო და არა იმატა, კვლავ აღიძრა ეს საკითხი, რომ სამი მანეთიც შემცირებით მანეთამდე. გვიკვირებდნენ, ვითომ ჩვენ ამ კულტურულ დაწესებულებაში ხალხის შე-

შვების წინააღმდეგი ვიყავით მათი შიშით, მაგრამ ეს შემცდარი აზრია, ხალხის ჩვენ არ გვეშინია; ან რატომ უნდა გვეშინოდეს ხალხის, როდესაც მთელი ჩვენი მოქმედება ხალხის ინტერესების დასაცავადაა მიმართული. სწორედ იმ მოსაზრებით, რომ საწევრო გადასახადის შემცირება ვერ მოქმედებს შემოსავლის გაძლიერებაზე, მე პრინციპიალურად წინააღმდეგი ვარ საწევრო გადასახადის შემცირებისა; ვინაიდან საწევრო გადასახადის შემცირების დადებითად გადაჭრა მოითხოვს წესდების ერთი მუხლის შეცვლას და დღევანდელ პირობებში შესაძლებელია მთავრობამ ყურადღება მიაქციოს წესდების სხვა მუხლებსაც და ჩვენდა საზიანოდ და ჩვენი ინტერესების წინააღმდეგ შესცვალოს. მე ფორმალური მოსაზრებითაც წინააღმდეგი ვარ საწევრო გადასახადის შემცირებისა. რამ გამოიწვია წესდების შეცვლის შესახებ შუამდგომლობის აღძვრა მთავრობის წინაშე, ამის მაგალითიც შეგვიძლიან დავასახელოთ. მოსკოვის განათლების ლიგას სრულიად აუკრძალეს მოქმედება, როდესაც ამ ლიგამ მოითხოვა წესდების ზოგიერთი მუხლის შეცვლა, ზოგიერთებს წარმოუდგენია თითქოს წ.-კ. გ. საზოგადოება ისეთი დაწესებულება არის, რომლითაც ხალხმა უნდა განახორციელოს თავისი მოქალაქობრივი უფლება. თუ ამ თვალსაზრისით შევხედავთ საკითხს, უმჯობესია საწევრო გადასახადი სრულიად მოვსპოთ. მაგრამ მე ესე საკითხს არ უყურებ: წ.-კ. გ. საზოგადოება კულტურული დაწესებულებაა და არა პარლამენტი, სადაც შეიძლება უფლებაზე ლაპარაკი. თვითეული ქართველის მოვალეობაა, თუ მას გული შესტკივა ამ კულტურულის დაწესებულებისათვის, შემოიტანოს თავისი წვლილი. სამი მანეთი არც ისეთი დიდი და სამძიმო გადასახადია, თუ გინდ მუშისთვისაც: თვეში მოუწევს ხუთი შაური და ვინ უშლის ნაწილ-ნაწილად გადაიხადოს ეს ფული. მე არც მინდა შემოვიდეს ისეთი მუშა, რომელიც ხუთ შაურსაც არ გაიმეტებს ამ კულტურული დაწესებულებისთვის.

ბ-ნი სუჯავა. ექვსი წელიწადია, რაც საწევრო გადასახადის შემცირებაზე ბჭობაა საზოგადო კრებებზე, მაგრამ ეს საკითხი დღემდე გამოურკვეველია გამგეობა ამ საკითხს გვერდს უხვევს და არ უნდა, რომ შეუშვას ამ დაწესებულებაში ის ფხიზელი ელემენტები, რომელნიც საქმეს გამოაცოცხლებენ. საწევრო გადასახადის დაკლება აუცილებლად საქირთა, რათა ხალხს მიეცეს საშუალება მიიღოს მონაწილეობა ამ ეროვნულ საქმეში და თავისი წვლილი შეიტანოს. მას განვებ ელობებიან წინ და ეუბნებიან, თქვენი საქმის მართვა-გამგეობა ჩვენს ხელში უნდა იყოს. თვეში 25 კაპ. გაღება მუშისთვის ძნელია, რადგან მუშას სხვა დაწესებულებაშიაც უხდება მონაწილეობის მიღება და თავის წვლილის შეტანა. სახალხო უნივერსიტეტში ამ უმუშევრობის დროს ერთი მანეთის შეტანაც ძნელია. ორატორი განმეორებით თხოულობს შემცირდეს საწევრო გადასახადი, თორემ დრო მაინც თავისას იზამს.

ნ. ღვინიაშვილი. 15 წელიწადია, რაც წ.-კ. გ. საზ. ვიცნობ და არ მქონია სურვილი ამ საზოგადოებაში ჩავწერილიყავი. როცა დამებადა სურვილი, კიდევაც ჩავწერე და სამი მანეთიც შევიტანე. დამნაშავე აქ არა სამი მანეთია, არა ამ ფულის გადახდა საძნელო მუშისათვის, არამედ ინტელიგენციის ის ნაწილი,

რომელმაც ქართველი მშრომელი ხალხი ქართულ სულს და გულს მოჰკლიჯა, ჩამოაშორა მშობელ კერას შეაძულა თავისი ეროვნული მე და, როცა მოღრუბლულ ცაზე სხივმა გამოაშუქა, როცა არ. ჯორჯაძის მოძღვრებამ ჩემს გონებაში მძლავრად შემოაშუქა, მაშინ საზოგადოთ მუშის სულმაც ქეშმარიტების გზა იპოვა და მეც დამებადა სურვილი წევრად ჩავწერილიყავი ამ კულტურულ დაწესებულებაში, დავახლოვებოდი. ჩემთვის სამ მანეთს ხელი არ შეეშლია, აქ ლაპარაკობდნენ სკოლების გაუმჯობესებაზე, კარგ მასწავლებლების მოწვევაზე, კარგის ჯამაგირებით. რით გვინდა ყველა ეს განვახორციელოთ, თუ ამ ერთად ერთ საქველმოქმედო საზოგადოებას საღსარს მოვუსპობთ, შემოსავალს შევუმცირებთ.

ბ-ს ბუკიას არ მოსწონს ღვინიაშვილის სიტყვა, როგორც მუშის ნათქვამი, და თავის განმარტებას რუსულის ანდაზით იწყებს „ყველა ოჯახში გამოერევა მახინჯი წევრი“...

ბუკიას ეს სიტყვები ხმაურობას იწვევს და თავმჯდომარე იძულებულია, სიტყვა წაართვას ორატორს.

დ. ხართიშვილი. ეს კითხვა ძველი კითხვაა; მას შემდეგ, რაც საწევრო გადასახადის შემოუტანლობისათვის საზოგადოებიდან წევრთა განდევნა დაკანონდა, ყოველ წლივ, ამ კითხვას აყენებდნენ საზოგადო კრებაზე, დიდს აურზაურს იწვევდა ხოლმე ყოველთვის ეს კითხვა; კრება ყოველთვის ორ ბანაკად იყოფოდა და მხურვალე კილოთი ეკამათებოდნენ ერთმანეთს; ეს ხელს უშლიდა საქმის გამორკვევას. დღევანდელი კრებაც არ ასცდება ნაჩვევ გზას, და კითხვა განმარტების მაგივრად ვართულ-გამწვავდა; ამ კითხვას სჭირია გამორკვევა და არა გამწვავება, როგორც ამას ზოგიერთები სჩადიან, ამიტომ მე ვეცდები სტატისტიკური ცნობების საშუალებით გავაცნო კრებას წევრთა მატება-კლების ისტორია 1887 წლიდან. 1911 წელს წლიურ კრებაზე იქმნა დადგენილი: ვიღებთ რა მხედველობაში, რომ წ.-კ. გ. ს. წევრთა რიცხვი შემცირდა, საზოგადო კრება ავალეებს გამგეობას შეისწავლოს ეს საკითხი და ამ საკითხის გამოსარკვევად და გადასაწყვეტად საგანგებო კრებას წარმოუდგინოს თავისი მოხსენება. ეს კრება უნდა მოწვეულიყო არა უგვიანეს იმავე 1911 წლის ენკენისთვისა. გამგეობამ კრების დავალება არ შეასრულა, საგანგებო კრება არ მოიწვია და არც კითხვა შეისწავლა შესაფერისად. 1912 წელს წლიურ კრებაზე ამისი გახსენებაც კი არ უნდოდა, სანამ მე არ შევეკითხე. ამის შემდეგ 18 ივნისს 1912 წლის კრებაზე გამგეობამ კრებას მოახსენა: „წევრთა რიცხვის შემცირების მიზეზების შესასწავლად ამოირჩია კომისია, რომელშიაც შევიდნენ: ს. ჯაფარიძე, ნ. ელიავა და შ. დედაბრიშვილი; ამ კომისიას სხდომა არა ჰქონია, რადგანაც სხდომაზე ორი წევრი სხვა და სხვა მიზეზებისა გამო ვერ მოდიოდნენ. დარჩა ერთი შ. დედაბრიშვილი და მისთვის კი ცხადი ყოფილა, რომ წევრთა რიცხვი კი არ შემცირებულა, არამედ გაუგებრობის მიზეზით იყო ისეთი აზრი და საზოგადო კრებაც შეცდომაში შეიყვანეს. გამორკვევა; რომ წევრთა რიცხვის დაკლებაზე ლაპარაკი მეტია, პირიქით მომატებიაო, დაასკვნის გამგეობა და განაგრძობს: „ამიტომ გამგეობამ დაადგინა საგანგებო კრება არ მოეწვიაო“. ეს დადგენილება მე უფლების გადამეტებათ აღვიარე და

დავგმე; საკითხის მათებური გამოკრევეა მაშინვე ყალბად გამოცხადდეს და კრებას განმეორებით მოვასწენე სტატისტიკური ცნობები. მე წარმოგიდგინებ ამ ცნობებს და დაგიმტკიცებთ, რომ გამგეობას დღესაც არა აქვს ეს საკითხი შესწავლილი და რომ არ. ჯაჯანაშვილის განცხადება სიყალბეა...

თავმჯდომარე ზარს რეკს, სიტყვას აწყვეტინებს. ზარის რეკის დროსაც ხართიშვილი სიტყვას განაგრძობს აწეულის კილოთი: „რომ ეს სიყალბეა, ამას თქვენი ანგარიშებიდან ამოკრებილი ცნობებით დაგიმტკიცებთ...“

ა. ლომთათაძე აცხადებს, რომ ხართიშვილს არაფერი საერთო აქვს იმ ჯგუფთან, რომელსაც ზოგიერთები აკუთნებენ.

დ. ხართიშვილი განაგრძობს: 12 წლის განმავლობაში 1887-დან 1899 წლამდის წერა-კითხვის საზოგადოების საწევრო შემოსავალი მხოლოდ 6095 მან. (აქედან ერთდროულია 700 მან.) თითო წევრზე მოდის მხოლოდ თითო მანეთი და 04 კაპ. ცოტა ნაკლები. წევრთა საერთო რიცხვი 1887 წელს—440 იყო. 12 წლის შემდეგ ეს რიცხვი მხოლოდ 73-ით გაიზარდა და 1898 წელს 513 იყო. ასეთია სურათი 1899 წლის საზოგადო კრებამდე. ამ წელს ეწერებიან მუშები, რასაც შემდეგ მოჰყვა წევრთა ბლომად ჩაწერა საზოგადოებაში; თუ უწინ, 12 წლის განმავლობაში მხოლოდ ასამდე წევრი შეემატა, ახლა მუშათა მონაწილეობამ ისეთი გავლენა იქონია, რომ საერთოდ 1899—1907 წლამდის შემოემატა 972 წევრი. მაშინ ექვსი მანეთი იყო საწევრო გადასახადი. საწევრო ფულის შემოსავალმაც ასევე იმატა, თუ 12 წლის განმავლობაში, სანამ მუშები ჩავეწერებოდით, მხოლოდ 6095 მანეთი შემოსულა, ჩვენმა მონაწილეობამ იგი 15,768 მანეთამდის გაადიდა 8 წლის განმავლობაში. აქედან თითო წევრზე საშუალოდ 1 მანეთი და 83 კ. მოდის. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ კრებებზე ჩვენი მონაწილეობით მეტ სიცოცხლეს იჩენენ, რომ მუშათა მონაწილეობით არ დამარცხებულიყო გაბატონებული წრე, დაადგინეს: „ვინც ყოველ წლიურად არ შემოიტანს საწევრო გადასახადს (3 მან.) კენჭის უფლება წაერთვასო“ ამ დადგენილების სასარგებლოდ ისინი ამბობდნენ შემოსავალი იმატებსო. თუ როგორ იმატა შემოსავალმა, ამისთვის საჭიროა გავიცნოთ მესამე ხანა ჩვენის საზოგადოებისა, ე. ი. დრო, როცა უფულო წევრებს საზოგადოებაში აღარ ედგომებათ. ეს ხანა დაიწყო 1907 წლის ბოლოდან. ამ წელს საზოგადოებაში ირიცხებოდა 1568 წევრი, აქედან გამოაკლდა 1057 წევრი, ამ წელს საწევრო შემოსავალი თითო წევრზე შესდგა საშუალოდ 1 მ.—48 კ. შემდეგ წლებშიაც დაახლოვებით ამდენივე მოდიოდა. (80 კ. 1—75 კ.) ოთხ წელს (1907, 08, 09, და 1910 წ. ახალი წევრი შეემატა 1175 კაცი და ფულის შეუტანლობის გამო ოთხი წლის განმავლობაში გაძევებულ იქნა 2365 კაცი. აი ასეთი სინამდვილის წინ გამოდის ბ-ნი ჯაჯანაშვილი და კრებას არწმუნებს, ვითომც წევრთა რიცხვი კი არ კლებულობს, მატულობს. 1913 წ. ანგარიში გვეუბნება საზოგადოებას ამ 1914 წლის იანვრისთვის ჰყავდა მხოლოდ 469 წევრი, მაშინ როცა 1913 წ. იანვარს საზოგადოებაში ირიცხებოდა 240 კაცი. წლიურ კრებაზე იქნა მიღებული 494; რაც შეადგენს ერთად 734-ს. აქედან გასაგებია, რომ ფულის შეუტანლობისა გამო

აკლდა 265 წევრი თბილისში. თუ როგორ ხდებდა ეს, ამის მაგალითს 1911 მიღებულია შესახებ მოგახსენებთ, ამ წელს იქმნა მიღებული 129 ახალი წევრი, ამათგან 1912 წელს მხოლოდ 42, 5 პროც. გამორიცხულად იყვნენ აღიარებული. აი ყველა ამას უნდა გაუწიოს ანგარიში საზოგადო კრებამ...

ს. ჯაფარიძე. პრინციპიალურად მე მომხრე ვარ საწევრო გადასახადის შემცირებისა, მაგრამ იმიტომ კი არა, ვითომ ვილაკანი კედლებს აშენებდნენ ხალხის წინააღმდეგ, მე უკეთესი წარმოდგენისა ვარ იმ ხალხზე, რომლის სახელითაც აქ ლაპარაკობენ, მე მრწამს, რომ ოღონდ ხალხმა შეგნებულად იმოქმედოს და მას ძლიერი კედელიც ვერ გაუძლებს; სასაცილოა, დღევანდელ დიად მომენტის დროს ჩვენ ბელურებს ზარბაზნებს ვუშენთ, როდესაც საშინელი ომის აჩრდილი თავს დაგვეტრიალებს და ჩვენს ერს განადგურებას უქადის. მე ისე არ გავკადნიერდები, რომ აქ ხალხის სახელით ვილაპარაკო, მისი ვეჭილობა გავსწიო, როდესაც ეს ჩემთვის პარავის მოუნდვია, მაგრამ იმას კი მოგახსენებთ, რომ მეც მომიკრავს ყური ამ ხალხის ხმისათვის. შორს რომ არ წავიდეთ მე მხოლოდ იმას გეტყვით, რისი მოწამეც ერთი კრების გათავების შემდეგ ვიყავი. აქ დამსწრენი შეჯგუფული იყვნენ და ამ საკითხზე კამათობდნენ. ერთმა მუშამ სთქვა: „კაცო საქმე სამ მანეთში კი არ არის, ჩვენს შეგნებაზეა, მე „კლუბში ჩაწერილი ვარ, თუმანს ვიხდი იქ და აქ კი არა ვარ ჩაწერილი“. აი მართალი ხმა იმ ხალხისა, რომლის ვეჭილობასაც აქ სწევვენ; სანამ შეგნება არ ექნებათ იმისა, რომ ეს საზოგადოება უნდა იყოს ჩვენი ეროვნების ბურჯი, მანამდის შაურიც რომ გახადოთ გადასახადი აქ ის ხალხი არ მოვა. ერთ კრებაზე ბ-ნმა აღ. ლომთათიძემ უსაყვედურა გამგეობას: კურსები თუ რუსულ ენაზე მოგთხოვს, რუსულ ენაზე გაგემართათო, რა ცოდნის გადაცემაც შესაძლებელია რუსულად, რუსულად გადაეცითო, ბ-ნებო ყოველი ცოდნის გადაცემა შეიძლება რუსულად, მხოლოდ ერთი რამეს გადაცემა არ შეიძლება, სახელდობრ იმისა, რის შეგნებაც თვით ლომთათიძეს არა ჰქონია, სახელდობრ იმისა, რომ მხოლოდ მშობლიური ენით შეიძლება იმ აზრის გადაცემა, რომ ერი დიდი ღირებულება და ქართველი ერი უნდა სკოცხლობდეს...

აქ თავმჯდომარემ შეაჩერა და შენიშვნა მისცა, რომ არ შეიძლება პირადად შეეხოთ წევრს.

აღ. ჯამთათიძე პროტესტს აცხადებს და ამბობს: მომავალმა დაგვლოს მსჯავრი ვინ უკეთესი ქართველია, მე, თუ თქვენ;

ს. ჯაფარიძე განაგრძობს: მე ბოდიშს ვიხდი თუ შეურაცყოფა მივაყენე ბ-ნს ლომთათიძეს, მაგრამ მე სიტყვა სიტყვით მოვიყვანე მისი აზრი და არის თუ არა შეგნებული, ამის გარჩევა კრებისათვის მიმინდვია.

ბ-ნებო, წინა კრებაზე ბ-ნმა ჯაფარიძემ გაჩოსთქვა ის აზრი, რომ ჩვენი სკოლები ისეთი ტიპის უნდა იყვნენ, რომ მოწაფეთ შეეძლოთ მთავრობის სასწავლებლებში გადასვლა. ხალხს თვით სასამართლოშიაც კი სჭირდება რუსულის ცოდნა... იმის ნაცვლად, რომ მან მოითხოვოს ისეთი სასამართლო, სადაც ამ ხალხის ენა უნდა ესმოდეთ, რომ მოითხოვოს ეკლესიაში თუ სასწავლებლებში მშობლიური ენა იყოს, იგი გვირჩევს სულ სხვა გზას, რომელიც ჩემის აზრით ერს

ჯურღმულში გადაჩხავს, ბ-ბო ეს აზრი ანარეკლია იმ აზრებისა, რომელსაც ამ ორი-სამი წლის წინად ნ. ჟორდანიას ავრცელებდა პრესაში.

თავმჯდომარე კვლავ შენიშვნას აძლევს ორატორს და სოხოვს პირდაპირ საკითხს შეეხოს.

დადანი. იგი სწერდა: ეროვნება ნაყოფია კაპიტალისტურ წესწყობილებისა. კაპიტალიზმი საქართველოში რუსეთმა შემოიტანა და მან გაუკაფა გზა ქართველ ერს ეროვნულ აღორძინებისაკენ. მე გულ-ახლით ვაცხადებ, რომ ის ქართველი, რომელიც ასეთი აზრებისაა, ამ საზოგადოებაში არ უნდა მოვიდეს, რადგანაც ეს პრინციპები ძირითადად ეწინააღმდეგება საზოგადოების საფუძველს, თუ საწევრო გადასახადის შემცირება მოასწავებს ასეთი ხალხის გამრავლებას ეს შემცირება უდროვოდ უნდა ჩაითვალოს. ჩვენს საზოგადოებას ბევრი ნაკლი აქვს, მაგრამ ჩვენ უნდა შევეცადოთ გავასწოროთ ეს ნაკლი, მაგრამ ამას შესძლებს ნამდვილად შეგნებული ხალხი, რომელიც აქ შეგნებულად მოვა. ორატორის დასკვნა ასეთია: კრება პრინციპიალურად ერთხმად თანახმაა საწევრო გადასახადის შემცირებისა, მაგრამ ეს უნდა მოხდეს მაშინ, როდესაც ამ საზოგადოებას მოაწყდება შეგნებული ტალღა ქართველი ხალხისა.

ი. წამიშიაძე. 25 წელიწადია, რაც წ.-კ. საზოგადოებაში ვირიციხები. ეს არის ერთადერთი ეროვნული დაწესებულება, აქ ყოველს ქართველს შეუძლიან შემოსვლა და, თუ დამისახელებენ ისეთს ქართველს, რომლის ტიპი ბ-მა ლენინაშვილმა დაგვიხატა, მე პირველი წინააღმდეგი ვიქნები ასეთი ქართველისა, მაგრამ მე ასეთი ქართველი არ მეგულება. ხალხის ამ დაწესებულებაში შემოშვება საქმეს გამოაცოცხლებს, გამგობაში მჯდომ ინტელიგენტებს აამუშავებს. მე მგონია, რომ უმჯობესი იქნება ყველა ქართველი შემოვიდეს აქ პროპორციონალურად, რომ გაბატონების შიში არავის არ ჰქონდეს. სახალხო უნივერსიტეტში კარგად არის საქმე დაყენებული იმიტომ, რომ იქ ხალხი იღებს მონაწილეობას. ორატორის აზრით საჭიროა საწევრო გადასახადის შემცირება.

ივ. კახუხიანი. საკითხს საწევრო გადასახადის შემცირების შესახებ 8 წლის ისტორია აქვს. ამ ხნის განმავლობაში ორმა მიმდინარეობამ იჩინა თავი, ორი აზრია გამეფებული: ერთი ბატონური—მე უნდა ვიყო ხალხის ინტერესების სათავეში, მე უნდა ვმართო ხალხის საქმეები, ხალხი უნდა ასრულებდეს ჩემს ბრძანებას. მეორე აზრი დემოკრატიულია, ე. ი. ყველაფერს უნდა აკეთებდეს თვით ხალხი, ყველაფერი კეთდებოდეს ხალხის საშუალებით. პირველი ბატონური აზრის მიმდევარნი იმით ასაბუთებენ თავის მოსაზრებას საწევრო გადასახადის შემცირების წინააღმდეგ, რომ ხალხი ჯერ მომზადებული არ არის, რომ ხალხს ჯერ საკმაოდ არ შეუგნია თავისი კულტურული ინტერესები და აგრეთვე იმას შიშობენ, რომ შევამციროთ, ვაი თუ ამას რეპრესიები მოჰყვეს და საზოგადოება სულ დაგვიკეტონო. ბ-მა ბურჟუაზიამ ერთი ფრიად საგულისხმეო საბუთი მოიყვანა: გურიაში სამკითხველოების საქმე კარგად არის მოწყობილი, ხალხი თვითონ მართავს სამკითხველოების საქმეს და დიდის პატივისცემით ეპყრობა ამ დაწესებულებათ. კავთისხევში კი საქმე ცუდად მიდისო. რატომ ვხედავთ ასეთს ერთი-ერთ-

მანეთის საწინამდევო მაგალითებს? კავთისხვევის საქმეს განაგებს გამგეობა, ზევიდან ახდენს განკარგულებას, ხალხი კი მონაწილეობას არ ღებულობს, გურიაში კი თვით ხალხი განაგებს საქმეს. ორატორს არ უკვირს, რომ ა. ჯაჯანაშვილი საწევრო გადასახადის შემცირების წინამდევია, რადგან მაძღარს მშვიერიც მაძღარი ეგონაო, აკვირვებს მხოლოდ, რომ „ერთი გზა-დაბნეული მუშაც“ ამავე აზრს იზიარებს.

თავმჯდომარე შენიშვნას აძლევს და სთხოვს, რომ ორატორთა შესახებ არ იხმაროს საწყენი და მკვახე სიტყვები.

კაჩუხაძის უკანასკნელმა სიტყვებმა დარბაზში ხმაურობა ასტეხა. ჯაჯანაშვილი და სხვები თხოულობენ ორატორის კრებიდან გაძევებას. კაჩუხაძე ბოდიშს იხდის მუშის წინაშე.

თავმჯდომარე ჰპირდება კაჩუხაძეს სიტყვა დაამთავრებინოს.

გ. რაჭვიანი (გამგ. წევრი) წინადადებას იძლევა კრება გადაიდოს, რადგან ეს საკითხი სერიოზულია და თხოულობს დაკვირვებით და გონივრულად გადაჭრას, დღევანდელ აღელვებულ კრებას კი არ შეუძლიან ამ საკითხის გულდასმით გამორკვევა.

ი. ნაკაშიძე. აქ ნათქვამი სიტყვა „გზა აბნეული“ არც ისე შეურაცყოფელია. ერთმა პროფესორმა მეორე პროფესორის აზრის საზინაამდევოთ წიგნი გამოსცა და ზედ წააწერა: „გზა-აბნეული პროფესორი“-ო, მაგრამ ამ სიტყვას არავითარი პროტესტი არ გამოუწვევია.

არც თავმჯდომარე სცნობს შეურაცყოფელად კაჩუხაძის სიტყვებს და ნებას აძლევს ორატორს სიტყვის დამთავრებისას.

კაჩუხაძე განაგრძობს: სტატისტიკური ცნობები, რომელიც აქ მოიყვანეს, სიმართლეს მოკლებულია. საწევრო გადასახადის შემცირებით წევრთა რიცხვი მატულობს და არა კლებულობს და მანეთამდე რომ დავიყვანოთ, ერთი ორად გაიზარდება. რა აწუხებთ, რისთვის არ უშვებენ ხალხს ამ კულტურულ დაწესებულებაში, იმიტომ რომ ეშინიათ: შემოვა ხალხი, შემოიტანს თავის აზრებს, ჩაღვება საქმის სათავეში და ჩვენ გამოგვდევნისო. ს. დადიანი სცდება, როცა ამბობს, აქ ხალხი კი არა, ხალხის აპეკუნები მოდიანო, არა, ბ-ბო, არასოდეს არ ყოფილა მაგალითი, რომ ხალხი მასიურად აწარმოებდეს საქმეს, ამისთანა დროს ყოველთვის ხალხის სახელით, ხალხის ინტერესების გამოსახატავად გამოდის ესა თუ ის ჯგუფი და აწარმოებს მის საქმეს და ეს ხალხი ნდობით ეპყრობა მხოლოდ იმ ჯგუფს, რომელიც მის ინტერესებს იცავს.

თავმჯდომარე, კაჩუხაძის სიტყვის შემდეგ, კრებას ხუროავს დღის 4 საათსა და 40 წუთზე. შემდეგი კრება დაინიშნა კვირას, 14 დეკემბერს, დღის 11 საათზე.

კრების თავმჯდომარე დ. კარიჭაშვილი.
კრების მდივანი ვარ. ბურჯანაძე.

1915 წლის

შემოსავალ-გასავლის საპირაუდო ანგარიში.

მხირა მანქარაშვილი

ქ. შ. წ.-გ. გამავრ. საზოგადოების 1915 წლის სავარაუდო შემოსავალ-გასავლის აღრიცხვის შესახებ.

1. 1915 წლის ხარჯთ-აღრიცხვის საფუძვლად მიღებულია უკანასკნელი წლების შემოსავალ-გასავლის რაოდენობა, გამოცდილება და მოსალოდნელი შემოსავლის უტყუარი წყაროები. შემოსავალი ნავარაუდევია, რამდენადაც შეიძლება ზემოთაღნიშნული, ხოლო გასავალი კი უმეტესი.

2. გასავალში აღნიშნული ფული აუცილებლად დანიშნულებას უნდა მოხმარდეს. ნაშთის 10 პროც. მიემატება სათადარიგო თანხას.

3. გასავლის აღრიცხვაში მასწავლებელთა ჯამაგირები წარსულ წლებთან შედარებით მეტია ნავარაუდევია. ძირითად ჯამაგირად 30 მანეთის ნაცვლად მიღებულია 40 მანეთი. ყოველ სამი წლის შემდეგ, 9 წლის განმავლობაში, ემატება 5 პროც., ხოლო 9 წლის შემდეგ 10 პროც., ვიდრე ჯამაგირის რაოდენობა 734 მანეთამდე არ ავა. გასავლის აღრიცხვა ამ ანგარიშის მიხედვით არის შედგენილი.

4. თანახმად წარსული წლის საზოგადო მორიგი კრების დადგენილებისა საზოგადოების დანარჩენ მოსამსახურე პირთა ჯამაგირებიც წარსულ წლებთან შედარებით მეტია ნავარაუდევია. მთელი ჯამი მომატებულ ჯამაგირებისა (სულ 10 მოსამსახურე პირისა) უდრის 1317 მანეთს. გამგეობის დადგენილების თანახმად მიმდინარე წლიდან დაწესებულია 5 წლოვანი მიმატება 10 პროც.-ის ანგარიშით. ამის მიხედვით ორ მოსამსახურე პირს ბუჰგალტერს და მალაზიის გამგეს, რომელნიც მსახურებენ წ.-კ. გ. საზოგადოებაში პირველი 18 წელიწადს, ხოლო მეორე 6-ს, ჩაეთვალათ ნამსახური პირველი 5 წელიწადი და მოემატათ: ბუჰგალტერს—98 მანეთი, მალაზიის გამგეს—84 მანეთი. (ეს ფული შედის ზემო აღნიშნულ ჯამში).

5. საზოგადოების თანხები სამადაა განაწილებული: ა) საზოგადო დანიშნულების თანხები; ბ) სპეციალური დანიშნულების ფონდები და გ) გარდამავალი თანხები.

საზოგადო დანიშნულების თანხებს შეადგენს: ა) სათადარიგო თანხა, რომლის რაოდენობა 1914 წლის დამლევს უდრიდა 9987—80 კ.; 1915 წლის დასაწყისს მიემატა ა. ხახანაშვილის ნაანდერძევი ქონებიდან 3955—19 კ. და გახდა 13,942 მან.—99 კ., ამ თანხის სარგებლიდან 90 პროც. გადადებულია დასახარჯად, ხოლო 10 პროც. ემატება თვით თანხას, ამავე თანხას ემატება ყველა თანხების სარგებლიდან ათ-ათი პროც., ამ ნაირად წლის ბოლოს ე. ი. 1916 წ. 1 იანვარს თანხა გაიზარდა 15,512 მანეთ და 53 კაპ—ღე;

ბ) ხელოვნებელი თანხა. ამ თანხის რაოდენობა 1914 წლამდე უდრიდა 10,102 მანეთსა და 53 კაპ.; 1915 წლის დასაწყისის მიემატა ა. ხანანაშვილის ნაანდერძევი 40,000 მანეთი; სულ შესდგა 50,102 მანეთი და 53 კ. ამ თანხის სარგებლის 90 პროც. მოხმარდება საზოგადო დანიშნულებას, ხოლო 10 პროც. მიერიცხება სათადარიგო თანხას.

სპეციალური დანიშნულების ფონდები:

3. სალიტერატურო. ამ თანხის 90 პროც. გადადებულია დასახარჯათ (მიეცემა შწერლებს დახმარებად) ხოლო 10 პროც. ემატება სათადარიგო თანხას.

4. სასტიპენდიო ძმ. ზუბალაშვილებისა. ეს თანხა შემოდის ნაწილ-ნაწილად და ისევ სტიპენდიებზე იხარჯება. სარგებელს არ იძლევა. 1915 წელს 1 იანვარს ამ თანხის ნაშთი იყო 462—78 კაპ. წლის განმავლობაში შემოვა 5000 მანეთი.

5. სასტიპენდიო ნ. ლოლობერიძის სახელობისა. ამ თანხის სარგებლიდან 25 მანეთი ემატება სათადარიგო თანხას, ხოლო 925 მანეთი გადაიდება დასახარჯათ:

6. საპრემიო ლოლობერიძის სახელობისა, 7, განთლების გასავრცელებლად გოჩა-ჯიხაიში და რკანში, 8, წიგნების გამოსაცემად, 9, სასტიპენდიო სარაჯიშვილის სახელობისა, 10, საპრემიო—დადიანისა; 12 სენაკის სკოლის გრ. დადიანის შემოწირული, 13, გურიანთის სკოლით—ყველა ამ თანხების სარგებლიდან 90 პროც. გადადებულია დასახარჯათ, ხოლო 10 პროც. მიემატება სათადარიგო თანხას.

მე-11, 14, 15, 16, 17 და 18 ნომრებით აღნიშნული თანხების სარგებლიდან 90 პროც. ეკვეცება თვით თანხას, 10 პროც.—სათადარიგო თანხას.

გარდამავალი თანხები. ამ თანხებიდან მე-19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29 და 33. №№-ბით აღნიშნული თანხების სარგებლის 90 პროც. ეკვეცება თვით თავს, 10 პროც. კი სათადარიგო თანხას.

23. თელავის განყოფილების. ეს თანხა (1/1000 ქაღალდებად) მოზარებულია თელავის განყოფილებისაგან შესანახად. კუპონების ფასიდან 10 პროც. ემატება სათადარიგო თანხას,—90 პროც. კი ეგზავნება ყოველ ნახევარ წლობით თელავის განყოფილებას.

30, 31, 32 №№-ბით აღნიშნული თანხები სარგებლის 90 პროცენტის ზედ შეკვეცით გადადებულია დასახარჯათ წლის განმავლობაში. თანხები დანიშნულებას უნდა მოხმარდეს. 10 პროც. ამ თანხების სარგებლისა ეკვეცება სათადარიგო თანხას.

ი. გოგებაშვილის ნაანდერძევი (34 №.) 17009 მან. და 78 კაპ.). შეტანილია გარდამავალ თანხებად, ვიდრე ამ თანხებს არ მიეცემა დანიშნულება ანდერძის თანახმად ე. ი. სანამდი არ დაიდგმება განსვენებულის საფლავზე ძეგლი და არ გამოიცემა მისი ქართულ-რუსული ხელნაწერები და წიგნები. შემდეგ ნაშთის ერთი ნაწილი უნდა გადაიდოს სახალხო განმანათლებელ ფონდის გასაძლიერებლად, ხოლო მეორე ნაწილი მოხმარდეს საზოგადო დანიშნულებას. მიმდინარე წელს კი ამ თანხის მოსალოდნელ სარგებლიდან 90 პროც. გადადებულია დასახარჯათ, 10 პროც. ემატება სათადარიგო თანხას.

ამ ნაირად თანხების სარგებლისა და შემოსავლის მთელი ჯამიდან, რაც შეადგენს 21,146 მან. და 50 კ.—19,676 მან. და 86 კ. ჩარიცხულია შემოსავალში და გადადებულია დასახარჯათ დანიშნულების მიხედვით, 1569 მან. და 54 კ. მიემატება სათადარიგო თანხას; 4027 მან. 10 კ. მიერიცხება თავს. ასე, რომ 1916 წლის 1 იანვარს თანხების რაოდენობა იქნება 319 534 მან. და 52 კაპ.

თანხების დასახელება

1915 წელს		მოსალოდნელი	
I იანვარს და წლის დასაწყისის იყო.		შემოსავალი და სარგებელი	
მან.	კაპ.	მან.	კაპ.

I

საზოგადო დანიშნულების თანხები.

1	სათადარიგო თანხა	13942	99	663	18
2	ხელუხლებელი ძმ. ზუბალაშვი. და ა. ხახანაშ. სახ.	50102	47	2444	14

II

სპეციალური დანიშნულების ფონდები.

3	სალიტერატურო (დანარება მწერლებს)	2775	03	158	18
4	სასტიპენდო ძმ. ზუბალაშვილების	462	85	5000	—
5	სასტიპენდო ნ. ლოლობერიძის სახელობისა	20,050	—	950	00
6	საპრემიო ნ. ლოლობერიძის სახელობისა	11306	54	498	87
7	განათლების გასაფრც.-ად გოჩა-ჯირაიში და რგანში ნ. ლოლობერიძისა	10,000	—	475	00
8	წიგნების გამოსაცემად ნ. ლოლობ.-ძის სახელ-სა	11306	54	498	87
9	სასტიპენდო დ. სარაჯიშვილისა	81450	90	4387	70
10	საპრემიო გრ. დადიანისა	4361	59	248	61
11	ი. ჭავჭავაძის სახელობის	698	48	39	81
12	სენაკის სკოლის გრ. დადიანის შემოწირული	1515	71	86	40
13	გურიანთის სკოლის დ. ნაკაშიძის შემოწირული	2540	09	144	78
14	ი. გოგებაშვილის განათლების ფონდისთვის	1752	44	99	89
15	დ. ებისკოპოზის სახელობის (მაჰმადიანთათვის)	1083	04	61	74
16	ჭუთაისის საკვირ. სკოლის რ. ერისთავ. შემოწ.	1155	89	65	89
17	სამუზეუმო	69324	53	3601	50
18	სასტამბო	1515	08	71	97

III

კარდამავალი თანხები

19	ვასილ პეტრიაშვილის სახელობის	2515	05	138	61
20	ი. გოგებაშვილის სახელობის სასკოლო	2307	54	131	53
21	სასკოლო	798	42	45	51
22	შ. რუსთაველის სახელობის	116	14	6	62
23	თელავის განყოფილების	1800	00	85	50
24	სახელმძღვანელოების გამოსაცემად	552	62	31	50
25	თამარაშვილის ძეგლის	16	25	—	93
26	თამარ მეფის სახელობის ტაძრის	22	40	1	28
27	გ. წერეთლის	20	—	1	14
28	ძველის წიგნებისა	338	87	16	10
29	დაბრუნებული სასტიპენდო თანხა	10	00	—	57
30	ილია ჭავჭავაძის აღსრულების ადგილზე ჯვარის დასადგმელად	300	—	17	10
31	ილიასეულ ყვარელის მამულის გასამჯ.-სად	400	—	22	80
32	ხახანაშვილის საფლავზე ძეგლის დასადგმელად	3000	00	142	50
33	სალექსიკონო ძმ. ზუბალაშვილებისა	3513	66	200	28
34	ი. გოგებაშვილის ნაანდერძევი	17009	78	808	—

ს უ ლ 318064 | 90 | 21,146 | 50

საზოგადოებრივ თანამშრომლობის
თანამშრომლობის ამხანაგი

გამგეობის წევრნი: }
გ. ლასხიშვილი.
შ. დედბერიშვილი.

შემოსავლიდან
და სარგებლი-
დან გადაიდება
დასახარჯათ

სარგებლიდან
მიემატება სათა-
დარიგო თანხას

სარგებლიდან
მიემატება
თანხას

თანის რაო-
დენობა 1916 წ.
1 იანვარს

მან.	კაპ.	მან.	კაპ.	მან.	კაპ.	მან.	კაპ.
------	------	------	------	------	------	------	------

596	87	66	31	—	—	15,512	53
2199	73	244	41	—	—	50,102	47
142	37	15	81	—	—	2775	03
5437	85	25	—	—	—	—	—
925	00	25	—	—	—	20,050	—
448	99	49	88	—	—	11,306	54
427	50	47	50	—	—	10,000	00
448	99	49	88	—	—	11,306	54
3948	93	438	77	—	—	81,450	90
223	75	24	86	—	—	4,361	59
—	—	3	98	35	83	734	31
77	76	8	64	—	—	1515	71
130	31	14	47	—	—	2540	09
—	—	9	98	89	91	1842	35
—	—	6	17	55	57	1138	61
—	—	6	58	59	31	1215	20
—	—	360	15	3241	35	72,565	88
—	—	7	19	64	78	1579	86
—	—	13	86	124	75	2639	80
—	—	13	15	118	38	2425	92
—	—	4	55	40	96	839	38
—	—	—	66	5	96	122	10
76	95	8	55	—	—	1800	00
—	—	3	15	28	35	580	97
—	—	—	9	—	84	17	09
—	—	—	12	1	16	23	56
—	—	—	11	1	03	21	03
—	—	1	61	14	49	353	36
—	52	—	5	—	—	10	00
315	39	1	71	—	—	—	—
420	52	2	28	—	—	—	—
3128	25	14	25	—	—	—	—
—	—	20	02	180	26	3693	92
727	20	80	80	—	—	17009	78
19676	88	1569	54	4027	10	319,534	52

1) ამ ჯამში შედის მთელი ჯამი
პირიცხული 100%-ისა.
2) ამ ჯამში შედის 40,000 მ. ხაზ-
ნაშეკლის სახელ., 10,102 მ. და 47 კ.
ზუბალაშვილებისა.
3) მდგომარეობის მიხედვით
4) ეს თანხა ნაწილ-ნაწილ შემოდის
და ისევ სტაქენდიაზ იხარჯება.
437 მ. 85 კ. ნაშთია.
5) აქედან 50 მ. უნდა დაიხარჯოს,
როგორც ნაშთი.

გ. ნ. ყაზბეგი.
დ. გ. კარიჭაშვილი.
გ. რცხილაძე. იბ. ვართაგავა.
გ. ცინცაძე. კ. ნინიძე.
ნ. ნაკაშიძე. ვ. მუსხელიშვილი.

შემოსავალი

ქართული
ბიბლიოთეკა

1. საწვერო გადასახადი	1400—
2. ყულაბებით შეგროვილი	100—
3. სეირნობის და კონცერტის გამართვით	1000—
4. განყოფილებათა შემოსავლის 20 პროც.	600—
5. თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურობისაგან	6000—
6. თბილისის ქალაქის თვითმართველობისაგან ნავთლულის სკოლისათვის	500—
7. სოფ. წინარეხის საზოგადოებისაგან ადგილობრივ სკოლისთვის	80—
8. სწავლის ფული ნავთლულის სკოლის მოწაფეთაგან	60—
9. სხვა და სხვა შემოწირულება	1000—
10. თავნი ფულის სარგებელი და სასტიპენდიო ზუბალაშვილ	19676—88
11. წიგნის მალაზიის შემოსავალი	5100—
12. წიგნების გამომცემლობიდან	9600—
13. დაბრუნებული ხარჯი (ხახანაშვილის დასაფლავებაზე გაწეული)	2398—34
14. წარსული წლის შემოსავლის ნაშთი	4002—09
	სულ . 51,517—31

გ ა ს ა ვ ა ლ ი

I. ადმინისტრაციული სექცია

1.	კანცელარიის ბინის ქირა	600—
2.	საკანცელარიო წიგნები, განათება, გათბობა და სხვა წვრილმ.	500—
3.	წლიური ანგარიშის დასაბეჭდად	360—
4.	ინვენტარის შესაძენად	25—
5.	სარგებ. ქალაქების და მომგებიანი ბილეთ. დაზღვევა და შენახვა	350—
6.	ჟურნალ „განათლებას“ დამატებისათვის	200—
7.	ჯამაგირი საქმის მწარმოებელს	1625—
8.	„ ბუკვალტერს	1078—
9.	„ გადამწერს	360—
10.	„ კანცელარიის მსახურს	350—
11.	„ მალაზიის გამგეს	924—
12.	„ მალაზიის გამგის თანაშემწეს	560—
13.	„ მალაზიის მსახურს	350—
14.	მალაზიის ბინის ქირა	600—
15.	„ დაზღვევა	205—
16.	„ პატენტი და სამრეწველო ბაჟი	170—
17.	„ გათბობა, განათება და სხვა წვრილმანი ხარჯები	300—
18.	წიგნების საწყობებში თაროების მოსაწყობად	200—
19.	ი. გოგებაშვილის ანდერძის დავალებით: ა) ქარ. საბავშვო ბაღს	120—
	ბ) განათლების საზოგ. სკოლას	120—
	გ) ჭრა-კერვის სკოლას	120—
	დ) ჟურნალ „განათლება“-ს	300—
	ე) აკაკი წერეთელს	100—
	ვ) ეფემია ინოურს	120—
	ზ) სტ. კ. კასრაძეს	480—
	თ) გოგებაშვილის თანხის გასაძლიერებლად	880—
20.	სენაკის სკოლას გრ. დიდიანის ნაანდერძევი თანხის სარგებელი	77—76
21.	სკოლებისა და ბიბლიოთეკების მეთვალყურეს	1300—
22.	მასვე საგზაო ხარჯად	600—
23.	კნ. ოლ. ჭავჭავაძისას ბინის ქირა	300—
24.	დახმარება მწერლებს	240—
25.	ილიას ძეგლის მომვლელს	24—
26.	გრ. დადიანის საპრემიო	223—75
27.	თელავის განყოფილებას კუპონების ღირებულება	76—95
28.	ლოლობერიძის საპრემიო	400—
29.	სასტიპენდიო ხარჯები	10311—78
30.	გურიანთის სკოლას დ. ნაკაშიძის ნაანდერძევი ფულის სარგებ.	117—29
31.	ხახანაშვილის საფლავზე ძეგლის დასადგმელად	3000—
32.	ილიას აღსრულების ადგილზე ჯვარის დასადგმელად	300—
33.	ილიასეულ ყვარელის მამულის გასაუმჯობესებლად	400—
34.	ფეროსინე აღლაძის ქვრივს დახმარება	300—
35.	ადმინისტრაციული სექციის განკარგულებაში	1803—78

II. სასკოლო სექცია

36. მასწავლებელთა ჯამაგირი: 1. აკაურთის—504 მ. 2. ატენის—480 მ. 3. გერგეთის—504 მ. 4. გომარეთის—480 მ. 5. ვარია- ნის—480 მ. 6. ნავთლულის—(504+282)=762 მ. 7. შრო- მის—1080 მ. (480+480+120) 8. ყალამშის—480 მან. 9. წინარების—600 მ. 10. ვერის საქველმოქმედო—315 მ. 11. სოფიოს სახელობის და კუკიის საქველმოქმედო—315 მ. 12. ავლაბრის საქველმოქმედო—72 მ. 90 კ. და 13. საგუ- რამოს—504 მან.	7080—90
37. სასწავლო ნივთებისათვის, წიგნებ. და წვრილმან ხარ. 11 სკოლას	770—
38. სკოლების ბინის ქირა და მსახურთათვის (საგურამოს ბინა—84 მ. მსახურს—72 მ., ნავთლულის: სკოლის ბინის ქირა—180 მ., მასწავლებლის ბინის ქირა—60 მ., მსახურს—36 მ.; ვარია- ნის: ბინის ქირა—200 მ., მსახურს—60 მ., შეშა—60 მ.).	752—
39. ზუგდიდის სკოლას 1 ივლისიდან	380—
40. ნაღჩიკის სკოლას 11 თვის	440—
41. მასწავლებელთა კრების მოსაწვევად	500—
42. სკოლებისათვის ხელსაწყო ნივთების შესაძენად	400—
43. ბათუმის სკოლის მასწავლებლებს: (ივ. გოგოლაშვილს—420 მან. ა. მგელაძეს—360 მ., მარიამ ლომინაძეს—300 მ. და იუს- ტინე კალანდაძეს—70 მ.) 6 თვის.	1150—
44. განათლების გასაფრცვლებლად რვანში და გოჩა-ჯიხიაში	427—
45. მოულოდნელი ხარჯი და საგზაო ფული მასწავლებლებს	435—10
სულ	12335—

III. წიგნების გამომცემელი სექცია

46. გამგეობის მიერ დამტკიცებული 8 წიგნის გამოსაცემად	1273—61
47. 6 ახალი სახალხო წიგნის გამოსაცემად	1726—39
სულ	3000—00

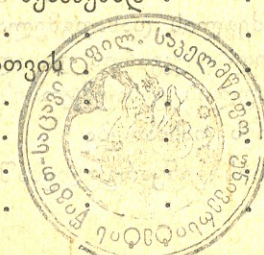
IV. ბიბლიოთეკების და სახალხო კითხვების მოძურობი სექცია

48. დახმარება ბიბლიოთეკებს: 1. ვერისას—200 მ., 2. ავლაბრისას—200 მ. 3. დიდუბისას—200 მ., 4. ნაძალადევისას—200 მ., 5. წმი- და ნინოს უბნის—200 მ., და 6. ნავთლულისას—200 მ.	1200—
49. დახმარება: 1. ატენის ბიბლიოთეკას—200 მ., 2. წინარები- სას—80 მ. და 3. შრომისას—80 მ.	360—
50. ახალციხის ბიბლიოთეკას—80 მ., უდისას—50 მ.	130—
51. დახმარება სოფლის ბიბლიოთეკებს	400—
52. კინემატოგრაფის შესაძენად	500—
53. ლექციების გამართვა და სხვა მოულოდნელი ხარჯები	410—
სულ	3000—00

V. სამუხეუმო სექცია

54. ყდებისთვის	400—
55. წიგნების და ხელთნაწერების შესაძენად	400—
56. კარადების გასაკეთებლად	500—
57. ბინის გათბობისა და წყლისათვის	250—
58. ჯამაგირი ბიბლიოთეკას	600—
59. „ მსახურს	350—
60. საკანცელარიო	100—
91. მოულოდნელი ხარჯები	110—
სულ	2710—

სულ . 51,517—31

წერილი რედაქციის მიმართ

ბ-ნა რედაქცია!

იმ გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლათ, რომელიც გამოიწვია „განათლებლის“ იანვრის ნომერში დაბეჭდილმა: „მასწავლებლის დღიურმა“, გთხოვთ ადგილი დაუთმოთ ჩემს შემდეგ განცხადებას. მე ხსენებულ ნაწარმოებში აზრათ არ მქონია ვისთვისმე კერძოთ შეურაცხყოფა მიმეყენებია, მით უმეტეს სულაც არ მიფიქრია გამელანძღა ქვედა-ქოვენარის სკოლის გამგე მღვ. ამროსი კანდელაკი, რომელიც ცნობილია როგორც სკოლის კარგი მოამაგე და რომელთანაც მე დიდი ხანია მეგობრული განწყობილება მაქვს. სამწუხაროა, რომ მ. ამროსი კანდელაკმა მიიღო თავის-თავზე ზოგიერთი ადგილები დღიურისა და კორესპოდენციის ხასიათი მისცა ჩემს წერილს *).

პატივისცემით პროკლე ტაბიძე.

*) სწორედ სამწუხაროა, თუ მართლაც მამ ამროსი თავის თავზე იღებს ვაწერილს ამბავს, რომელშიაც მკითხველი უნდა სწნობდეს ტიპიურ დახასიათებას სამრევლო სკოლის გამგე სულიერ მამებისას.

რედ.

ЕЖЕМЪСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ, НАУЧНЫЙ И ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛЬ

„СЪВЕРНЫЯ ЗАПИСКИ“

ПЕТРОГРАДЪ
(3-й годъ изданія)

Продолжается подписка на 1915 г.

	годъ.	6 мѣс.	3 мѣс.
съ достав. и пересылкою	4 р.	2 р. 50 к.	1 р. 25 к.

Подписка принимается: въ Главной конторѣ журнала Петроградъ, Загородный пр., 21, въ крупныхъ книжн. магаз. и во всѣхъ почтовыхъ учрежденіяхъ.

Отдѣльные номера продаются во всѣхъ крупныхъ книжныхъ магазинахъ и высылаются изъ главной конторы журнала за 60 к., наложеннымъ платежомъ 80 к.

Издательница С. И. Чацкина.

„განათლება“

მიიღება ხელის მოწერა 1915 წლისათვის.

(წელიწადი მერვე)

1915 წელში ჟურნალი „განათლება“ ჩვეულებრივად გამოვა ყოველ-თვის შუა რიცხვებში გარდა ზაფხულის ორის თვისა. ჟურნალში იბეჭ-დება წერილები, როგორც სწავლა-აღზრდის შესახებ, აგრეთვე მეც-ნიერების სხვა და სხვა დარგიდან და სიტყვა-კაზმულ მწერლობიდან; აქვს თვიური ჟურნალის ყველა განყოფილება, გამოვა ჩვეულებრივზე უკეთ დასურათებული. ჟურნალში მონაწილეობას იღებენ ვეფხე ჩვენი საუკეთესო მეცნიერები, მწერლები, პედაგოგები და პოეტები.

წლიური ფასი ჟურნალისა არის **ოთხი მანეთი** (4 მან.). მხოლოდ სოფლის მასწავლებლებს და სასოფლო სამკითხველოებს ჟურნალი დაეთმობთ წლიურად **სამ მანეთად**, საზღვარ გარეთ 6 მან. 1915 წლის წლიური ხელის მომწერლები მიიღებენ საჩუქრად: „მრავალჟამიერ“ მუ-სიკა ანდრია ყარაშვილისა, მამაკაცთა და ქალვაჟთა გუნდისათვის. **პესტალოცის**, **ჰერბერტ სპენსერის**, **რუსსოს** და **კომენსკის სურათებს**, რომელთა მაგიერ 1914 წლის ხელის მომწერლებმა მიიღეს ალბომი ი. გედევანიშვილის პიესის „სინათლისა“ და „პატარა მურია“ სიტყვები აკაკისა, ნოტებზე დალაგებული ანდრია ყარაშვი-ლის მიერ.

ჟურნალში არის ცალკე განყოფილება, სადაც იბეჭდება ყოველ-გვარი ცნობები ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისა და მისი განყოფილებათა მოქმედების შესახებ.

ხელის მოწერა მიიღება **ტფილისში** ქართულ გიმნაზიაში, „ნაკადულის“ რე-დაქციაში, წერა-კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში **ივანე ავალიშვილთან** და წიგნის მაღაზია „Новая рѣчь“ **კიკნაძესთან**. **ქუთაისში** ისიდორე კვიციანიძესთან, **ბათუმში** ტრ. ინასარიძესთან და წიგნის მაღაზია „განთიიღში“, **სამტრედიაში** წ.კ. საზოგადოების კიოსკში **მ. კობალეიშვილთან**, ამ სამ ადგილას იყიდება ცალკე ნომრებიც, თითო 40 კ. სხვა ადგილებში უნდა მიმართონ პირდაპირ აგენტს.

რედაქცია სთხოვს ხელის მომწერლებს დროზე დაიკეთონ ჟურნალი.

რედაქცია ყოველგვარ დონისძიებას სმარობს ჟურნალის თანდათან გასაუმჯობესებლად.

მისამართი: Тифлисъ, Дворянская Грузинская Гимназія. Л. Г. Боцвадзе.

რედაქტორ-გამომცემელი **ლ. გ. ბოცვაძე**.